

Utak a fenntarthatósághoz

A megelőzés tanulása

Utak a fenntarthatósághoz

A megelőzés tanulása

Országos környezeti nevelési konferencia

2012. szeptember 20–23.

A konferencia anyagai

Magyar Környezeti Nevelési Egyesület
Budapest, 2012.

Szerkesztette: Vásárhelyi Judit

Tördelte: Bába Henderson István

Utak a fenntarthatósághoz - a megelőzés tanulása
Budapest, 2012. szeptember 20-23. A konferencia anyagai

© Magyar Környezeti Nevelési Egyesület
ISBN 978-963-86954-7-5

Nyomdai munkák: G-Print Nyomda, Budapest
Felelős kiadó: Saly Erika, MKNE elnök

A konferencia több társadalmi szervezet szakmai, tartalmi koordinálásával, a Magyar Környezeti Nevelési Egyesület szervezésében, sok önkéntes munkával jött létre.

A Tartalmi Bizottság tagjai

Bárd Edit, Duna Múzeum
Bátyi-Földesi Dóra, MKNE
Kavecsánszki Alexandra, HUMUSZ
Nahalka István, Körlánc
Neumayer Éva, Magosfa Alapítvány
Orgoványi Anikó, Zöld Szív ITM
Saly Erika, MKNE
Varga Áttila, OFI
Vásárhelyi Judit, FÖK/MKNE
Vásárhelyi Tamás, MTM/MKNE
Victor András, MKNE

A Szervező Bizottság tagjai (MKNE)

Albert Judit
Kelen Gábor
Klein Ibolya
Kun Lászlóné Margit
Laskovics Katalin
Saly Erika
Schróth Ágnes
Szekeres Tamás
Treiber Zsuzsa
Újszászi Györgyi
Vásárhelyi Tamás

A konferencia támogatói:

*Nemzeti
Kulturális
Alap*

**VIDÉKFEJLESZTÉSI
MINISZTERIUM**

A konferencia honlapja: www.mkne.hu/konferencia

A konferencia partnerei voltak:

Tartalomjegyzék

Bevezető

Megnyitó 12
Saly Erika

Bevezető 14
Vásárhelyi Tamás

Köszöntő 20
Hoffmann Tamás

Üdvözlő 20
László Ervin

Reziliencia, avagy mitől repül a fénixmadár? 24
Déri Andrea

Panel előadások

Meddig tartható fenn
a fenntarthatatlan növekedés és fejlődés? 28
Vida Gábor

Mit tehetünk saját fenntarthatóságunkért? 31
Magyar Anna

Hogyan zöldíthetők az EU-s támogatások? 35
Dönsz-Kovács Teodóra

A lelki egészség a fenntarthatóság szolgálatában 39
Kömlösi Piroska

Felelősségünk és feladataink a vidék megmaradásáért 45
Kajner Péter

A pletyka jelentősége a civil társadalomban 50
Szvetselszky Zsuzsanna

Szekciók

Összefoglaló a Biodiverzitás szekció munkájáról Bakonyi Gábor	56
Beszámoló a Turizmus, sport szekció munkájáról Dosek Ágoston	60
Beszámoló a Hit, lélek, tudatosság szekció munkájáról Victor András	64
Összefoglaló a Környezeti nevelés bemutatóhelyeken szekció munkájáról Neumayer Éva	66
Összefoglaló a Fenntartható fejlődés és pedagógia című szekció munkájáról Megyeriné Runyó Anna	68
Beszámoló a Közösségek szekció munkájáról Takács-Sánta András	74
Összefoglaló a Művészeti és környezeti nevelés szekció munkájáról Orgoványi Anikó	78
Beszámoló a Környezeti nevelés a múzeumban szekció munkájáról Vásárhelyi Tamás	82
Összefoglaló a Nemzedékek együttes nevelése szekció munkájáról Sólyom Barbara	86

Műhelymunkák

Beszámoló az Egész életen át tartó tanulás a fenntarthatóságért műhelymunkáról Czippán Katalin, Bácskai Zsuzsanna, Huszár Zsuzsanna, Scheitler Adrienn	90
Beszámoló a Közösségi lét című műhely munkájáról Saly Erika	98
Összefoglaló a Művészet és kreativitás című műhely munkájáról Orgoványi Anikó	102
Beszámoló a Mindennapi élet, egyéni cselekvés című műhely munkájáról Bátyi-Földesi Dóra és Némethné Kavecsánszky Alexandra	110
Összefoglaló a Környezeti nevelők rekreációja műhely munkájáról Vásárhelyi Tamás	114
Értékelés a résztvevők szemével Bárd Edit	120

Megnyitó

Saly Erika, a Magyar Környezeti Nevelési Egyesület elnöke

Szeretettel köszöntök minden megjelent környezeti nevelőt és érdeklődőt: időset és fiatalot, budapestit és vidékit, KÖR-tagot és más társ-szervezetek képviselőit, a beregszászi és a marosvásárhelyi társainkat. Külön szeretettel köszöntöm vendégeinket, előadóinkat. Köszönöm, hogy eljöttek, hogy meghallották hívó szavunkat.

Ma nagy álmunk vált valóra: a Magyar Környezeti Nevelési Egyesület megalakulásának 20. évfordulója jó hangulatú, tartalmas, színes, nyitott, országos konferenciára ad alkalmat! Az MKNE 20 éve éppen itt, ebben a teremben alakult, 53 lelkes környezeti nevelővel. Más volt akkor a mozgatórugó, más volt a cél, mint ma... Szükség volt az egyesületre, hogy szakmai, módszertani segítséget nyújtson másoknak, hogy más társszervezetekkel együtt segítse terjeszteni a környezeti nevelést.

Nemcsak az MKNE ünnepe tehát a mai, hanem mindazoké, akik velünk együtt a környezeti nevelés, a fenntarthatóság ügyéért tették a dolgukat. Büszkék vagyunk eredményeinkre! A környezeti nevelés téma lett, szinte mindenhol találkozhatunk lelkes környezeti nevelőkkel! Növekedett az egyéni környezeti tudatosság, és közösségi szinten is beindult a helyi fenntarthatóságra törekvés. Létrehoztuk és ésszerű időnként frissítjük a Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégiát. Terjed az iskolazöldítés gondolata, elérte az oktatásügyet: zöld óvoda és ökoiskola hálózat alakult, a környezeti nevelés bekerült a pedagógiai programba és, környezeti nevelési programtervet készítettek-készítenek az iskolák. Mi magunk is folyamatosan erdei iskolába küldjük a kis Mocorgó Pulit, módszertani gazdagodást is remélve ettől. Értékes módszertani kiadványaink vannak, zöld jeles napokat ünneplünk, a sajtó is egyre gyakrabban foglalkozik a témával. Komoly, egészen új ismereteket és készségeket kívánó nemzetközi projektekbe kapcsolódtunk be. Már a közszolgálattal is interakcióban vagyunk: a pályázati kiírások környezeti nevelési szakértőket kérnek, pontot ér, ha fenntarthatósági értékeket mutat föl valaki tervezett munkájában. A nemzeti fejlesztés monitorozásában is részt veszünk a környezeti nevelés és az ökológiai fenntarthatóság gondolatait érvényesítve.

Mégis: olykor eredménytelennek látjuk a munkánkat, mert (talán gyorsabban, érzékenyebben reagálva, mint mások), érzékeljük a környezeti gondokat s félünk, hogy kifutunk az időből. Elégedetlenek vagyunk, mert hiányzik az a kritikus tömeg, melynek egyszerre kellene lépnie, hogy hatékonyabbak lehessünk... Van még dolgunk. A környezeti nevelésnek már múltja van, eredménye, de korántsem befejezett.

Kedves résztvevők! Felelősség terhel minket: mozgósító erőnk, hitelünk van a világban, környezeti nevelő társaink, társszervezeteink között, velük együtt. Lám, a konferencia hírére hányan megmozdultak! Reményt keltően sokan. Több mint 120-an vagyunk itt együtt, akik szomjazzuk a közös tanulást! A felelősség terhe édes: utat keresők jöttek el közénk, hogy tegyenek a fenntarthatóság érdekében, hogy velünk tanuljanak és tanítsanak, tőlünk, általunk. Ez nagy kihívás, nagy felelősség! „Megérett az idő”! Megéreztek, hogy össze kell jönnünk, nekünk, környezeti nevelőknek (civileknek, pedagógusoknak, tudósoknak, más területen dolgozóknak, szülőknek, ifjaknak), hogy tapasztalatainkat kicseréljük, megosszuk jó gyakorlatainkat, közösen gondolkodjunk, mit lehet - mit kell - tenni ebben a jelenlegi, sürgető helyzetben a környezetért, a fenntarthatóságért. Együtt kell keresnünk a választ: Hogyan tovább egyénként, közösségeként?

Itt most a megelőzés „mesterfogásait” kell tanulnunk. A gazdag program nem véletlen: plenáris előadások, szekcióelőadások, műhelymunkák, terepséták, az egyesületünk 20. születésnapján találkozójának meglepetésekkel (vetítés, játék, dalolás, tánc, flash-mob, terülj-terülj asztalkám...). Annyira szeretnénk éreztetni, hogy mindenki fontos nekünk, aki itt van! Igyekezünk barátságos, emberi, jó légkört varázsolni, törekedünk a hitelességre.

Köszönet az előadók közreműködéséért, azért, hogy a megelőzés tanításában aktív szerepet vállaltak. Köszönet továbbá mindenkinek, aki az előkészítésben számlálhatatlan sok önkéntes órát dolgozott!

Köszönet a résztvevőknek a konferenciába fektetett bizalmáért is! Kívánom, hogy érezzük jól magunkat, s éljünk a tanulás lehetőségével!

Bevezető

Országos környezeti nevelési konferencia 2012-ben
Vásárhelyi Tamás, szervező

Az alábbiakban, mint a konferencia szervezésével megbízott választmányi tag, szeretnék beszámolni ennek a konferenciának az okairól, létrejöttéről, céljairól, megvalósulásáról. Írásommal egyben szeretnék hálás köszönetet nyilvánítani a névvel vagy név nélkül szereplő közreműködőknek.

A szervezés

Amikor Saly Erika a Magyar Környezeti Nevelési Egyesület elnöke lett, javaslatot tett arra, hogy az egyesület 20 éves jubileumát nagyobb szabású konferencia keretében is ünnepeljük, mert a hazai környezeti nevelés egy kicsit „leült”, és jó volna átgondolni céljainkat, számba venni feladatainkat, emellett valószínűleg sokaknak jelentene örömet és feltöltődést az együttlét.

Az MKNE 2011-es közgyűlése illetve egy elnökségi ülés résztvevői közül mindenki helyeselte a gondolatot, és sokan ajánlották fel segítségüket a konferencia szervezésében. Létrehívtuk a *Szervező bizottságot*, amelynek a dolga a konferencia szervezésével kapcsolatos tervezés és technikai megvalósítás volt, beleértve a honlap létrehozását és folyamatos fejlesztését is. A szervező és végrehajtó munkában jelentős rész jutott az egyesület 2012 nyarán felállt új irodájának. Meg kell még említeni, hogy a TIT Stúdióban közben vezetőváltás volt, mind a korábbi, mind az új vezető maximális segítséget nyújtott.

Miután nem csak saját körünkben akartunk ünnepelni és tanácskozni, korábbi gyakorlatunk szerint megkerestünk több olyan szervezetet, akik a környezeti nevelés területén aktívak, és akikkel az utóbbi években valamilyen munkakapcsolatban álltunk. Kivétel nélkül mind egyiktől pozitív választ kaptunk, és delegált tagjaikból, a hazai környezeti nevelés markáns illetve fiatal képviselőiből, létrejött a *Tartalmi*

bizottság. Feladata a konferencia témájának, munkaformáinak, meghívott előadóinak kiválasztása, később pedig a bejelentett prezentációk értékelése és a műhelymunkák témáinak és vezetőinek kijelölése volt. Bárd Edit a kommunikáció tervezésében, a sajtókapcsolatokban nyújtott nagy segítséget.

Négy munkaformát terveztünk el. A téma (lásd alább) tágabb társadalmi környezetbe ágyazása érdekében illusztris plenáris előadókat kértünk fel, hogy beszéljenek, írjanak arról, saját szakmai területükön hogyan jelentkezik a megelőzés, mint lehetőség és szükségszerűség, hogyan kapcsolódik a megelőzés a környezeti neveléshez. Meg kell jegyezni, csak egyéb elfoglaltság miatt fordult elő, hogy a felkért szakember nem vállalta a szereplést. Meghirdettük előadás vagy poszter bejelentésének lehetőségét (ez viszonylag ritkább forma a környezeti nevelési konferenciákon), és javaslatot tettünk néhány szekcióra, amelybe ezek illeszkednének. Végül új szekciókat is kellett alapítani a beérkezett igények kielégítésére. Műhelymunkákat szerveztünk, ezeken minden résztvevőnek módja nyílt arra, hogy véleményt nyilvánítson, aktívan vegyen részt a konferencia üzeneteinek megfogalmazásában. Végül módszerbörze és terepjárás szolgálta az élményközpontú környezeti nevelés iránt érdeklődők szakmai továbbképzését, egyben kötetlen formáját jelentette a szakmai tartalmat nem nélkülöző együttlétnék. Ide kívánczok, hogy szombaton este a konferencia programjába ágyazva ünnepeltük meg az egyesület 20 éves jubileumát, és a résztvevők által hozott finomságokból álló vacsorát költöttünk el.

Az eredmények rögzítése: A konferencián elhangzottak megörökítésére jelen, a tervezésétől kezdve Vásárhelyi Judit munkájával készült kiadvány szolgál. A terepséták módszertani alapja és eredménye a Natural Europe projekt honlapján jelent és jelenik majd meg. A fent említett szombati vacsora receptjeit az egyesület Módszerkosár című módszertani sorozatának különszáma, mint jubileumi receptkönyv fogja közreadni.

A tervek

Ez a konferencia szerves folytatása a Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia létrehozása és működésbe hozása érdekében tett erőfeszítéseinknek. Nemcsak a közreműködők széles körére támaszkodásával, vagy a konferenciák keretében megvitatott és később kiadott szövegek alkotásának módszerével, hanem lényegi, tartalmi alapon is.

A *Stratégia* maga is a megelőzés jegyében született, de abban sem kapott - mert az alkotók magától értetődnek gondolták - a megelőzés kellő hangsúlyt. Most szándékunk volt a megelőzést, mint kiemelt gondolatot explicit módon kezelni.

Szinte valamennyi környezetre vonatkozó dokumentumban (így a Nemzeti Környezetvédelmi Program III. változatában is számos helyen) szerepel az eredetileg az egészségügyből vett vezérelv, a megelőzés. Mostanra már sokkal bővebb értelemben, általános gazdasági, ökológiai és társadalmi, akár globális jelentősége is van a prevenciónak. Mégis, tapasztaljuk, hogy a gyakorlatban a szakpolitika, a döntéselőkészítés, a médiamunka vagy éppen a környezeti nevelés terén megfelelkezünk erről a fontos, költséghatékony és további járulékos előnyökkel járó gondolkodásmódról és cselekvésről. A megelőzés évezredek óta számos téren nyújt hasznot (jó példa, és a konferencián is megjelent terület az egészségvédelem, de ilyen a takarékoság is, vagy számos mezőgazdasági, kertészeti eljárás). A felgyorsuló világban, a technikai megoldások „felértékelődésében” avagy az ártalmatlanítás üzletté válásában (pl. szemétszállítás) azonban sokszor háttérbe szorul. Ennek a régi-új elvnek az érvényességére mutatott rá a szakmai konferencia, módszertani bemutatásokkal együtt, hogy gyakorlati megvalósulását elősegítse. A rendezvény előadói és résztvevői, együttesen, áttekintették tehát a megelőzésnek a környezeti nevelés számos területén való jelentőségét.

Milyen konferenciára gondoltunk? Az egyesület 20 éves jubileuma alkalom volt, és nem központi téma. Elvünk volt, hogy a konferencia ne legyen drága a résztvevőknek, szakmailag és hangulatában kimagasló legyen. Ez, támogatóinknak és önkénteseinknek is köszönhetően, sikerült. Célunk volt, hogy a nem Budapesten élő résztvevők számára ne legyen sokkal nagyobb teher ezen a konferencián részt venni.

Ezért, pályázati támogatással, a felkutatott, olcsó szálláshelyet elfogadó minden résztvevő szállásdíját fedezni tudtuk. Úgy terveztük, hogy a konferencia adjon megnyilvánulási, tanulási lehetőséget, szolgálja a környezeti neveléssel foglalkozó szervezetek és személyek kapcsolatainak javulását, adjon hitet és tudást a jövőre tekintő környezeti (és rokon területi) nevelőknek. A szakmai minőséget és a lélektani „töltekezést” közismert és rangos meghívott plenáris előadókkal segítettük. A megcélzott minőséget képviselték védnökeink is: a helyszínhez való kötődést a XI. kerület polgármestere, az elkötelezettséget a világszerte ismert környezetvédő személyiség, végül a tudományosság igényét a Magyar Tudományos Akadémia elnöke

A helyszín kiválasztása csak részben függött attól a tényről, hogy a TIT Stúdió, a maga infrastruktúrájával, és 20 éves közös történelmünkkel kézenfekvő megoldásul kínálkozott. Az MKNE - noha országos egyesület - aktívan keresi a saját székhelyével és közvetlen működési helyszínével, a XI. kerülettel, annak környezet- és oktatásügyével való együttműködés lehetőségeit. A kerület, mint adott helyszín azért is szerencsés, mert sétával elérhető távolságban három természetvédelmi terület és egy gazdag élővilágú városi park is van.

A konferencia munkaformáiba és programjába ágyazva egy - ma nagyon hatékonynak és fontosnak tartott - tanítási, tanulási módszer bemutatása és tulajdonképpen sajátélményként való gyakoroltatása is folyt. A Magyar Természettudományi Múzeum résztvevője az Európai Bizottság által támogatott Natural Europe (Mindenkinek Múzeuma) című nemzetközi projektnek, amelynek célja a múzeumok tárgyait és szakértelmét a környezeti nevelés számára hozzáférhetővé tenni, és egyik eredménye digitális tanösvények létrehozása. A közoktatás számára készülő tanösvényekben a felfedezéssel tanulás (Inquiry Based Learning) módszerét követjük. A módszert bemutattuk (működés közben is) csütörtökön a Magyar Természettudományi Múzeumban, két előadáson is szóba került, és a vasárnapi terepi program előkészítéseképpen a konferencia honlapjáról letölthető volt (és letölthető) a sétához készített, e módszerrel operáló feladatlap, és többféle háttéranyag is.

A megvalósult konferencia

Csütörtök délután 15-18 óra között a *Múzeumok és iskolák együttműködése a környezeti nevelés területén* című szatellit-rendezvényre került sor a Magyar Természettudományi Múzeum kiállításában. Az előzetesen regisztrált 103 főnek csak mintegy a fele jött el. Ők a Natural Europe projekt és a felfedezési tanulás bemutatása után háromféle gyakorlaton vettek részt, forgószínpadszerűen.

Péntek délelőtt, a TIT Stúdióban, az **Utak a fenntarthatósághoz – A megelőzés tanulása** konferencia ünnepélyes megnyitása után plenáris előadásokat, illetve köszöntőket hallgattunk meg, és Orgoványi Anikó ez alkalomra készített kamara-kiállításának bemutatása is megtörtént.

Péntek délután került sor a kilenc szekcióra (4 illetve 5 párhuzamos előadásorozat zajlott másfél-másfél óra keretében). A résztvevők együtt, poszterről-poszterre haladva hallgatták meg a posztereket kiállítók 5-5 perces bemutatásait.

Szombat délelőtt előbb plenáris előadókat hallgattunk ismét, majd öt témában műhelymunkára került sor. Változatos módszerekkel dolgoztak a vezetők, de minden résztvevő aktív lehetett, hozzászólhatott, elmondhatta és/vagy leírhatta véleményét, tapasztalatait, javaslatait az adott műhely témájában.

Szombat délután, a műhelymunkák beszámolója után még egy plenáris előadás zárta az előadótermi programot. Ezután módszertani bemutatók folytak, (itt mutattak be többet is a Zöld Zugoly néven Taliándörögdön évek óta működő környezeti nevelési műhely tevékenységeiből). Szeptember 22. egyben az Autómentes nap is. Ezért a résztvevők nagy csoportja kosár almákkal és szórólapokkal felfegyverkezve kiment a közeli busz- és villamos-megállókbá, és a tömegközlekedést használókat megkínálta, így tudatosítva bennük választásuk helyességét. Ebből a kis, pozitív demonstrációból szeretnénk országos mozgalmat létrehozni, és máris több partner csatlakozott hozzánk ezen a délutánon.

Szombat este ünnepeltük a Magyar Környezeti Nevelési Egyesület 20 éves fennállását, rövid, megható program keretében. Az estét az otthoni finomságokkal gazdagon megrakott „Terülj asztalkám”, és zenés program zárta le.

Vasárnap délelőtt négy helyszínen folyt három órás terepi program, szakmai vezetéssel (Gellért-hegy, Sas-hegy, Budai Arborétum és a Feneketlen-tó környéke).

Engedtessek meg, hogy krónikás most kiessen objektivitásra törekvő, leíró szerepéből, és hangot adjon szerfölötti örömének, hogy a konferencia a tervezők álmait felülmúlta, hogy ilyen sok remek ember ilyen tartalmas és felszabadult időt töltött el együtt, hogy végig együttműködő, és konstruktív légkörben zajlott a rendezvény. Lélekemelő volt ebben a - valljuk be a környezet állapotának negatív megítélésében bővelkedő plenáris előadások és résztvevői megnyilvánulások terhelte - de mégis pozitív légkörben forogni, igazi feltöltődést jelentett, és igazolta a sok személy által befektetett tervező, szervező munka értelmét. De a nyilván elfogult szervezői vélemény mellett született egy szakszerű értékelés is. Bárd Edit on-line értékelést tervezett, majd értékelte a kapott válaszokat (lásd e kiadvány végén).

Köszöntő

Hoffmann Tamás, Újbuda polgármestere

Tisztelt Előadók, Kedves Vendégek!

Szeretettel köszöntöm Önöket az Utak a fenntarthatósághoz: a megelőzés tanulása című konferencián. Büszkeség számomra, hogy Újbuda országos rendezvénynek adhat otthont ebben a mindenki számára fontos témában.

Mélyen egyetértek a Magyar Környezeti Nevelési Egyesület interneten is olvasható, vitaindító iratával, amely a múlt eredményeinek taglalása helyett a jelen és a jövő feladatainak feltárását helyezi középpontba. Bár a környezeti gondok tudatosítása, a megelőzés lehetőségeinek felmutatása minden korosztályt érint, a jövőt elsősorban a gyerekek nevelésével alapozhatjuk meg.

Újbuda Önkormányzata évek óta következetesen fejleszti a kerületi óvodákban és iskolákban folyó környezettudatos nevelést. A tudatos és következetes lépéseknek köszönhetően jelenleg az Önkormányzat fenntartásában hét zöld óvoda és kilenc ökoiskola működik a kerületben.

Az elmúlt két évben számos program és beruházás valósult meg, melyek közül kiemelkedik az Újbuda Környezettudatos Iskolája/Óvodája - vetélkedő, amely több mint három hónapon át zajlott, nagy sikerrel. A zöld óvodák és ökoiskolák mellett az egyéb óvodák és iskolák is nagy sikerrel és színvonalas programmal vettek részt a vetélkedőben.

A szakemberek továbbképzését célzó programok és támogatások, a Duna-Ipoly Nemzeti Park szakembereivel folytatott együttműködés mellett az önkormányzati tulajdonú intézmények energiatakarékos, környezettudatos üzemeltetése terén is nagyot léptünk előre.

A közelmúlt talán legszebb eredménye a Kamaraerdei Tanösvény átadása, amely a jövőben mindenki számára hasznos és látványos lehetőséget biztosít pihenésre és tanulásra egyaránt.

Önkormányzatunk ebben a ciklusban a stratégiai célok közé emelte a környezettudatos életforma támogatását, a kerékpáros kultúra fejlesztését és a kerületben elérhető zöld területek állapotának, elérhetőségének javítását. Mindazonáltal a távlati célok fényében az elmondottak csupán részeredmények. Közös feladatunk, hogy a környezeti nevelés a jövőben a hétköznapi élet minél több színterén szót, hangsúlyt kapjon. Ezért különösen fontos számunkra, hogy ez a konferencia itt, Újbudán zajlik.

Végezetül szeretnék gratulálni a Magyar Környezeti Nevelési Egyesület születésnapjához, valamint az elmúlt 20 év alatt elvégzett, értékes munkához.

Eredményes eszmecserét kívánok mindenkinek!

Üdvözlöt

László Ervin, az MKNE tiszteletbeli tagja
(felvételtől)

Kedves tagok, kedves résztvevők!

Üdvözlöm Önöket az Egyesület 20 éves jubileumát megnyitó konferenciának az alkalmával!

Szerettem volna Önöket személyesen is felköszönteni, de mire ezt hallják, minden bizonnyal New Yorkban leszek, az ENSZ-ben tartok előadást.

Szeretném kihangsúlyozni, hogy milyen fontos a környezeti nevelés, és itt most nem a külső környezetünkről van szó. A mi környezetünk az bennünk is van! Részei vagyunk a világunknak. A világunk bennünk van, úgy ahogy mi is a világunkban vagyunk. Amikor neveljük magunkat arra, hogy környezetünket ápoljuk, akkor arra neveljük magunkat, hogy magunkat és társainkat ápoljuk.

Életünk összefügg a környezetünk egészségével.

A mi egészségünk, a mi életünk, a mi fejlődésünk az által van meghatározva, hogy milyen környezetben - milyen egészségű, teljességű környezetben - élünk .

Sajnos ma erősen meg van rongálva a környezetünk, nagyon kell rá vigyáznunk.

Felügyelnünk kell rá! Figyelnünk kell rá!

Aktívan részt kell vennünk a feladatokban és a kihívások teljesítésében, hogy mi megtegyünk mindent ami tőlünk telik, hogy mi egészségesen éljünk egy egészséges környezetben! Ez a helyi kihívás egy egész világnak szóló kihívás. De ez mindenhol az egyénnél kezdődik. Mindenkinél, mint magánszemélynél! Tehát a legfontosabb, hogy mi tegyük meg ami tőlünk telik. Legyünk mi a változás, amit akarunk látni a világban. Ez a legfontosabb feladat!

Nagyon nagyszerű ez a rendezvény is! Nagyon örvendek és meg vagyok tisztelve, hogy felkértek rá, hogy a nevem adjam hozzá. Nagyon szívesen teszem, és minden formában, ahogy csak tudom, támogatni fogom. Szeretnék én is egészséges környezetben élni, de csak akkor tudunk, ha összefogunk, és mindnyájan közösen megteesszük, ami tőlünk telik. Kezdve onnan, hogy a környezetünket nem rongáljuk, hanem ellenkezőleg, a már rongált részeit megpróbáljuk újra rendbe hozni. Meg tudjuk tenni! Nagyon sokat tudunk tenni! Nagyon sok függ az egyéntől - nyilván függ a politikától, az üzleti világtól - de az egyén a kulcsa mindennek! Ha ezt megtanuljuk, akkor van egy életfeladatunk, van ami értelmet ad az életünknek. Jól éljünk, jól éljünk másokkal, jó környezetben éljünk másokkal!

Kívánok sok sikert és nagy eredményeket ennek a kiváló kezdeményezésnek és rendezvénynek! Köszönöm szépen a figyelmüket!

Reziliencia, avagy mitől repül a főnixmadár?

Déri Andrea, ökológus, antropológus, az MKNE alapító tagja
(felvételtől)

Köszöntöm a Konferencia résztvevőit a Londoni Egyetem egyik kies parkjából. Déri Andrea vagyok, ökológus-antropológus, a Magyar Környezeti Nevelési Egyesület egyik alapító tagja, „óslénye”. Köszönöm a lehetőséget, hogy így virtuálisan is részt vehetek a találkozón, és távolról is megoszthatom a gondolataimat a konferencia alapüzeneteiről.

Számomra a konferenciának két fontos üzenete van. Az első azt fogalmazza meg, hogy a fenntartható fejlődés folyamatában kiemelt szerepet játszik a megelőzés, a környezeti, társadalmi, egészségügyi, gazdasági és más problémák megelőzése. A második üzenet, ami szorosan kapcsolódik az elsőhöz, az pedig azt sugallja, hogy a problémák megelőzése tanulható és tanulandó. Mindkét üzenettel tökéletesen egyetértek. Felvetnék azonban két gondolatot illetve megfogalmaznék két hozzájuk kapcsolódó kérdést is.

Íme, az első:

A megelőzés általában ismert, visszatérő problémákra irányul. Az életben azonban sok olyan esemény van, ami ismeretlen, egyszeri, nem megelőzhető és váratlan. Az Élet egyik alapélménye, az elmúlás például ilyen: nem megelőzhető és váratlan.

A váratlan és gyakran nem megelőzhető extrém események - mint például az ideai forró és csapadék nélküli nyár Magyarországon - komolyan igénybe veszik azokat, akikre hatnak, legyenek azok emberek vagy társadalmi-ökológiai rendszerek, mint például a Föld ökoszisztémája.

Azok az emberek és rendszerek, akik egy ilyen váratlan és romboló, pusztító esemény után fönixként képesek hamvaikból feltámadni, lábra állni, sőt szárnyalni, azok olyan képességgel rendelkeznek, amit rezilienciának¹ nevez a pszichológiai és ökológiai szakirodalom². Belátható, hogy reziliencia nélkül akadozna a fenntartható fejlődés, csakúgy, mint megelőzés nélkül.

És itt jön az első kérdés:

Vajon milyen tanulás szükséges a megelőzéshez és a rezilienciához? Ugyanolyan, vagy különböző?

És akkor a második gondolat:

Váratlan és nem megelőzhető esemény, mint amilyen a klímaváltozás, több civilizáció bukásában is szerepet játszott az elmúlt 4000 évben.

Bár vitatott, hogy közvetlen vagy közvetett volt-e a hatás, a hosszan tartó lehűlés, aszály és az így kialakuló élelmiszer-hiány, az éhínség társadalmi krízishez és végül összeomláshoz vezetett például az akkád, a mükénéi, ama civilizációk és a tang dinasztia esetében .

A tudomány mai állása és a klíma előrejelzések alapján sokkal több és sokkal megbízhatóbb tudás áll rendelkezésünkre, mint bármikor is valaha az emberi történelemben. Sokkal több ember tud a várható klímaváltozás következményeiről, mint a hasonló történelmi helyzetekben. Bár tisztában vagyunk a jelentőségével, mégsem használjuk ezt a tudást a megelőzést elősegítő döntéseinkben - ahogy azt a klímakonferenciák eredményessége is tükrözi.

És itt jön a második kérdés:

Vajon milyen tanulás szükséges az alkalmazás-barát, alkalmazást inspiráló tudáshoz? Avagy, mitől repül a fönixmadár?

Köszönöm a figyelmet, sok sikert kívánok a konferenciához!

¹Részletek (angolul): Resilience Alliance www.resalliance.org

²A jelenséget magyarul rugalmas alkalmazkodásnak mondhatnánk (a szerk).

2. Panel előadások

*Az előadók által megadott rövid,
szöveges összefoglalók*

Meddig tartható fenn a fenntarthatatlan növekedés és fejlődés?

Vida Gábor, akadémikus, ökológus

A fenntarthatóság a legkülönbözőbb szókapcsolatokban (melyek között dominál a fenntartható növekedés és a fenntartható fejlődés) egyre gyakrabban fordul elő. Használata gyakran meggondolatlan, sőt olykor felelőtlenül félrevezető is lehet. Alkalmazása tükrözi a fogalmazó gondolatvilágának idő-perspektíváját. Egy közgazdász vagy politikus számára a „fenntartható növekedés” néhány évre vonatkozik, bár sokan még azt is feltételezik, hogy ez vég nélkül folytatódhat. A hosszabb távú jövőkutató már legfeljebb csak fenntartható fejlődés lehetőségéről beszél, míg abszolút értelemben, időkorlát nélkül semmi sem tartható fenn.

A növekedés korlátozott volta egy véges kiterjedésű Földön minden gondolkodó ember számára nyilvánvaló tény. Ennek ellenére a már 40 éve megjelent „Limits to growth” (Növekedés határai) könyv tartalma inkább ellenérzést, mint megértést váltott ki. Az ellenérdekeltség tábora mindent megtett, hogy megalapozatlannak, hibásnak állítsa be Meadows-ék okfejtését összefüggéseiből kiragadott idézetekkel, sőt szándékos ferdítésekkel. Ugo Bardi erről írt könyvet 2011-ben (Limits to Growth Revisited, Springer Verlag). Bármennyire is kellemtelen tény sokaknak a korlátlan növekedés lehetetlensége, be kell látnunk, hogy a Föld „megtelt”. Nincs több hely eddigi gyarapodásaink folytatására. Ijesztő megállapítás, de a világ a Limits to growth „standard scenario”-jának megfelelően halad az összeomlás felé. A gazdasági növekedés világszerte lelassul (fejlődő országok) vagy stagnál (fejlett országok), s a jövő kilátásai sem jobbak. A kamatozó pénzre és a profit maximálására alapozó jelen gazdasági rendszer viszont növekedés nélkül nem létezhet.

A fejlődés fenntarthatósága ígéretesebbnek és biztatóbbnak tűnik. Ennek reményében adta meg a Bruntland Bizottság (Közös jövőnk) az ismert definíciót: „Olyan fejlődés, amely kielégíti a jelen generáció szükségleteit anélkül, hogy veszélyeztetné a jövő generációk esélyeit arra, hogy ők is kielégíthessék szükségleteiket.” Valamivel pontosabb Herman Daly meghatározása, mivel ebben egyértelműbben jelenik meg a korlát, Földünk véges eltartóképessége: „A fenntartható fejlődés a folytonos társadalmi jól-lét megvalósítása anélkül, hogy a környezet eltartóképességét veszélyeztetnénk.”

Még egyszerűbben fogalmazva, s a fejlődés amúgy is bizonytalan fogalmát mellőzve azt mondhatjuk, hogy a fenntarthatóságot a bioszféra minket is eltető működőképességének tartós megőrzése jelenti. Be kell látnunk, hogy földi fennmaradásunk csak a bioszféra rendszerébe illeszkedve biztosítható. Ez viszont csak akkor lehetséges, ha kizárólag megújuló energiaforrással és teljes reciklizálással működő gazdaságot hozunk létre. Ettől még igen messze vagyunk. Hangoztatott fenntarthatóságunk ilyen vagy olyan változatban csak önámítás. A bioszféra 3 milliárd éves története eddig az egyetlen meggyőző példa egy állandóan változó, mégis tartósan működőképes rendszer megvalósíthatóságára. A tartósság még itt is behatárolt a milliárd éves skálán.

A jelenlegi fenntarthatatlanságot egyértelműen jelzi az egész világra kiterjedő társadalmi-, gazdasági- és környezeti hármass válság. Ha nem tudunk ezeken változtatni, egy-két évtizeden belül, bekövetkezik az összeomlás.

Sajnos, úgy tűnik, felülről egyelőre nem várhatunk semmit, amint ezt a nemrég (sokak szerint botrányosan) lezárult Rio+20 csúcstalálkozó mutatta. A változás igénye és ennek megfelelő akciók alulról jövő kezdeményezésekben azonban már tapasztalhatók transition town (átalakuló városok), ökofalvak, voluntary simplicity (tudatos önkorlátozás), occupy (elfoglaló) mozgalmak). Ahhoz, hogy ezek felerősödjenek, és szélesebb társadalmi támogatást nyerjenek, további ilyen irányú tanítási-nevelési munkára és (sajnos) a helyzet súlyosságát

bizonyító globális megrázkódtatásokra van szükség. Az előzőre példa a világszerte erősödő NGO-k hada (köztük a MKNE). Az utóbbira fokozódó gyakorisággal számíthatunk.

A globális klímaváltozás erősödő jelei egyre félelmetesebbek. A napokban minimum rekordot ért el a sarki jégtakaró kiterjedése és vastagsága. Egyesek szerint 4-5 éven belül nyaranta összefüggő jégtől mentessé válhat, tovább fokozva pozitív visszacsatolásban a felmelegedést (albedo, metán). Ennek igazoltan jelentős hatása van már most is a mérsékelt égöv időjárására. Ezzel hozható összefüggésbe idén az Egyesült Államok csaknem teljes területére valamint közép-kelet Európára kiterjedő katasztrofális aszály éppúgy, mint a Nyugat-Európa és Észak-Kína területeit sújtó csapadéktöbblet. További meglepetések is várhatók.

A fosszilis energiaforrások fogyása az energiaárak növekedéséhez, s ezen keresztül szinte minden drágulásához vezetett. Különösen nagy gond ez az élelmiszertermelés vonatkozásában az intenzív gazdálkodás magas energiaigénye (gépesítés, műtrágya, öntözés, stb.) miatt. Az energiaforrások mellett az édesvíz ellátás és számos más alapanyag (különösen egyes ércek és a foszfor) kitermelése is hasonló gondokkal küszködik.

A környezeti és gazdasági problémák itt csak felszínesen említett növekvő tömege felerősíti az aránytalan teherviselésből és az óriási anyagi jólétsbeli különbségekből fakadó társadalmi-politikai feszültségeket. Az átalakulás szükségessége egyre megalapozottabb. Közben egy kevésbé gazdag, de reményeink szerint emberibb, igazságosabb és talán boldogabb világhoz vezető út keresése világszerte folyik. Itt is.

Mit tehetünk saját fenntarthatóságunkért?

Magyar Anna, háziorvos

A háziorvos az utcán nézelődve könnyen kétségbeeshet az emberek önpusztításának látható jelein. Látunk elhízott embert, amint mohón falja a cukrászsüteményt, gyaloglás helyett légkondicionált autóban magában ülő, szürkületkor is napszemüveg mögé rejtőző, zárt légtérben dohányzó férfit, csoportosan bagózó kamaszokat, kólát, csipszet, csokoládét uzsonnázó kisiskolásokat, kora reggel részeg alkoholistát, és még sorolhatnám tovább. Legnagyobb kincsünk az egészség, és sajnos nem igazán törődünk megőrzésével. Egy 2011-es WHO statisztika szerint a várható élettartam a legmagasabb (89,73 év) Monacóban és a legalacsonyabb (38,76 év) Angolában volt. Magyarország pozíciója nem dicsekednivaló, 2011-ben az átlagos élettartam 74,79 év volt, nőknél több, férfiaknál kevesebb, de a volt európai szocialista országok közül csak Romániát, Bulgáriát, Ukrajnát, Oroszországot hagytuk le.

Saját fenntarthatóságunk nem csupán azt jelenti, hogy mindent elkövetünk a hosszú életért, hanem azt is, hogy *olyan optimális élettartamra törekszünk, melyben elfogadható az életminőségünk is*. Mindennek kezünkben lévő eszköze az okos betegségmegelőzés

A megelőzés lépései:

1. Ismerd meg önmagad!
2. Ismerd meg a rád leselkedő veszélyeket!
3. Ismerd meg és kerüld a népbetegségek fontos kockázati tényezőit!
4. Járj szűrővizsgálatokra!
5. Élj egészségesen!

1. Ismerd meg önmagad!

Sorsunk meghatározásában nagy szerepe van a genetikának. Számos öröklődő betegség vagy betegség-hajlam ismert. Ha tájékozódunk szüleink, nagyszüleink, vérrokonaink betegségeiről, megsejthetjük, hogy mire lesz esélyünk, mire kell felkészülnünk életünk folyamán.

2. Ismerd meg a rád leselkedő veszélyeket!

A KSH 2010-es statisztikája szerint a magyar lakosság leggyakoribb halál oka szív-érrendszeri betegség. A lakosság közel 50 %-a szívinfarktus, stroke, érszűkület, szívelégtelenség miatt hunyt el. Ugyancsak kimagasló a rák okozta halálozás Magyarországon. Mindkét halál tekintetében Európában dicstelen helyen állunk. Az erőszakos, elsősorban közúti baleseti halálozás, az idült (főként dohányos eredetű) légúti betegségekben valamint a (elsősorban alkoholfogyasztás okozta) májzsugorodásban való halálozás is elől áll a statisztikában.

3. Ismerd meg és kerüld a népbetegségek fontos kockázati tényezőit!

Mindezen halált okozó népbetegségek kialakulásának számos kockázati tényezője van. Ezek egy részét (életkor, nem, genetika) nem tudjuk befolyásolni, más részük befolyásolása nehézkes (földrajzi adottságok, élettér, életkörülmények, szociális helyzet, stressz). Vannak azonban igen jelentékeny, ám jól korlátozható rizikófaktorok: az életmód változtatása, a megfelelő diéta és az egészségre káros szokások kerülése.

A szív-érrendszer károsodását számos, szűrhető és gyógyszerrel kitűnően befolyásolható betegség előzi meg. Ilyen a magas vérnyomás, az egyre gyakoribb cukorbetegség, a magas vérzsírok, magas húgysavszint valamint a kóros elhízás. Mindezeket az állapotokat számos rizikófaktor ronthatja: a mozgásszegény életmód, a fokozott kalóriabevitel, a zsírdús, füstölt és vörös húsokban, belsőségekben dús étrend, a túlfinomított szénhidrátok, cukor fogyasztása, a túlzott sózás, az alkohol mértéktelen fogyasztása és talán legerősebben a dohányzás.

A rák kialakulásának is vannak kockázati tényezői. A leggyakoribb halált okozó daganat a tüdőrák, mely elsősorban aktív dohányosok betegsége, de a passzív dohányzás és a légszennyezés is hajlamosíthat rá. Az egyre gyakoribb vastagbélrák rizikótényezői közt szerepel az

elhízás, mozgásszegény életmód, a dohányzás, túlzott alkoholbevitel, rotszegény, zsírdús étrend, vörös húsok túlzott fogyasztása. A mozgásszegénység, elhízás, zsírdús étkezés és alkoholfogyasztás a mellrákot is elősegíti, s ezt még ronthatja a hormonpótlás.

Ma már számos daganatot meg lehet előzni a rákot megelőző állapot szűrésével (bőrrák, vastagbélrák, méhnyakrák), védőoltással (B vírus okozta májrák, HPV okozta méhnyakrák) vagy bizonyos gyógyszeres kezelésekkel (Helicobacter pylori eradikáció, C hepatitis kezelése, stb.).

Az erőszakos halálozás prevenciójában a balesetmentes közlekedésnek, a légúti halálozás csökkentésében a dohányzás elhagyásának és a máj-halálozás korlátozásában az alkohol elleni küzdelemnek van szerepe.

Elrettentésképp felsorolok néhány betegséget, melyben a dohányzásnak illetve az elhízásnak bizonyított kóroki szerepe van:

Dohányzás: Tüdő-, vastagbél-, hólyag-, hasnyálmirigy-, gyomorrák, szívinfarktus, stroke, érszűkület, veseelégtelenség, szívelégtelenség, agyérbetegség miatti szellemi leépülés, idült légúti megbetegedések, idült hörghurut, tüdőtágulat valamint csontritkulás törési kockázattal.

Kóros elhízás: Magas vérnyomás, szív-érrendszeri betegségek, cukorbetegség, mélyvénás thrombosis, vastagbél-, nyelőcső- és mellrák, refluxbetegség, epekövesség, arthrosis, depresszió.

4. Járj szűrővizsgálatokra!

A szűrővizsgálatok nem csupán a betegséget magát diagnosztizálják még kezelhető, korai stádiumban, de a betegséget megelőző állapotot vagy a rizikótényezőt is felderíthetik.

A szív-érrendszeri betegségek szűrése egyszerű. A vérnyomás és testsúly rendszeres mérése, időszakos laborvizsgálatok elvégzése

az alapellátás feladata. Az eredményektől függően részletesebb kivizsgálás (cukorterhelés, EKG, terheléses EKG, szív ultrahang, ér-doppler, stb.) is bárkinek hozzáférhető. Az orvos csak akkor hatékony a szűrésekben, ha a beteg megfelelően együttműködő partnere.

A megelőzhető, ill. korai stádiumban felfedezhető rákbetegségek szűrése is rendelkezésre áll. Bizonyos korú nők méhnyakrák- és mellrákszűrése jól szervezett, de bárki elmehet prostata rákszűrésre, vastagbélrák és bőrrák szűrésére, illetve tüdőszűrésre (amely elsősorban a tuberculosist hivatott szűrni, de korai stádiumú tüdőrák is kiszűrhető).

A dohányosoknak 15-20 év dohányzás után tanácsos légzésfunkciós szűrővizsgálatra menni.

5. Élj egészségesen!

Az egészséges életmód lemondásokkal is jár. Gyakran halljuk azt a közhelyet, hogy „ami jó, az árt”. Cáfolatul alább felsorolom az egészséges életmód alapjait, melyek mind kellemes, jóleső tevékenységek.

Legyünk sokat tiszta, friss levegőn, napozzunk rendszeresen, de mértékletesen, lehetőleg a reggeli és késő délutáni órákban! Mozogjunk rendszeresen, gyalogoljunk, biciklizzünk, tornázzunk, ússzunk, naponta dobogtassuk meg a szívünket! Igyunk bőven (napi 1,5-2 liter) folyadékot, elsősorban tiszta csapvizet. Táplálkozásunk épüljön a mediterrán jellegű étrend elveire: bőséges, rostús, nyers gyümölcs, zöldség, kevés hús, inkább hal, olívaolaj, teljes kiőrlésű szénhidrátok, sovány tejtermékek, magvak, keserű csokoládé. Mindez leöblítve 1 pohár jó minőségű borral. Napi 2-3 feketekávénak több az előnye, mint a hátránya.

A legeslegfontosabb azonban az, hogy találjuk meg lelki békénket, legyenek jó életcéljaink, legyünk tevékenyek, érezzük hasznosságunkat és éljünk szeretetben családdal és barátokkal körülvéve.

A tudatosan egészséges életmódra nevelésben igen nagy a pedagógusok felelőssége. Már az óvodáskortól kell megkezdeni a gyerekek környezetérzékeny egészségtudatosságra nevelését, ami csak akkor sikeres, ha maga a pedagógus is jó példával jár elől.

Hogyan zöldíthetők az EU-s támogatások?

Dönsz-Kovács Teodóra, közgazdász, humánökológus

Mi közük az EU-s támogatásoknak a környezeti neveléshez?

Egyrészt Ángyán tanár úr szokta volt mondani, hogy országgyűlési képviselői munkáját oktató-szemléletformáló munkássága részének tekinti. Ennek mintájára az EU-s támogatások hazai felhasználását meghatározó tervezők, döntéshozók környezeti szemléletformálásán keresztül lehet és kell elősegíteni, hogy a környezeti problémákat megelőző (semmint súlyosbító) fejlesztéspolitikai tervek, majd beruházások szülessenek. Másrészt környezeti nevelési, szemléletformálási programok is támogathatók EU-s forrásokból - ha teszünk ezért. Pl.:

- a Környezet és Energia Operatív Program (KEOP) 6.1. konstrukciója: A fenntartható életmódot és az ehhez kapcsolódó viselkedésmintákat ösztönző kampányok támogatása;
- KEOP 3.3. Az erdei iskola hálózat infrastrukturális fejlesztése
- Pedagógusok körében ismert lehet még a TÁMOP program, amely képzéseket, oktatást, hálózatépítést stb. támogatott, bár nem kifejezetten környezeti irányultsággal.

Miért kell a fejlesztéspolitikai döntéshozók környezeti szemléletét formálni?

Hazánk EU-csatlakozása óta évente eurómilliók állnak az ország rendelkezésére társadalom-, gazdaság- és infrastruktúrafejlesztésre az ún. strukturális és kohéziós alapokból, hétéves fejlesztési programokon (pl. Új Magyarország Fejlesztési Terv) keresztül. Ezeknek a pénzeknek a felhasználása alapvetően meghatározza az ország fejlődésének irányát, és - az erőforrásokkal, természeti, társadalmi és kulturális tőkével való gazdálkodás, a társadalmi szemlélet és viselkedésmódok révén - a környezet jelenlegi és jövőbeli állapotát, a fenntarthatóságot is.

Miért pont most?

Mint már említettük, az Európai Unió hétéves időszakokra tervezi költségvetését, amely meghatározza az ún. kohéziós politika (fejlesztéspolitika) eszközeinek, a strukturális és kohéziós alapoknak a kereteit

is. A jelenlegi költségvetési időszak (2007–2013) végéhez közeledik, és a következő (2014–2020) időszak kereteinek, szabályrendszerének uniós szintű kialakítása javában zajlik. Hazánk ebben is részt vesz, véleményt nyilvánít (az EU Tanácsán és az Európai Parlament képviselőin keresztül; egyelőre legfőbb célja, hogy ne csökkenjenek drasztikusan a Magyarország rendelkezésére álló források).

Eközben Magyarország hozzáfogott az uniós fejlesztési források hazai felhasználási céljainak meghatározásához is, és az erre vonatkozó terveket 2013 közepére be kívánja nyújtani Brüsszelnek. A fent ismertetett okok miatt rendkívül fontos, hogy a civil társadalom részt vegyen a tervezési folyamatokban, kinyilvánítsa álláspontját annak érdekében, hogy a fejlesztési források ne környezetkárosító tevékenységeket, hanem a gazdasági szerkezetváltást, társadalmi szemléletváltást, a környezeti problémák felszámolását, ill. megelőzését támogassanak.

Esélyeink, korábbi tapasztalatok

Külön kell vizsgálnunk a tervezési folyamatok átláthatóságát és a tervek, programok tartalmára gyakorolt civil hatást.

A tervezési folyamatok átláthatóságának javításában nagy szerepe volt a Civilek a Nemzeti Fejlesztési Terv(ezés) Nyilvánosságáért (CNNy) munkacsoportnak¹, mely 2005 elején alakult a NIOK Alapítvány, a Soros Alapítvány és a Magyar Természetvédők Szövetsége kezdeményezésére azzal a céllal, hogy a nemzeti szintű stratégiai (fejlesztéspolitikai) anyagok társadalmi egyeztetését nyomon kövesse és véleményezze, valamint az ezekért felelős kormányzati intézmények számára a társadalmi egyeztetés konkrét végrehajtására javaslatokat dolgozzon ki. A jelenleg 11 tagot, köztük mérvadó környezetvédő, közösségfejlesztő és szociális ügyekkel foglalkozó civil szervezeteket is tömörítő CNNy önálló szervezetek akciócsoport jellegű önkéntes, informális szerveződése. Tevékenységét jelentések készítése és a kormánnyal történő levelezés, egyeztetés útján fejti ki. Munkájának – részben máig ható – eredménye, hogy a Nemzeti Fejlesztési Ügynökség honlapján Partnerség menüpont készült, mely alatt az akciótervek és a pályázati kiírások véleményezhetők (voltak), a vélemények, valamint olykor az azokra adott tervezői válaszok is megjelennek a honlapon. Ezzel nőtt a tervezés nyilvánossága, bár a társadalmi

egyeztetést így is gyakran csúszások, ezért tervezhetetlenség, rövid határidők, szűk mozgástér jellemezte/jellemzi. A vélemények beépítése - a gyakran csaknem kész dokumentum-tervezetekbe - esetleges. A jelenlegi kormányzat igyekszik a civil szervezeteket és a társadalmi nyilvánosságot kiszorítani a leglényegesebb döntésekből - ennek ellenére, vagy éppen ezért még fontosabb, hogy részvételi szándékunkat és javaslatainkat kinyilvánítsuk.

A fejlesztéspolitikai tervek, programok tartalmát a környezetvédő civilek is több ízben véleményezték, többször közös javaslatot is kidolgoztak „Zöld Fejlesztéspolitikai Munkacsoport” néven, ill. rövid ideig a tervező munkacsoportokban is részt vehettek delegáltjaik. Az Országos Fejlesztéspolitikai Konceptióba a közös „zöld” vélemény mintegy 50%-a beépült, későbbi dokumentumoknál rosszabb volt az arány, azonban a pályázati kiírásokra megint viszonylag eredményesen lehetett hatást gyakorolni, pl. a regionális operatív programok egy részébe civil nyomásra és a civil javaslatok több-kevesebb figyelembevételével kerülhetett be a civil infrastruktúra fejlesztését szolgáló pályázati kiírás.

Mivel az EU-s fejlesztési források felhasználásánál a „környezeti szempontú fenntarthatóság” ún. horizontális, azaz minden programban érvényesítendő szempontként jelenik meg, a Környezet- és Természetvédő Szervezetek Országos Találkozója a programok monitoring bizottságaiba is küldhet egy-egy delegáltat. Így a fenntarthatóság, a környezeti nevelés ügyét a Társadalmi Megújulás Operatív Program Monitoring Bizottságában - és egyben a Zöld Fejlesztéspolitikai Munkacsoportban - az MKNE színeiben dr. Vásárhelyi Judit képviseli.

Vágjunk bele, vegyünk részt! De hogyan?

A 2014-2020-as időszak fejlesztéspolitikájának meghatározó hazai dokumentumai - a kidolgozás sorrendjében - a következők:

- ágazati stratégiák és megyei tervek,
- Országos Fejlesztéspolitikai és Területfejlesztési Konceptió,
- operatív programok és (az Európai Bizottsággal kötendő) partnerségi megállapodás/szerződés, majd az ezekre épülő
- végrehajtási dokumentumok (pl. akciótervek, pályázati kiírások).

Egyelőre tisztázatlan módon, de várhatóan jelentős szerepet fognak betölteni az „integrált térségi fejlesztési tervek” és a „közösségi szinten irányított helyi fejlesztések” (a korábbi LEADER program módszerére építve).

A fejlesztéspolitikai tervezés legfőbb felelősei - e tanulmány írása idején még jórészt ismeretlen feladatmegosztással - a Nemzetgazdasági Minisztérium, a Nemzeti Fejlesztési Minisztérium, a Nemzeti Fejlesztési Ügynökség, a többi szaktárca és - a régiók helyett - a megyei önkormányzatok. A partnerség, részvétel, egyeztetés elveire többek között az SFteam nemzetközi civil munkacsoport tett javaslatot².

A fejlesztési célokat, terveket, programokat várhatóan a gazdasági növekedés dominálja majd, ezért nehéz, de annál fontosabb lesz a környezeti-fenntarthatósági szempontokat érvényesíteni. Érdemes ezért proaktívan, minél előbb megfogalmazni és benyújtani javaslatunkat. A Zöld Fejlesztéspolitikai Munkacsoport (ld. fent) - mely jó tíz éve foglalkozik azzal, hogy a fejlesztéspolitikai partnerségi folyamatokban (tervezés, véleményezés, monitoring stb.) való részvétel által, megelőzési szándékkal, érvényesítse a környezeti-fenntarthatósági szempontokat -, most is készít fejlesztési-támogatási javaslatokat, és erre a munkára hívja a környezeti nevelőket is, ebben partnerséget ajánl. (Hasonló javaslatokat dolgoznak ki környezetvédő civilek más országokban is, többek között a Közép- és Kelet-Európai Bankfigyelő Hálózat koordinálásával.) Ezen túl érdemes észrevételeinket kifejteni a fent felsorolt dokumentumok társadalmi egyeztetése során.

Jó lehetőség kínálkozik a civil környezetvédő álláspontok érvényesítésére azáltal is, hogy az Európai Bizottság szorgalmazza minden kohéziós forrás vonatkozásában a már említett „közösségi szinten irányított helyi fejlesztés” (tervezés és végrehajtás) alkalmazását. Ez a helyi közösség szereplőinek széles körű bevonását, partnerségét követeli meg. Magyarország támogatja ezt a megközelítést, azonban kulcskérdés, hogy érdemi, valós partnerséget valósítson meg, azaz jól éljen ezzel a lehetőséggel. Minden eddiginél fokozottabb mértékben szükség van miránk, civilekre, hogy segítsük megelőzni a gazdasági növekedés egyeduralmát a tervezésben.

²A partnerség kulcsa az EU-s alapok sikéréért, SFteam - MTVSZ, 2012, www.mtvsz.hu/dynamic/a_partnersseg_kulcsa_az_eus_alapok_sikereert_2012.pdf

A lelki egészség a fenntarthatóság szolgálatában

Komlósi Piroska, pszichológus

A fenntarthatóság szem előtt tartása

Miközben egyre többet hallunk arról, hogy milyen ökológiai és egyéb katasztrófák fenyegetik a Földet és az emberiséget, az emberek reakciói a kezdeti rémülettől a veszély tagadása felé mozdulnak, mondván, hogy a szakemberek és a döntéshozók feladata megoldást találni.

Ezzel nem érthetünk egyet. A mi dolgunk azon gondolkodni, hogy mit is tehetünk a saját köreinkben, például szülőként és pedagógusként azért, hogy a következő generáció meg tudjon birkózni a rá váró környezeti hatásokkal (például, hogy az erőforrások csökkenésére mértéktartóbb fogyasztással tudjon reagálni), vagy a gazdasági krízisek esetén (pl. munkanélküliség) talpon tudjon maradni, újfajta életvezetést tudjon kialakítani.

Ehhez segít, ha a nevelő fejében az a stratégia, hogy a legrosszabbra is fel kell készítenie a fiatalot, hogy rendelkezzen a túléléshez, s az utána való újrakezdéshez szükséges képességekkel.

Ki mit gondol, milyen személyes készségekre lehet szükség egy drasztikus környezeti vagy gazdasági krízis, katasztrófa túléléséhez? Végh László javaslata a felkészüléshez az, hogy "...minél több emberi értéket, tudást, ismeretet és barátot kell szerezni." (Végh, 2012. 121.o.) Mire gondoljunk emberi értékek alatt? Például kiegyensúlyozottság és terhelhetőség, a személyiségben rejlő énerő, feszültségtűrés, önbizalom, önfegyelem, praktikus készségek stb. A begyűjtött tudás, ismeretanyag az emberi dolgokra és a természet működésére egyaránt vonatkozzon. Végezetül jó kapcsolat-készséggel valakinek minél több barátja, ismerőse, nagy családja lehet, akikkel a kölcsönös segítségnyújtás növelheti a talponmaradás esélyeit.

Hogyan készítjük fel a ránk bízottakat arra, hogy hatékonyan kezeljék a kríziseket?

Merünk-e arra gondolni, hogy nyugodt életünkben katasztrófák következhetnek be? Akarunk, tudunk segíteni gyermekeinknek, tanítványainknak abban, hogy feszültségtűrő, lemondást, nélkülözést kibíró, önfegyelmezett, túlélésre képes emberekké váljanak? A „kényelem gyermekeit” hogyan próbáljuk ráébreszteni arra, hogy megpróbáltatások, válságok rájuk is törhetnek, s aki felkészült, jobb esélyei vannak? Hisz mit ér egy menedék, ha valaki nem bír addig elfutni, mert képtelen 10-20 perc kitartó futásra? Hacsak nem gyakorol naponta, akár helyben futással! Vagy akár a lifthasználat kiiktatásával. Segítünk-e nekik, hogy a fizikai terhelésekben meglássák azt a „gyakorlást”, ami a maguk számára értékes? Rászorítjuk-e őket szeretettel a mozgásra, hogy aztán, egy idő múlva büszkék lehessenek a saját teherbírásukra?

A testi terhelhetőségről nem tisztem szólni, de a motiváció ehhez is szorosan a lelkiekből jön.

A lelki egészségnek a „fenntartható életben” játszott szerepéről Végh László ezt írta: „A társadalom életereje, fennmaradási képessége meghatározó módon függ attól, hogy a polgárai mennyire élnek teljes életet. S annál teljesebb az emberi élet, minél többféle szál fűzi a világhoz... kötődhet mindenhez, ami körülveszi, ami számára elérhető lehet” (Végh László, 2012. 120.o.) Ez a teljes életre képessé válás a célja minden ember személyiségfejlődésének.

A katasztrófákkal járó veszteségek feldolgozása sajátos pszichés un. gyászunkat is igényel. Erre képessé válni a kis dolgok elvesztésének a hatékony feldolgozásán keresztül lehet (Komlósi, 1987.).

A családból hozott „nyersanyag”

Diákjaink megnyilvánulásaiából érezzük a családból hozott szocializációjukat, értékrendjüket és világképüket. Tudva, hogy ezek milyen mélyen meghatározóak, érdemes ezekkel tudatosabban foglalkozni, hogy az ő számukra is váljon érthetőbbé s ezáltal alakíthatóbbá a családi létük. A családban kapják meg a világra vonatkozó képük,

szemléletük, attitűdjük alapjait. Némelyek elég hiányos vagy torz képet kapnak. A családból hozzák a kapcsolati kultúrájukat is, a kommunikációs módjukat is, amelyek nagymértékben meghatározzák a közösségbe való beilleszkedésüket, kapcsolódásaikat. Az iskolai nevelés ezeket hivatott tovább csiszolni, vagy pótolni, és kiegészíteni. Kevés idő jut rá, de az új NAT-ban helyet kapott a családi életre nevelés és kapcsolati kultúra fejlesztés témakör, ami némely tantárgyakban illetve az osztályfőnöki órák keretében biztosít néhány órát a témánk szempontjából is kívánatos ismeretek illetve készségek elsajátításához. A témakör oktatására vállalkozó pedagógusok számára 40 órás pedagógus továbbképzés indul a Károli Gáspár Egyetemen 2013 tavaszán, hogy szeptembertől már tanítani lehessen.

Erkölcsei tartás, értékek stabilizálódása

A fenntarthatóságot fenyegető egyik tendencia az emberi fogyasztás és gyűjtő-szenvedély elhatalmasodása, megfélemlíthetlensége. Lélektanilag ez azt jelenti, hogy az emberekben elgyengült az a szabályozó funkció (felettes-Én), amely a realitásra és a morálra figyelne, és visszafogná a telhetetlen vágyakat. A személyiségfejlődés során a felnőttet a gyermektől az különbözteti meg, hogy úrrá tud lenni a vágyai azonnali kielégítésén, és a realitáshoz való igazodásában kontrollálni képes a vágyait. Sajnos, a média a fogyasztói szemléletet hirdeti a vágyak kielégítését bátorítva, hogy „jár neked”, stb. és ezzel gyengíti a családok által képviselt, szigorúbb elvárásokkal teli morális értékkevetést, s az emberekben az önkontroll képességének a kifejlődését (Farkas P., 2006). Ennek hiánya azután a személyiség működésének számos más területén is deficites működéshez vezet.

Pedig a vágyvezérelt sodródással szemben az életcélok tudatos alakítása egyéni és társadalmi szinten is komolyan megtartó, esélyt teremtő. Sajnos a családok egyre kevésbé képesek hatékonyan segíteni, így komoly feladat és nagy lehetőség az iskolai közösségben ezekről beszélgetni és e célok alakulását terelni. Kopp Máriaék vizsgálata kimutatta, hogy a belső életcélok választása „az esélyteremtés szempontjából kedvezőbb, mint a csupán extrinzik, anyagi célok kitűzése” (Kopp M., 2008, 7.o.).

Minták követése

A szülők mintaadó szerepe kétségtelenül fontos lenne. De oly sok esetben a fáradtan a Tv mellé bezuhanó szülőket a gyermekek alig látják mások társaságában, más szerepükben, mint a szülői. A konfliktusterhes légkörben a konfliktuskezeléshez sem kapnak hatékony mintákat, és megértő, türelmes, támogató kapcsolatban sincs részük. Milyen viselkedési mintákat látnak? Elégedetlenség, kritika, elutasítás. Ebből a világból ki akarnak menekülni, keresnék önmagukat. De szükségük lenne pozitív felnőtt mintákra, leginkább a tanáraik közt, akiket látva, tisztelve, hinni tudnák, hogy érdemes felnőttnek lenni, mert a felnőttek világa érdekes és örömteli... S akiktől hatékony megküzdési stratégiákat, módszereket tanulhatnának el.

Kétségtelen, hogy ehhez a tanároknak maguknak is többféle segítségre lenne szüksége, hangoztatja Buda Béla, felsorolva a tanárok támogatást igénylő egészséglélektani dimenzióit: stresszvédelem, copingfejlesztés, vagyis megküzdésre nevelés, burnoutprevenció, avagy a kiégés megelőzése, mood enhancement azaz kedélyjavítás és szervezettefejlesztés (Buda B., 2006).

Közösségbe tartozás

Társ-kereső és társ-teremtő lények vagyunk, ezért a természetes és vágyott állapotunk, amelyben a legtöbbet tudjuk önmagunkból mozgósítani, az a társas helyzet. S mi több, az igazán megtartó számunkra a kisközösség. Érdekes lenne a „fenntartható közösségek”, jelenségével is foglalkoznunk, ahogy ezt Kodácsy-Simon Eszter javasolja, mert az egyházak törekvései arra irányulnak, hogy a teremtett élet megőrzése, fenntarthatósága érdekében fogjanak össze a csoportjaik és próbálják a fenntarthatóság megvalósításának valós színtereivé és igazi motorjaivá alakítani a közösségeiket (Kodácsy-Simon Eszter, 2012).

A kiskamaszként magányos gyerekek nem könnyen találnak kamaszokban kortársakat, mert a „hasonló hasonlónak örül” elvárásának nem tudnak megfelelni, az alkalmazkodásuk, kompromisszumkészégük elégtelen. Az ilyen tanulóknak sokat segít, ha az osztályban a

tanár többször bevonja őket csoportos munkába, ezzel esélyt kapnak arra, hogy „megkapaszkodjanak”.

Az interaktív óravezetés, a kiscsoportos feladatok, projekt-munkák, órán kívüli programok megannyi lehetőség, hogy a magányos gyerekek segítséggel kapcsolódni próbálhassanak, s a többiek a munka során jobban megismerjék őket. Az egymás közötti bizalom erősítése a fiatalokban nagy fontossággal bír. Ez az élmény, tapasztalás lehet az alapja felnőttkorában a bizalomra építhető munkakapcsolatoknak. Erre nagy szüksége van társadalmunknak, mert – ahogy Kopp Mária hangoztatta sokszor – a közösségi, társadalmi létben komoly tőke a bizalom, és ezzel ma Magyarországon rosszul állunk. Pedig, ha válság, krízis jön, ez esélyt növelő, hogy közösen küzdjünk meg velük. Az ifjúság számára a közösségi léthez elkötelezett vezetők, keretek és alkalmak megteremtése a társadalmi szervezetek és az egyház feladata. Ezeknek az agressziótól, visszaélésektől való védelem is feladata.

Sajnos már az iskolai közösségekben is egyre terjed a lelki terror, ahol a csoport egyik tagja kiszorítódik és lelki sőt testi agressziók áldozatává válik. Ennek mielőbbi felismerése és sajátos módszerekkel való feldolgozása (Dambach, 2001) a pedagógusok fontos feladata lenne, mert ez a destruktív csoportdinamika későbbi kriminális viselkedéseknek válhat melegágyává, az áldozat pedig karakterdeformáló pszichés traumát szenved.

Az ismeretek átadása

A tananyag a nagyobb diákok között gyakran ütközik nyilvánvaló ellenállásba, motiválatlanul, unalommal hallgatnak. Az unalomtól persze szenvednek. De hogy lehet áttörni ezt a falat? Csíkszentmihályi Mihály leírása a flow élményről arra hívja el a figyelmet, hogy ha a feladat és az egyén meglévő képességei illeszkednek, és olyan feladatokat kapnak, amelyeknek a megoldásához biztosan van megfelelő tudásuk, akkor siker koronázza a fáradozásukat, és kialakul a flow élmény. Vagyis az erős koncentráció mellett bekövetkezik a feladattal való teljes azonosulás, a feladat, mint kihívás pozitív motiváló erő lesz, s az idő „elrepül”, mert belefeledkezett, és a diákot átjárja a boldogság

érzése! Az első ilyen feladatok után kezdenek motiválttá lenni (Csíkszentmihályi, 2007). Nem könnyű a pedagógusnak ilyen szinten ismerni a diákjait és ilyen személyre szabott feladatokat készíteni, de kisebb létszámú csoportokkal talán lehetne némi esély erre.

Összességében elmondható, hogy a fenntartható élet biztosításához – amely tudvalevőleg magában hordoz kisebb nagyobb válságokat és kríziseket – olyan lelkileg kiegyensúlyozott, énjükkel stabilan működő emberekre van szükség, akik elegendő ismerettel, értéssel is rendelkeznek a világ működését illetően. Az ő teherbírásukat fokozza, ha a jót kereső és meglátó, pozitív gondolkodásúak, ha a teremtett világgal közvetlen kapcsolatuk van, és az élet szépségeit és csodáit képesek meglátni s meghallani. Ezekre is érdemes odafigyelnie az oktatásuknak-nevelésüknek.

Felhasznált irodalom:

Buda Béla: Pedagógia és egészségpszichológia - lehetséges kapcsolatok. II. Egészségpszichológiai találkozók, iskola és egészségpszichológia. Budapest, 2006. május 6.

Csíkszentmihályi Mihály: A fejlődés útjai. A harmadik évezred pszichológiája. Nyitott Könyvműhely, Bp. 2007.

Dambach, K. E.: Pszichoterror (mobbing) az iskolában. Akkord K., Bp. 2001.

Farkas Péter: A szeretet közössége, a családszociológia alapjai, L'Harmattan Kiadó, Bp,2006.

Komlósi Piroska: Vesztések kezelése a családban. In: Fodor K. (szerk.): Személyiségfejlesztés. V. Az egészséges családokért. A Közművelődés Háza. Tatabánya, 1992, 23-52. o.

Kopp Mária (szerk.): A magyar lelkiállapot 2008. Az esélyerősítés és életminőség a mai magyar társadalomban. Semmelweis Kiadó, Bp. 2008.

Kodácsy-Simon Eszter: Fenntartható közösségek az egyházban. Kézirat.

Végh László: Fenntartható élet. Debrecen, DE TTK -ATOMKI, 2012. április 28.

Felelősségünk és feladataink a vidék megmaradásáért

Kajner Péter, szociológus - közgazdász

Túl a bolygó határain

A XXI. század elejére nyilvánvalóvá vált, hogy az emberiség fordulóponthoz érkezett. Tevékenységünk a Föld életében olyan mélyreható változásokat indított el, melyek magát az emberi fajt is veszélyeztetik. Nem csak egy jobb minőségű, emberibb élet reményében kell radikálisan és gyorsan változtatnunk életmódunkon, de a túlélésünk érdekében is.

Rockström és kutatótársai az emberiség biztonságos működési zónáját próbálták meghatározni a földi élet létét biztosító alapvető rendszerekben lezajlott változások tanulmányozásával. A *Nature* című folyóiratban publikált cikkükben³ rámutatnak, hogy a számszerűsíthető folyamatok közül több esetében már jóval meghaladtuk a rendszerek terhelhetőségét. Az éghajlatváltoztatás, a biológiai változatoság pusztítása, illetve a nitrogén körforgás megbolygatása terén messze túlléptük azokat a határokat, melyek a földi bioszféra dinamikus egyensúlyát biztosították.

A túlfogyasztás rendszerét az északi félteke országaiban a fosszilis erőforrások kiaknázására alapozták, azonban e tekintetben is közel vagyunk a határokhoz. Még ebben az évtizedben elérjük az „olajcsúcs”-ot, míg egyes elemzések szerint már el is hagytuk². A kőolaj-kitermelés maximumának meghaladása után a töretlenül növekvő igények és a csökkenő kitermelés egyre nagyobb feszültségeket fog kelteni világszerte.

¹Rockström, Johan et al.: A safe operating space for humanity. In: *Nature*. Vol. 461

²Az olajcsúcsról ld. bővebben pl. UK Industry Taskforce on Peak Oil & Energy Security (ITPOES) - peakoiltaskforce.net/wp-content/uploads/2010/02/final-report-uk-itpoes_report_the-oil-crunch_feb20101.pdf ;

Fenntartható Fejlődés Egyetemközi Kutatócsoport, ffek.hu

Talán ennél is lényegesebb pont a közeli „talajcsúcs”. A világ termőtalajainak 80%-a mára mérsékeltlen vagy jelentősen erodált. Ha ilyen ütemben folytatjuk a túlhasználatot, akkor 60 éven belül elfogyhatnak talajaink. A növekvő népesség emelkedő táplálékigénye és a csökkenő termőtalaj mennyiség hasonló, megoldhatatlannak látszó helyzetet teremt a mezőgazdaságban, mint az olajcsúcs az energetikában. Európában a talajpusztulás üteme 17-szerese a regenerálódásának. E folyamatok hazánkat is súlyosan érintik. Az intenzív mezőgazdaság is nagyban hozzájárul ahhoz, hogy Magyarországon víz- és szélerozió sújt 3,41 millió ha-t, az évi talajvesztésünk 1,5 millió tonna.

Ma már egyre inkább kezdjük érezni, ahogy „kifogy az üzemanyag”. Sok tekintetben az zajlik ma a társadalomban mint ősszel az erdőben⁴. Utóbbi esetében a fogyatkozó napsütés (energia) hatására lassul az anyagcsere, a levelek egyre kisebb részéhez jut el a tápanyag. Ha megfigyelünk egy őszi levelet, látjuk, hogy a szélétől befelé kezd el sárgulni. Míg a fő erekhez közel még zöld, az ezektől távolabb eső részek már szint váltanak. Kísértetiesen hasonlít egy ilyen levél egy központosított ország társadalmi-gazdasági térképére, ahol a gazdasági értékteremtés egyre inkább csak városokban zajlik, melyeket gyorsforgalmi utak kötnek össze, miközben a szövete, a vidék lassan elsovad, elhal. Ahogy az őszi levél sem kerülheti el sorsát, hogy lehull, egy ilyen központosított, egyensúlytalan társadalmi rend sem maradhat fenn hosszú távon. A válságtünetek ellen megpróbálhat védekezni a hatalom az erőforrások központosításával, a karhatalom megerősítésével, mely a gazdagokat megvédi a szegényektől, de ez sem erkölcsileg nem elfogadható, sem nem fenntartható. Valódi megoldást csak a közösségek megerősítésétől remélhetünk.

³index.hu/velemenyo/olvir/kadar1758/

⁴Erre Fleischer Tamás hívta fel a figyelmet

⁵Andrásfalvy Bertalan: Ártéri gazdálkodás Magyarországon;

www.historia.hu/archivum/2004/0404andrasfalvy.htm

Hogyan került a vidék a perifériára?

A modernizáció felbontotta a korábbi vidéki tulajdoni és termelési viszonyokat. A XVI-XVIII. századi angliai bekerítésekhez hasonló folyamat Magyarországon Mária Terézia 1767. évi úrbéri rendeletével indul meg. A faluközösségi földek egyre nagyobb részét sajátítják ki az uradalmak, visszaszorul a természettel együttműködő paraszti gazdálkodás (pl. az ártéri gazdálkodás). Uralkodóvá válik a nagybirtok és a szántóművelés, egyre nagyobb területeket hódítanak el a természetes élőhelyektől. Az iparosított mezőgazdaság térnyerésével a gazdálkodás körfolyamatai megbomlanak. A növénytermesztésben és állattenyésztésben az input oldalon (vetőmag, műtrágya, növényvédőszer, takarmány, gépek, tőke stb.) és az output oldalon (élelmiszerfeldolgozás, csomagolás, szállítás, kereskedelem, hulladék- és szennyvízkezelés stb.) is függővé válik az ipartól. A vidék megszűnik önellátó lenni. A mérvadó gazdasági értékteremtési folyamatok, így a megélhetési lehetőségek is egyre inkább átkerülnek vidékről a városba, a hatalom központjai megerősödnek.

A vidék leszakadása egyre aggasztóbb. A mezőgazdaságban mára uralkodóvá vált egyfajta „támogatástermelés”, ahol a tájhasználatot leginkább az agrátámogatások rendszere orientálja. Egysíkú, „gyarmati jellegű” szántóföldi nyersanyagtermelés vált uralkodóvá, alacsony szintű a helyi feldolgozás és kereskedelem, drámai mértékben visszaesett az állattartás. Az ökológiai rendszer túlhasználata (hazánk területének 48%-a szántó, míg természeti örökségünknek 2%-a maradt fenn eredeti állapotában) a tájak védekező képességét a végsőkig lepusztította. A gazdasági erő fogytán, a közigazgatás, oktatás, infrastruktúra központosításával a településhálózat eróziója is felgyorsul. A munkanélküliség okozta elvándorlás sem kezelhető már itthon, hiszen a városokban sem igazán találni lehetőségeket – sok fiatal meg sem áll a nyugati határon túlig. A szegénység számos helyen együtt jár az etnikai feszültségek fellángolásával, ma már gettósodó térségekről is beszélhetünk.

Mit kellene tenni?

Be kell látnunk, hogy „város és vidék közös sorson osztozik”⁶. Az elnyomorodó vidéken elindult társadalmi összeomlás következményei a városokra is katasztrofálisak lehetnek. A valódi megoldást gondolkodásunk, szemléletünk megváltoztatásával kell kezdenünk. A verseny helyett a hangsúlyt át kell helyeznünk az együttműködésre. A megoldás főbb elemeit a következőkben látjuk:

- **A helyiek által vezérelt, komplex vidékgazdaság.** A tájhoz illeszkedő, helyi sajátosságokra építő, erőforrásait fenntartható módon hasznosító termelés, helyi feldolgozás és értékesítés megteremtése. Ennek kulcsterületeit a kormány által elfogadott Nemzeti Vidékstratégia 2012-2020 tartalmazza⁷.
- **Szubszidiaritás. A döntéseket saját sorsukról** az érintettek maguk hozhassák, magasabb szintre csak olyan feladatokat vonjanak el, melyeknek megoldására a közösség képtelen. Ez a közigazgatásban valódi decentralizációt jelentene, azaz nemcsak a helyieket érintő feladatok ellátásnak jogát, hanem az *ehhez szükséges* erőforrásokat is a közösség rendelkezésére kell bocsátani. Ez éppen ellentétes a most zajló központosítási hullámmal (pl. járások kialakítása).
- **Tőke a megújuláshoz.** A vidék gazdasági megújításához biztosítani kell az előremutató, szelíd technológiákhoz való hozzájutást (pl. alternatív energiák használata, tájgazdálkodás eszközei stb.), melyek lehetővé teszik az alkalmazkodást a gyorsuló ütemben változó környezeti feltételekhez. Meg kell valósítani a fejlesztési források méltányos és ésszerű elosztását, amit kiemelten sürgetővé tesz, hogy az EU 2014-2020-as Közös Agrárpolitikájának (vagyis a hazai agrárpolitika következő időszaka kereteinek) megalkotása most zajlik. Felül kell vizsgálni a mai gyakorlatot, mely mind a területalapú, mind a fejlesztési támogatásokat túlnyomórészt egy szűk, nagyüzemi körnek juttatja.
- **Tudás megszerzése.** Biztosítani kell a gazdálkodók, illetve a vidéken élők számára a korszerű tudást és napi szintű tanácsadást. Ennek ki kell terjednie pl. a korszerű, tájhoz illeszkedő

⁶Európai Vidékfejlesztési Charta.

⁷videkstrategia.kormany.hu

gazdálkodáshoz, illetve helyi feldolgozáshoz, értékesítéshez szükséges tudásra is. Alapvető feltétel, hogy az iskolabezárásokat megállítsák, mert az a település, ahol megszűnik az általános iskola, menthetetlenül elsorvad.

- **A közösségi önrendelkezés kulcsa, hogy a helyi erőforrások a helyiek kezébe kerüljenek.** A termőföld, a falu határa nem csak gazdasági erőforrás, hanem a szó szoros értelmében alapja a helyi identitásnak és minden tevékenységnek. Ha a határ nem a helyiek, hanem távoli tőkeérdekeltségek, nagyüzemek használatában vagy birtokában van, elképzelhetetlen a vidék talpraállítása. El kell utasítani az olyan tendenciákat, melyek a kis- és közepes gazdaságok helyett (újra) a nagybirtok kezére juttatnák a földet. Ezek a kérdések itt és most dőlnek el, pl. az állami földek bérbeadásakor vagy a földtörvény megalkotásakor. A jelenlegi folyamatok sok tekintetben éppen a Vidékstratégiával ellentétesek⁸.
- **Legyen a falu vonzó lakhely.** A szolgáltatások és a közlekedés megfelelő színvonalát biztosítani kell, de ez nem jelentheti a falvak városiasodását.
- **A romakérdés őszinte feltárása és közös megoldása.** A hazai cigányság munkanélküliségére, szegénységére, kirekesztettségére, illetve az ezekkel összefüggő deviáns jelenségekre az elmúlt 22 évben nem sikerült egyetlen politikai erőnek sem megfelelő választ adni. Ennek ellenére - vagy éppen ezért - a kérdés „kezelésére” óriási összegek mentek el, míg egyesek az indulatok felszításától remélnek politikai sikert. A megoldás főbb elemeit a hazai cigányság oktatásában, megélhetési lehetőségeinek megteremtésében és ezzel egyidőben a deviancia és az indulatok szabályozásában látjuk. Enélkül a legszegényebb területeken már a közeljövőben robbanásveszélyes helyzet jöhet létre.
- **Példamutató közösségi kezdeményezések elősegítése.** Sok helyen már megértették, hogy a megmaradás útja a helyi önellátó képesség használatba vétele, a stabil, ökológiai szempontból is fenntartható helyi gazdaság megteremtése. Segíteni kell a mintaadó településeket, kezdeményezéseket (Rozsálytól, Túristvándin, a Tündérkerteken, élőfalvakon át a Kárpát-medencei Gyümölcsész Hálózatig), és törekedni kell ezek hálózatának kialakítására.

⁸www.kielegyenafold.hu

A pletyka jelentősége a civil társadalomban

Szvetelszky Zsuzsanna, kommunikációkutató

A pletyka természetéről

A pletyka több tízezer esztendeje egyetemes jelenség: minden emberi közösségben virágzik. Megfigyelni, elemezni mégis nehéz. Sőt, bár mindennapi kommunikációnk több mint fele pletyka, sokan egyetlen pletykát sem tudnak leírni az elmúlt hétből. Ugyan mindenütt van pletyka, de a helyi vélemények szerint az adott településen *jóval nagyobb az átlagosnál*.

A jelenség tehát időtálló, mennyisége hatalmas, ráadásul mindenkit érint: vagy mondjuk a pletykát, vagy hallgatjuk, vagy rólunk szól. Elterjedtségét indokolja, hogy beszélgetéseink elsősorban magunk és társaink viselkedésére, kapcsolataira vonatkoznak, hiszen ez segíti csoportunk fejlődését.

Amit vizsgálunk, definiálnunk kell. A pletyka ismerhető szereplőről szóló nem publikus információ, melynek legfőbb jellegzetessége a terjedés: a pletyka természetes hálózatokban átalakuló történet. Megítélése hagyományosan negatív, csak az utóbbi évtizedben kezdődött meg a rehabilitációja. Pedig a pletyka nem pozitív vagy negatív, hanem értékváltó jelenség. Nem a hatalom, vagy a manipuláció eszköze, hanem a közösségi működés megtagadhatatlan része.

A pletykával rokon műfajok három csoportba sorolhatók. Az elsőt – rágalom, intrika, manipuláció stb. – a szándéktulajdonítás és a stratégiai jelleg különbözteti meg a pletykától. A második csoportot – csevegés és fecsegés – a beszélgetés szerkezete és időtartama, míg a harmadikat, a rémhírt, a terjedés fokozatai, a beszélgetés lerövidülése és a változatok csökkenése.

A nyomtatás előtt a fontos dolgokról pletykából értesült a lakosság nagy része: a ma pletykaként értelmezett információk java hírként terjedt, s maga a pletyka szó egy másik műfajra, a rágalomra vonatkozott. A nyomtatás elterjedése hatalmas változást és egyben jelentésmódosulást hozott a pletyka történetében. A nyomtatás információterjesztő ereje hozza létre a nyilvános információt, innentől ennek ellentéte a pletyka. Az internet a második jelentésmódosító hatás a pletyka történetében: a hálózatok használatával kialakul a virtuális egyidejűség és egyterűség modern érzete.

Sok kutató pletykának tekinti a közéleti, pletykajellegű híreket és a személyes pletykákat (következetenül szinonimaként használva a pletyka, az információ és a hír kifejezéseket). Ugyanúgy értelmezik a pletykalapok által közvetített, sokak által ismert emberekről szóló híranyagokat, és a helyi kisközösségek pletykáit. Pedig a tömegkommunikáció hírei nem (a pletykalapok hírei sem) tekinthetők pletykának.

A pletykakutatások száma az elmúlt tíz évben megduplázódott. Ez érthető: a formális kommunikáció forrásait egyre többen mellőzik. A hivatalos kommunikáció lomha, a pletyka viszont változik, gyorsan és rugalmasan terjed: a bizonytalan hírt úgy alakítja, hogy értelmet nyerjen a csoport szemszögéből. A pletykákkal a közösségek kifejezik és fenntartják közös értékeiket, szabályozzák konfliktusaikat, a társainkról szóló történetek pedig bizonyítottan csökkentik a stresszt.

Arisztotelész óta tudjuk, hogy a közösség tagjai szívesen hallgatják az egyes csoporttagok gyarlóságairól, esendőségeiről szóló pletykákat: szeretjük összehasonlítani magunkat társainkkal, és lehet olyan szempont, mely a pletyka hallgatóját és a főszereplőjét riválissá teszi.

A pletykakutatás eredményeiből nem a közösség tagjainak magánéletét ismerhetjük meg, hanem az informális rendszert, a rejtett bizonytalanságot. A megismerés célja: aktívan és hitelesen használni az informális kommunikációt, hogy a személyes kommunikáció is hasson a közösségi célok mentén.

A pletyka a közösségekben

A környezeti nevelés terén ez leginkább a jó gyakorlatok, a helyi megoldások, az élmények és tapasztalatok átadását segítheti. Sőt, akár az együttműködést is: ha tudjuk – akár a pletykából – hogy a kisvárosi konferenciára kit tud pék ismerősétől pogácsát kérni, vagy a kollégiumban ingyen szállást szerezni, az már a források (anyagi, időbeli, tudásbeli stb.) közös felhasználására is vonatkozik.

Az eddigi kutatások számos pletykafunkciót tártak fel. A legfontosabb, hogy a pletyka erősíti a közösséget, s erősebb közösségben a pletyka is erősebb. Egyik fő funkciója az események újbóli, akár közös átéléseinek a biztosítása. Nem mellesleg, ezzel a tájékozódást és az összehasonlítást is támogatja.

Számos mérés igazolta, hogy a pletyka jobban érinti az újonnan jötteket. Az új csoporttag azonnal érzékeli a légkört a többiek viselkedéséből, attitűdjéből – pletykáikból. Ez a navigációs pletyka, emellett a legelterjedtebb pletykatípusok a portrépletka és a gyógypletka. Ez utóbbi arra jó, hogy krízis esetén egy pletyka rámutasson: nem rajtunk múltott, más is hibázott volna stb.

Ha nagy a baj – s ha nagy a bürokrácia – a pletyka szélsőséges esetben intézményesülhet is, mert az információ a működés érdekében utat tör magának. Fő feladata ilyenkor a szűrés. A szűrést az egyszerűsítés vágya vezérli: a közösség az infokommunikációs telítettség ellensúlyozásaképpen igénybe veszi a pletykát, ami segít eligazodni.

Krízishelyzetekben különösen felerősödik a pletyka, kibillent működés esetén ugyanis eszköz a túlélésre. Ilyenkor az információhiány akár egzisztenciális fenyegetettséget is jelenthet, ekkor a régi kapcsolatok új értékeket kaphatnak.

A pletyka megelőzi a fentről jövő tájékoztatást, s hamarabb juttatja el a megfelelő helyre az információkat, mint a formális kommunikáció. Ezért kialakulhat a stabil hiedelem, hogy a pletyka be fog igazolódni. Ilyen értelemben jelzőrendszer is, amikor egyre többen találgtják, hogy „mi ez a vihar előtti csend?”

A rangsor is szabályozza a pletyka útvonalát: ami „vízszintesen” terjed, az többnyire hihetőbb. A hierarchia mindegyik ágában található olyan szint, „vízzáró réteg”, mely sem felfelé, sem lefelé nem ereszti át az információt.

A pletyka döntéstámogató elem: ha dilemma van, hajlamos eldönteni egyik irányba a dolgot. Előnye, hogy nem kell hozzá aláírás. Az emberek könnyebben mondanak, ígérnek pletykaként dolgot, és ez később befolyásol a valós döntés során. A közösség tagjai a kisebb-nagyobb botrányokon keresztül folyamatosan újrafogalmazzák a csoport eszményeit.

A pletyka átalakulásának kutatása a vizsgált közösségről és annak kultúrájáról tár fel rejtett és/vagy csak közvetetten hozzáférhető ismereteket. Ha az egyének mindegyike minden pillanatban átlátná a közösségben zajló történéseket, nem lenne szükség a pletykára.

Az átalakulásról szólva: nem pusztán a pletyka, hanem a pletykát közlő, illetve befogadó személyében végbemenő változás is lényeges – a másolódo információ csak úgy tudja magát sokszorozni, ha bennünket is olyanná formál, hogy továbbadhassuk.

Márpedig sokszor kulcsfontosságú dolgot közvetít a pletyka: a helyi ötletek, javaslatok, megoldások gyakran így jutnak el a tágabb közösséghez. A fenntartható fejlődés záloga a lokális siker, ennek terjesztésében a pletyka segít nekünk.

A környezeti nevelésben ezen felül kiemelten fontos az emberi kapcsolatok megtartása, erősítése, gazdagítása. Ez a megelőzés egyik alapja is, és ezt a minél személyesebb kommunikáció is táplálja. Így születik a bizalom, ami nélkül nehéz lenne saját köreinken túllépni, és kistérségeken, régiókon túlnyúló szakmai kapcsolatokat építeni.

Ne feledjük mindeközben: fontos és jó a pletyka áramlása, de megvannak a saját korlátai – csak bizonyos határok között mozog, nem jut el mindenkire, és mivel jobban torzul, mint az írott információ, ezért több félreértésre ad lehetőséget. Élünk, de ne élünk vissza vele. Horatiust idézve: Fontold meg gyakran, kinek, kiről mit mondasz.

3. Szekciók

*A szekciókat vezető szakemberek
összefoglalásai a szekciók munkájáról.*

Összefoglaló a Biodiverzitás szekció munkájáról

Bakonyi Gábor, ökológus, egyetemi tanár

A biodiverzitás a földi élet egyik alapja. Az élőlények sokfélesége szükséges ahhoz, hogy a bioszféra életképes maradjon, megfelelően működjön, táplálékkal, lakóhellyel, levegővel, tiszta vízzel, termékeny talajjal, egészséges környezettel és még sok minden mással lássa el az emberiséget.

Régóta izgatja a kutatókat az a kérdés, hogy az ökológiai folyamatok egyformán mennek-e végbe a kevesebb és a több fajból álló, az egyszerűbb és a bonyolultabb életközösségekben? Nem egységes a kutatók álláspontja. Ehhez a témához kapcsolódik az a kérdés is, hogy jobban ellenállnak-e a fajgazdagabb, változatosabb rendszerek a káros környezeti hatásoknak, mint az egyszerűbbek? Bár a tudományos vélemények még mindig nem egységesek, mégis az az álláspont kezd kikristályosodni, hogy a változatosság nem csupán gyönyörködtet, hanem elősegíti a bioszféra működését, és ami ugyanennyire fontos, a normális, szokásos működés fennmaradását, ebben a gyorsan változó, sok helyen, sokféleképpen szennyezett környezetben.

A földi élet a növények tevékenységén alapszik. Döntő mennyiségben a zöld növények kötik meg a nap energiáját, és állítják elő a többi élőlény – ideértve az embert is – fennmaradásához, táplálásához szükséges szerves anyagot, a táplálékot, élelmiszereinket. Az egyik központi kérdésnek tekinthető tehát, hogy a változatosabb, sokszínűbb, több fajból álló közösségek, ökoszisztémák több növényi szerves anyagot termelnek-e, mint azok, amelyek egyébként minden szempontból nagyon hasonlóak, de kevesebb fajból állnak. Nem egyszerű

a válasz. Nehéz olyan kísérletet elvégezni, amelyik jól másolja, modellezi ezt a helyzetet. Ezen kívül, az ilyen vizsgálatok nehezen kivitelezhetők, drágák és időigényesek is. Ennek ellenére, több kutatócsoport eredményeire támaszkodva azt mondhatjuk, hogy a változatosabb, több fajból álló életközösségekben több növényi szerves anyag termelődik, vagyis ezek jobban működnek.

A biodiverzitás szekció tehát központi, az emberiség sorsát megszabó kérdések köré szerveződött. A szekció munkáját előadás, öt téma és a hozzájuk társult hallgatói kérdések, azokra adott válaszok jelentették.

Az első téma a biodiverzitás és az emberi evolúció kapcsolatát vizsgálta. Annak a kérdésnek néhány oldalát mutatta be, hogyan formált minket élő környezetünk. Rámutatott arra, hogy hajlamosak vagyunk megfeledezni arról, hogy az evolúció során a biodiverzitás, illetve annak változása jelentős hatást gyakorolt az emberi nem változásaira. Az előadás a teljesség igénye nélkül néhány példát, esettanulmányt villantott fel, melyek a biodiverzitás fontosságát mutatták be fajunk evolúciójában. Ezek fő üzenete az volt, hogy nem tetszeleghetünk az élővilág felett álló hatalom szerepében. Saját sokféleségünk jelentős része élősködőkkel, betegségekkel, ragadozókkal folytatott harcunk és különböző táplálékforrások kiaknázásáért történt erőfeszítéseink eredménye. Az előadás bemutatta, hogy ha valaki laktózérzékeny, vagy a szervezete rosszul bírja az alkoholt, talán csak olyan ősei örökségét hordozza, akik az őket körülvevő élő környezet adta lehetőségek miatt nem alkalmazkodtak ezekhez a vegyületekhez. A végső konklúziója az volt, hogy fajunk, az emberi faj sokféleségét, nagy sikereit és tragédiáit egyaránt a biodiverzitás formálta, és fennmaradásunk sem képzelhető el enélkül.

A második előadás a biodiverzitás a közoktatásban lehetséges monitorozásával foglalkozott. Az előadók bemutatták, hogyan kapcsolódhatnak diákok a biológiai sokféleség állapotának és változásainak hosszú távú megfigyeléséhez. Az előadásban szó volt arról, hogyan

kaphatnak helyet a közoktatásban azok az ismeretek, melyek biztosítják, hogy a tanulók megismerjék lakóhelyük természeti értékeit, különös tekintettel a biológiai sokféleség megőrzésére. Ismertettek egy 162 fajt bemutató kiadványt, amely megmutatja, hogyan kapcsolódhatnak a diákok az országos biodiverzitás monitorozó rendszer munkájába (http://www.mtvsz.hu/dynamic/beretzk_peter_termved_klub_biodiv_tev_peldak.pdf). A szakmai dokumentumok a Magyar Természetvédők Szövetsége szerverén találhatóak meg, ahol mindenki nyithat magának egy fiókot, és az adatait föltöltheti.

A harmadik előadás a Natural Europe - Mindenki múzeuma projekt keretein belül megvalósult digitális tanösvényt mutatta be. A Pannonhalmi Főapátság Gyógynövénykertje a következő honlapon tekinthető meg: http://muzeumpedagogia.bences.hu/mindenki_muzeuma. Az előadásból kiderült, hogy a tanösvény indulófélfelben van, viszont a múzeumpedagógiai foglalkozás, amelyre épül, már egy éve fut. A foglalkozás során nemcsak a gyógynövénykert növényeit, a levendula-lepárló műhelyt és a kiállítást mutatják be, hanem a biomassza fűtőművet is. A Gyógyító természet - gyógyított természet című program nagy hangsúlyt fektet arra, hogy mivel, hogyan segít minket, embereket a körülöttünk élő természet, s hogyan tudjuk mi ezt viszonzni. Az előadás során néhány növény illatát is bemutatta az előadó, mintegy kedvet csinálva a gyógynövénytermesztéshez és használathoz.

A negyedik előadás „nemszeretem” ízeltlábúak bemutatásának és megkedveltetésének terepi feladatok segítségével való lehetőségeit tárgyalta. Bemutatta, hogy a környezeti nevelési programokban, erdei iskolák programkínálatában meglehetősen ritkán találhatunk rovarokkal vagy más ízeltlábúakkal végzett kísérleteket, vagy egyszerűen csak ezekkel a csoportokkal való ismerkedést. Az előadás néhány olyan terepi vizsgálatot/feladatot mutatott be, amelyek könnyen elvégezhetőek iskoláskorú gyerekekkel. Az előadó szerint a gyerekek szívesen, és nagy érdeklődéssel végzik ezeket a játékos feladatokat. A rovarvilág sokféleségét demonstráló, vagy a viráglátogató rovarok

szín, illetve virágalak preferenciáját bemutató feladatokon keresztül a gyerekek jobban megismerhetik a rovarok és más ízeltlábúak színes világát. A terepi kísérletek érdekes eredményein keresztül megszerethetik a vizsgált ízeltlábú csoportokat, vagy legalábbis oldódhatnak korábbi előítéleteik, fenntartásaik, esetleges viszolygásuk. Ez pedig az ízeltlábúak esetében nagyon fontos, hiszen aki az élővilág fajainak több mint háromnegyedét fenntartással vagy utálattal kezeli, az nehezen élhet boldog életet.

Az utolsó, ötödik előadás a szántóföldön termelt, genetikailag módosított növényeknek a biodiverzitásra gyakorolt néhány hatását mutatta be. Az előadásban csak a biológiai sokféleséghez, a természet sokszínűségéhez kapcsolódó kérdések kerültek szóba. Védett lepkefajokra kétséget kizárólag veszélyt jelenthet ezeknek a növényeknek a termesztése. A génelszökés az ősi fajtákat veszélyezteti. Látunk is erre példát. A konferencia alcíméhez csatlakozva („A megelőzés tanulása”) az óvatosság elvének az előadó által szükségesnek és elégségesnek tartott mértékét is hallhattuk. Az előadás sokféle, néha ellentétes véleményt váltott ki.

A szekció előadásainak kapcsán előfordultak a biodiverzitáshoz kapcsolódó, másfajta diverzitási kérdések is. Nem csoda, hiszen nem csupán a bio-, hanem az egyéb diverzitás is fontos az ember életében. Jobban tetszik a változatos családi házakkal és kertekkel mozaikos külváros, mint az egyforma panelépületekből álló városnegyed, a kreatív, agyat-megmozgató feladatok a monoton szalagmunkánál, szívesebben hallgatjuk a szípkázó rétor, mint a fakó előadót. Ezek egymással összefüggő jelenségek. A szekció résztvevői joggal asszociáltak ezekre a kérdésekre is.

Mindent összevetve a szekció résztvevői szorgalmazták a biodiverzitással való foglalkozást a jövőben is, annak ellenére, hogy például a nagy Európai Unió kutatási projektekből ezt a kérdéskört már kivették. A biodiverzitás nem lehet divat, vagy érdekek kérdése. A sokféleség védelme a megelőzés egyik legfontosabb területe.

Beszámoló a Turizmus, sport szekció munkájáról

Dosek Ágoston, testnevelő tanár, egyetemi docens

A szekció első előadója Dikácz Ernő volt, aki a Magyar Olimpiai Bizottság Környezetvédelmi Bizottságának tagja, és Ujj Zoltán sporttársunk mellett társszerzője volt a „Sport és környezetvédelem” című, 2004-ben a MOB által megjelentetett kiadványnak.

Nagy vonalakban beszámolt arról, hogy milyen munka zajlott az elmúlt években a versenysportok és a rekreáció területén a fenntarthatóság érdekében.

A MOB kihasználta az élsportolók népszerűségét, és rájuk építve kampányszerű, a nagyszabású eseményekhez kapcsolódó megjelenésekkel dolgozott, továbbá hosszabb időn keresztül folyamatosan népszerűsítette a fenntarthatóságra gondosan vigyázó sportágakat. Példaként említette a szegedi kajak-kenu világbajnokságot, és láttuk azokat a video-klipeket, amelyek a közös cél elérése érdekében, pedagógiai céllal készültek. A jövő számára felvázolta a követendő utat: az egyes sportágak szabályrendszerében, edzéseiben és versenyrendezésében is egyre nagyobb teret kell adni és figyelmet kell szentelni a környezeti megfontolásoknak. Ehhez a sportági szakszövetségek eddiginél nagyobb fokú bevonása szükséges. Fontos eleme a továbblépésnek, hogy tudományos igényű mérésekkel támasszuk alá a sport és környezet viszonyát. Cél, hogy a sport úgy legyen az egészségmegőrzés és fejlesztés terepe, hogy közben a környezeti szempontok is messzemenően érvényesüljenek. „A vaddisznó is turista?” kérdéssel csalogatta a hallgatóságot a szekcióba Németh Imre. A Magyar Természetjáró Szövetség – korábban „természetbarát szövetség” – 130 éves mozgalomként a környezeti nevelés szerteágazó területein működött és alkotott.

A természeti, az épített és a társadalmi környezet harmóniájára törekedett már Eötvös Lóránd idejében, és képzéseivel, etikai kódexével, zöldítő mozgalmával, továbbá nagy létszámú és a természeti környezet iránt fogékony és a szép tájak fenntartásában érdekelt közössége révén tesz is a fenntarthatóság érdekében. A munkatúrák és rendezvények felsorolása révén szembesülhettünk a Szövetség építő célkitűzéseivel, amelyek a „kármentő” feladatok helyett a megelőzés elvét hangsúlyozzák. A természetjárók a tevékenységükkel olyan anyagi és erkölcsi értékeket hoznak létre (túrázást kiszolgáló létesítmények, túraleírások, térképek és dokumentációk, etikus környezetvédő szemlélet, ökoturizmus fejlesztése stb.), amelyekkel csak kis ökológiai lábnyomot hagyva teszik „fogyaszthatóvá” a természet kínálta élményeket.

Gerely Ferenc erdőmérnök mondanivalója szervesen illeszkedett az előadások folyamába, mivel ő „Az erdő közjóléti funkciójáról” beszélt nagy elhivatottsággal és szakértelemmel.

Megtudtuk, hogy hazánkban nincs „őserdő”, hogy már Szent István idejétől, de kiváltképp Mária Terézia alatt nagy figyelmet kapott a „tartamosság” az erdőművelésben. Az erdő védett és védőfunkciójának párhuzamosan kell érvényesülnie. A magyar erdészek Selmectől Sopronig kiváló képzést kaptak, és erre építve oldják meg azt a feladatot, hogy a gazdasági funkciók együtt érvényesülhessenek a társadalom számára fontos más szolgáltató funkciókkal. A szabadidő szervezők üzleti helyszíneként tekintenek az erdőkre, ahol a rendezvények engedélyeztetése révén - térbeli és időbeli korlátozásokkal - lehet megnyugtatóan biztosítani az erdő élővilágának normális életét. A szabályozó funkciókkal távol lehet tartani a veszélyeztető és károsító sporttevékenységeket, továbbá lehetőség nyílik a természeti értékek és műemlékek gondozására.

Hársas Péter, a Pécsi Tudományegyetem Földtudományok Doktori iskolájának Phd hallgatója a „Felelősségteljes turizmusra” hívta fel a figyelmet. Kutatásaiban egy olyan mérőszám, az „utazási index” kialakításán dolgozik, amely alkalmas a turizmus okozta terhelés és az egyéni illetve a társadalmi nyereség felmérésén keresztül a környezeti

terhelés csökkentésére. Kiemelt szerepet játszanak az utaztatók, akik meghatározzák a kímélő, fapados utazásokat az egyik oldalról, vagy éppen a rongyrazó és pazarló „all inclusive” utakat a másiktól.

Elmélete szerint a felelős utazási szempontokat betartó utazásokból tanulnak az utazók, ezért indexük pozitív. A turisztikai szektor feladata: a pozitív indexszel záródó utazások arányának növelése a negatív indexszel záródó utazások számarányának rovására. Jó lehetőség a belföldi turizmus iránti érdeklődés felkeltése, és a nemzetközi méretű utaztatásban a „felelősen” kialakított és megszervezett utaztatások előtérbe helyezése. Mindezt hasznosan segítené az átlátható kritériumrendszer közreadása.

Dosek Ágoston a „Sport-utak a fenntarthatósághoz” címmel a Semmelweis Egyetem Testnevelési és Sporttudományi Karán bevezetett környezetkultúra tantárgy tanításának tapasztalatait osztotta meg az érdeklődőkkel. A sport, a turizmus és a környezet sokoldalú viszonyával nem csak a tantárgy keretében, hanem a természetben űzött sportok táboraiban is szembesülnek a hallgatók. A gyakorlati tevékenység során kialakult attitűd és a sportos gyakorlatokban kimunkált pozitív cselekvés hasznos rávezetés a környezettudatos életvitelre. A többnyire tanórai keretek közé szorított elméleti képzés a tudományos tények közvetítésében, (meghökkenítő grafikonok és látványos diaképek útján), továbbá szemináriumi munkafeladatokban és projektekben, vitafórumokkal és drámapedagógiai módszerekkel, az egyéni állásfoglalások kritikus elemzésével segítik a fejlődést. A hallgatók évről évre új házidolgozat témákat kapnak, néhány példát mondunk.

1. Saját sportágukat értékelve, környezeti szempontok alapján kell besorolni azokat: az elviselhető vagy fokozott zavarás, a szennyezés és károsítás kategóriákba.
2. A szólások, közmondások, idézetek környezeti nevelésben felhasználható elemeit kell tetten érni.
3. Legutóbb pedig az olimpiai játékok fenntarthatósága kérdéskörben az esemény mellett, illetve az ellen kellett érvelni.

Összefoglalva: az előadók példáját adták, hogy a sportban és turizmusban résztvevők környezettel és életminőséggel kapcsolatos attitűdje hogyan alakul.

A versenysport és a rekreációs sportok területén egyaránt fontos a környezeti értékek megóvása. A szervezett sportok a megelőzést szolgáló gyakorlatukkal és szabályrendszerükkel a zavarást, szennyezést és károsítást megpróbálják elkerülni, de legalábbis a minimumra csökkentik. A természetjárók etikai elveikkel és évszázados gyakorlatukkal szintén a megelőzés mellett teszik le a voksukat, inkább építenek, mint helyreállítanak. Az erdők gazdái, szakértő módon értékelve a területükön zajló eseményeket, az erdei életközösségek és folyamatok ismeretében támogatják vagy kérik mérsékleltre a sportolókat és turistákat, hogy megelőzzék a leépülést. A turizmus utaztatási ágazatában is kibontakoznak a környezeti terhelés mértékét előre számba vevő, a túlzott terhelést elkerülő lehetőségek. A jövő sportszakembereinek képzésében hivatalból szerepel minden korábban megemlített, megelőzést szolgáló praktika. A tanácskozáson résztvevők abban reménykednek, hogy munkájuk egyre szélesebb körben teremti új értékrendet és fenntartható kereteken belül mobilizál sportos aktivitásra.

Beszámoló a Hit, lélek, tudatosság szekció munkájáról

Victor András, kémia-biológia szakos tanár, egyetemi oktató

A szekció programja a meghirdetethez képest annyiban változott, hogy közbejött akadályok miatt Berecz Ágnes lemondta a részvételt, így tehát a Pandóra Mélyökológiai Egyesület bemutatása elmaradt. Technikai problémák miatt nem az eredeti sorrendben hangzottak el az előadások, s ez sajnos kis bosszúságot okozott azoknak, akik a programfüzet alapján számolták ki, hogy mikor jöjjenek ebbe a szekcióba valamely másiktól.

A szekcióvezető bevezető gondolatai azokról az értékekről szóltak, amelyek alapvetően meghatározzák a környezettel kapcsolatos attitűdünket, például a mértékletesség fontosságáról és a mértéktelenség Föld-pusztító voltáról. Példákkal szemléltette, hogy életünk minden olyan mozzanatában, amelynek van környezetterhelő vonatkozása, őszintén magunkba nézve kellene mérlegelnünk és eldöntenünk, hogy valóban szükségünk van-e arra a valamire, vagy csak igényünk van rá.

A szekciótagok közül elsőként Kodácsy Tamás (református lelkipásztor, a Magyarországi Református Egyház Ökogyülekezeti Programjának vezetője) beszélt. „Keresztység és fenntarthatóság” c. előadásában bemutatta az egyházában éledező kezdeményezéseket a gyülekezeti élet zöldebbé tétele érdekében. Van pl. egy kidolgozott (református) ökogyülekezeti program (www.okogyulekezet.hu), s örvendetesen erősödő mozgalommá kezd válni az Ökogyülekezetek hálózata, amelynek külföldi előképei is vannak. Működik az Ararát Evangélikus Teremtésvédelmi Munkacsoport (ararat.lutheran.hu) és a római katolikus Naphimnusz Teremtésvédelmi Egyesület (www.teremtesvedelem.hu). Sok gyülekezetben megemlékeznek az (ökumenikus) Teremtés ünnepéről (www.teremtesunnepe.hu). És érdemes felmenni ezekre a honlapokra is: Egyháztáji (www.egyhaztaji.hu), Luther Market (luthermarket.lutheran.hu).

Az előadó az evidencia természetességével beszélt arról, hogy a krisztusi értékek követése hogyan jelent egyszersmind mértéktartó életmódot, teremtésvédő alapállást.

A BOCS Alapítvány képviselőjében Kovács Balázs arról beszélt, hogy az emberiség túlszaporodása az egyik alapvető oka a Föld súlyos kizsákmányolásának. „Szerelemből, szépnek, szabadnak születtem” (Babits) című előadásának – adatokkal és összefüggésekkel alátámasztott – fő mondanója az volt, hogy az emberiség előtt áll történetének egyik legfontosabb feladata, a nemzés és fogamzás kultúrájának megtanulása.

Ezután Bányai-Földesi Dóra (környezeti nevelő, kineziológus hallgató) „Te hogy vagy?” c. előadása következett. A személyes hitelesség, a kongruens környezetbarát személyiség problémáját feszegette. Azt, hogy mi fér (és mi nem fér) bele őszintén egy környezetvédő mindennapi életébe, s hogy mitől fogja jól vagy éppenséggel rosszul érezni magát a bőrében az, aki követni szeretné az elveit. „Hangosan gondolkodott” arról, hogy saját elveink, megoldási javaslatunk másokra erőltetésével talán többet ártunk, mint használunk, s hogy ha a végletekig hajtjuk magunkat, hogy mindent megtegyünk a környezet védelméért, az könnyen az életünk többi területének elhanyagolásához vezethet, tehát végeredményben a saját életmódunk lesz fenntarthatatlan. A környezetvédelem ugyanis nem csak a fizikai síkon zajlik, hanem a lelki, szellemi síkon is. A környezeti nevelőnek mások számára is követendő példának kell lennie; hitelesen tanúskodnia kell arról, hogy a környezetvédelem nem csak lemondásból áll, hanem sok örömet, élményt is ad!

Végül Saly Erika (tanító, a Manófalva Oktatási Alapítvány kuratóriumának elnöke) beszélt a fenntartható iskola és a zöldszíves lélek kapcsolatáról. Bemutatta (rengeteg kedves képpel), hogy dévaványai, kisiskolás tanítványaival hogyan teremtettek maguk köré szép – és egyszersmind környezetvédelmi, szemléletformálási szempontból példamutató – környezetet, s hogyan tanulták együtt a fenntartható és szelíd lét módjait.

Néhány kérdés nyomán megtudtuk pl. azt, hogy a hazai protestáns egyházaknak milyen lehetőségei vannak az iskolai tananyag zöldítésében, s azt is, hogy a BOCS Alapítvány már hosszú évek óta segíti Indiában lányok iskolázását, mert a „fogamzás kultúrája” a gyakorlatban leginkább az asszonyok iskolázottságától függ. Zárásként örvendetesen pozitív visszajelzések hangzottak el a szekció tartalmi gazdagságát illetően. Több résztvevő is megfogalmazta, hogy jó volt együtt gondolkodni a személyes hit, a vallásos hit, a jövőbe vetett hit szerepéről a problémák megoldásában, sőt megelőzésében.

Összefoglaló a Környezeti nevelés bemutatóhelyeken szekció munkájáról

Neumayer Éva, kertészmérnök, környezeti nevelő

A szekcióra kb. 20 érdeklődő ült be, nagy figyelemmel kísérték az előadásokat. Az előadások közül kettő - a Bajos-Lampert Rita és Bajor Zoltán szerzőpáros által tartottak - foglalkozott a tanösvényekkel. Meghallgattuk a jó tanösvények ismérveit, és egy konkrét tanösvény (a Naplás-tó környéki) is bemutatásra került. Juhász Béláné egy geoparkot mutatott be, Kőrösi Tibor pedig egy Kőrös vidéki igen jól működő oktatási programot, amelyben 9 iskola vesz részt. Végül Mondok Zsuzsa az MKNE nemrég indult egyik nemzetközi projektjéről számolt be, melynek címe „Valós környezeti tanulás”.

Az előadások, majd a szekció végén sorra kerülő rövid, de tartalmas vita fő témája az volt, hogy miként lehet a különböző korosztályokhoz és eltérő érdeklődésű emberekhez közel vinni egy-egy témát vagy tájat. A tanösvényeknél jó példát láttunk erre: egy-egy állomásnál nemcsak egyetlen tábla szerepel, hanem 2-3 is, különböző korosztályok számára elkészítve. Amíg a felnőttek a több ismeretanyagot tartalmazó táblát olvassák, addig a gyerekek számára játékok, felfedeznivalók teszik érdekesebbé a kirándulást. Nem mindegy persze a tanösvények útvonalvezetése sem.

A geoparkok, mint a bemutatott Novohrad-Nógrád Geopark is, rendkívül összetett bemutatóhelyek, igen sokféle lehetőséggel. Tartanak táborokat, környezeti nevelési programokat gyerekeknek, ilyen pl. az Ipolytarnóci Ősmaradványok Természetvédelmi Terület is. Érdekes volt meghallgatni, hogy a vezetők a gyerekekkel pl. nem kapcsolatják ki a mobil telefonjaikat, hanem arra biztatják őket, hogy készítsenek

velük képeket és hangfelvételeket, amelyeket aztán közösen dolgoznak fel. A Körös vidéki program pedig kimondottan arra épít, hogy a gyerekeket érdeklí a technika, jobbak is a használatában, mint a felnőttek nagy része, és ennek a „digitális nemzedéknek” szól a program. Nem megy szembe ezzel az érdeklődéssel, hanem kihasználja azt, úgy, hogy közben a gyerekek a szabadban vannak és felfedezik a természetet. Mérnek, filmet készítenek, makettet építenek, kiadványt készítenek, versenyeznek, kutatnak - miközben rengeteget tanulnak. Az MKNE projektje mintegy megkoronázta a szekció előadásait, hiszen a nemzetközi „Valós környezeti tanulás” c. projekt célja a jó gyakorlatok összegyűjtése.

A vita során előkerült, hogy jó-e mindenféle eszközök használata a környezeti nevelés kapcsán vagy sem. Többen emlegettek olyan tanösvényeket, amelyeket már okos telefon vagy GPS segítségével lehet csak bejárni. Ez az ifjabb generációk számára izgalmassá teheti a túrákat. Ugyanakkor fennáll a veszélye annak is, hogy nincs térérő, nem látni a műholdat, kifogy az elem... A csak természetet használó tábor érvei erre irányultak leginkább. Felmerült az is, hogy sok jó tanösvény van országszerte, de a pedagógusoknak nincs igazán lehetősége, különösen a távolabb lévő helyeken találhatókat előre bejárni. Jó lenne tájegységenként egy-egy gyűjtemény az interneten, amin meg lehetne találni a táblák szövegét, a tanösvény útvonalát, hogy tervezni lehessen erdei iskolák, osztálykirándulások alkalmával. Előkerült azonban az is, hogy bármilyen technikai eszköz, gyönyörű útvonal, jól megszerkesztett tanösvény és külső bemutatóhelyekre felépített program is még mindig kevés pedagógust lelkesít. Nagyon sok múlik az iskolák vezetésén, legalább elvi támogatásán és természetesen a pedagógus személyiségén.

Összefoglalva mindegyik bemutatóhely és program igen alkalmas arra, hogy a gyerekek, és felnőttek érdeklődését felkeltse és így megelőzze az érdektelenséget. A technikai eszközök alkalmazása is arra ösztönöz, hogy kimozduljanak a szobákból és tantermekből, és felfedezzék a természetet. Ez segít személyes ügyünké tenni a biológiai sokféleség pusztulásának megelőzését.

Összefoglaló a Fenntartható fejlődés és pedagógia című szekció munkájáról

**Megyeriné Runyó Anna, természetismeret tanár,
főiskolai oktató**

A szekció címe már előrevetítette az előadások tartalmát. Az előadók a fenntarthatóság jegyében fogalmazták meg mondanivalójukat, melyet elsődlegesen a környezeti neveléshez kapcsoltak. Ennek szellemében minden előadás magába foglalta a környezetünkért érzett felelősséget, hangsúlyozva a tapasztalatokra épülő ismeretszerzést, s az együttműködés fontosságát .

A szekció előadásaiban a közoktatás minden képzési szintje megjelent, így minden szinthez hasznos ötleteket, követni való példákat kaptunk. Hallhattunk előadást az oktatási intézmény keretein és tanórán belül folyó munkáról, a tanórán kívüli lehetőségekről, ill. az oktatási intézményen kívüli környezeti nevelésről is. Az együttműködést hangsúlyozta a nemzetközi projektmunkát bemutató előadás. A szakmai tartalomban gazdag és színes előadások a készség- és képességfejlesztésen alapuló ismeretszerzést, a hiteles minta fontosságát, a pozitív attitűdformálást, valamint a cselekvésre ösztönzést emelték ki.

A fenntartható fejlődés és a pedagógia kapcsolatát jól mutatja, hogy a környezeti nevelés fogalmi jelentése fokozatosan kiszélesedett az évek folyamán: a korábban szűkebb értelemben vett környezet – mely kezdetben csak a természeti környezetet foglalta magába – kibővült a gazdasági és társadalmi környezettel. Ezzel párhuzamosan kiegészült a környezeti nevelés területe is: a környezettel kapcsolatos nevelésen túl ma már magába foglalja a személyiségfejlesztést, s egy sor pedagógiai jellegű tevékenységet is. Ennek megvalósulását tükrözték a bemutatott előadások is.

A szekcióban két előadás a felsőfokú képzésben megvalósuló fenntarthatóságra nevelést mutatta be. Nem lehet eléggé hangsúlyoznunk, hogy a felsőfokú intézmények legnagyobb szerepe a környezeti nevelés területén a pedagógusképzésben van, hiszen az innen kikerülő pedagógusok fogják a gyerekeket („a jövő nemzedékét”) a környezettel kapcsolatos ismeretekre oktatni, s a környezeti attitűdjük alakításában is ők játsszák majd az egyik legnagyobb szerepet. Éppen ezért igen nagy felelősség hárul a mai felsőoktatásra, holott – sajnálatos módon – a környezeti nevelés, ill. a fenntarthatóság pedagógiája mostanáig legkevesbé a felsőfokú oktatásban valósult meg.

A pedagógusképzésben megjelenő és egyre nagyobb szereppel bíró fenntarthatóságra nevelés jó példájáról hallhattunk Darvai Sarolta előadásában, aki az ELTE Tanító- és Óvóképző Kara természetismeret műveltségterületes hallgatók képzésében megjelenő fenntarthatóságra nevelésről beszélt. Kiemelte, hogy mennyire fontos, hogy nagyobb hangsúlyt kapjon a fenntarthatóságra neveléssel kapcsolatos ismeretek bővítése, ezen keresztül a hallgatók környezeti kultúrájának fejlesztése. Egy, az első évfolyamos tanító szakos természetismeret műveltségterületes hallgatók körében végzett kérdőíves kutatás alapján arra a következtetésre jutottak, hogy a hallgatók ismeretei és gyakorlati tapasztalatai a fenntarthatóságra nevelés terén hiányosak. Ez a felismerés vezette őket arra, hogy a képzésben hangsúlyosabb szerepet kapjon a gyakorlatorientált környezeti nevelés. Ennek megfelelően szervezték át képzésüket oly módon, hogy hallgatóik három féléven át az elméleti képzésen túl különböző helyszíneken (múzeum, állatkert, nemzeti park, stb.) a fenntarthatóságra nevelés gyakorlati megvalósításában is részt vehessenek. Hangsúlyozta továbbá az óvodai gyakorlatok előnyeit, az óvodai helyszíneken kívüli környezeti nevelés lehetőségeit, s a gyakorló óvodákkal való szoros együttműködés fontosságát. Hasonló képzés megvalósulása fontos lenne minden felsőfokú intézményben, hiszen a gyorsan változó társadalmi, gazdasági környezethez alkalmazkodni tudó emberek nevelése sokkal inkább az átfogó ismeretrendszer és képességek fejlesztését teszi szükségessé a hallgatók körében, melyek képessé teszi őket a változásokhoz való alkalmazkodásra, az új ismeretek és készségek elsajátítására.

Szorosan kapcsolódott ehhez az előadáshoz az utolsónak elhangzott: a szintén az ELTE Tanító- és Óvóképző Kara keretei között megvalósuló nemzetközi együttműködésről szóló projektek bemutatása is. Hill Katalin két nemzetközi projektben való részvételükről számolt be, melyek megvalósítása az ELTE Gyakorló Általános Iskola és Középsiskola tanárainak és diákjainak aktív közreműködésével történt. Mindkét projekt a fenntarthatóság keretében szerveződött, s céljai között szerepelt a hallgatók, ill. az általános iskolai tanulók figyelmének felkeltése a fenntarthatóság megvalósításának különböző lehetőségei iránt.

A BEAGLE Projekt (Biodiversity Education and Awareness to Grow a Living Environment) fő célja például a diákok érdeklődésének felkeltése a biológiai sokféleség iránt. A diákok feladata egy általuk kiválasztott fa éves monitorozása volt a fa legfontosabb fenofázisaiban (rügyfakadás, virágzás, kizöldülés, a termések beérése, a lombhullatás kezdete és a teljes elszíneződés). Ez a projekt híven tükrözi a természet szépsége iránti figyelemfelkeltés, a gyakorlatban megvalósuló tapasztalatszerzés, s ezen keresztül a természeti környezetünk iránti pozitív attitűd kialakulásának fontosságát.

A másik bemutatott nemzetközi projekt a Carbon Detectives (Széndioxid nyomozók) volt. A program során különböző, a fenntartható fejlődés szellemében megfogalmazódott témákat dolgoztak fel a hallgatók a diákokkal. A projekt során végzett tevékenység hozzájárult ahhoz, hogy a résztvevő hallgatók és diákok környezettel kapcsolatos eddigi nézetei pozitív irányú változáson menjenek keresztül, ill. új ismeretekkel bővüljön fogalmi rendszerük.

A projektek legfőbb eredményének tekinthetjük többek között azt, hogy jelentősen fejlődött a diákok környezet iránt érzett felelősség-érzete, tudatosabbá vált a környezetükkel való kapcsolat, a megfigyelések, mérések, kísérletek pedig elősegítették az összefüggések megértését. Mindezek azért olyan nagy jelentőségűek, mert a jelenlegi hivatalos képzés legtöbbször csak az ismeretelméleti tudás

megszerzését szolgálja. Ezzel szemben a fenntarthatóság, s így a jelenlegi környezeti nevelés oktatásában előretételek, megértést, felfedezést szolgáló tudásra van szükség, mely a döntések és cselekvések során olyan tapasztalat birtokába juttatja a tanulókat, amelyekre építve új szituációk esetén dönteni, cselekedni tudnak.

Erre mutatott jó példát Kremmer Bernadett előadása is, amelyben a komplex természetismeret megvalósulásáról kaptunk ízelítőt egy általános iskolában folyó munkán keresztül. Hangsúlyozta a projekt-munka eredményességét, kifejtette ennek megvalósítási lehetőségét, példákon bemutatva a készség-, képességfejlesztés, valamint az ismeretszerzés ezúton történő módját. Kiemelte a tapasztalatszerzésen alapuló oktatás pozitívumát, ezen belül is a kísérletek, az önálló munkák szerepét, melyet saját készítésű feladatlapokkal, tesztekkel segítenek, s így a tanulók élmények közepette sajátítják el a természettudományos szemléletet. A környezeti nevelés nem külön egységként, hanem a komplex természetismeretet felépítő modulok, projektek szerves részeként jelenik meg iskolájukban.

Ez igen fontos, hiszen legjobb, ha a tanulók példákon tapasztalhatják meg a társadalmi, gazdasági folyamatok pozitív és negatív környezeti következményeit. Éppen ezért fontos, hogy a tanulók bekapcsolódjanak közvetlen környezetük értékeinek megóvásába. Olyan életmódot sajátítsanak el, melynek során a természet tisztelete, a felelősség, a környezeti károk megelőzésére való törekvés válik meghatározóvá. Mindezeknek fokozatosan, az életkori sajátosságoknak megfelelő szinten kell megjelenniük az oktatás környezeti nevelésében. Egy nyolc évfolyamon átívelő modul csak erősítheti ezt!

Az általános iskolában folyó környezeti nevelés bemutatása után két középiskolai példáról hallhattunk. Kónya György szintén a projekt-módszer hatásosságát kutatta egy kérdőíves felmérés segítségével, gimnáziumi diákok körében. A környezettel kapcsolatos ismeretek elsajátításának, a környezettudatos magatartás és attitűd kialakításának fontos színtere az intézményes oktatás, ahol az ismeretek átadása

a tanítási órák keretében vagy a tanórákon kívüli foglalkozásokon történik. Kutatása során azt vizsgálta, hogy a tanítási órán kívül alkalmazott projektoktatás milyen hatással van a középiskolás tanulók környezettel kapcsolatos ismereteinek bővülésére, ill. környezeti attitűdjének változására. A vizsgálat során a tanulók környezettudatos magatartásának és attitűdjének, valamint ezek változásának felmérésére került sor. Emellett a projekt személyiségre gyakorolt hatását is próbálta feltérképezni. Az eredmények azt mutatták, hogy a projektmunka igen hatékony, fokozódott az aktivitás, a konkrét problémák feldolgozása segítette a megismerést, a közösen végzett feladatok pedig az együttműködő képesség fejlesztését tették lehetővé. Egyértelműen bővült a projektben résztvevő diákok környezeti ismerete, de csak kis mértékben változtak a környezeti attitűdök.

Mindez azt bizonyítja, hogy a környezeti nevelés folyamatos, „a bölcsőtől a sírig tartó” ismeretközlési és szemléletformálási folyamatot jelent, nem lehet egy év alatt jelentős szemléletformálást véghezvinni. Ma már hazánkban sem ismeretlen az egész életen át tartó tanulás eszméje, melyhez hozzátehetjük az élet minden területére kiterjedő tanulást is. Mindez hatással van az oktatásban jelenlévő környezeti nevelés területére is.

Az élet minden területére kiterjedő környezeti nevelésre jó példa a Darvas Katalin és Wintsche-Mikesch Viktor által bemutatott zöld diákönkormányzat, mely az informális, élményközpontú tanulást helyezi előtérbe, komplex ismeretet nyújtva, globális szemléletet kialakítva. Fontos és aktiváló a programban a közösségi együttlét, a közösen átélt élmény. A programok szervezése minden esetben közösen történik, fokozva ezzel a motiváltságot, az aktivitást. Nagy hangsúlyt fektetnek a helyi és a nemzetközi kapcsolatok fenntartására, a civilekkel való együttműködésre, valamint a tudás továbbadására is. Fő cél a szemléletformálás, ezt segítik a közösen szervezett táborok, s az „öregdiákok” jelenléte is. A környezeti nevelés tanórán kívüli lehetőségei közül ennek a formának a terjesztését szeretnék elősegíteni azzal, hogy elkezdtek a zöld diákhálózat országos kiépítését.

A bemutatott előadás is alátámasztja, hogy milyen fontos az életközeli, szituációkra épülő, gyakorlat- és problémamegoldó környezeti nevelés megszervezése. Motiváció hiányában a tanulók aktivitása jelentősen csökken, s legtöbbször érdektelenné válnak a fenntartható fejlődés, ill. annak problémái iránt.

A szekcióban elhangzott előadások összességében alátámasztják, hogy a környezeti nevelés ma már olyan gondolkodásmód kialakítását igényli, mely a fenntartható fejlődést szolgálja: legyünk képesek a világot és kihívásait egységes rendszerben szemlélni, s a problémákra (a természet, a gazdaság és a társadalom számára is) megfelelő megoldást találni.

Ugyanakkor a jelen fenntarthatósággal kapcsolatos törekvései megkövetelik, hogy a globális problémák értelmezése és megoldására törekvés mellett a lokális problémák is megfelelő hangsúlyt kapjanak. A szubszidiaritás elvének megfelelően leghatékonyabban saját környezetünkben tevékenykedhetünk, s ennek megfelelően az oktatás során is a legfontosabb a helyi környezet sajátosságainak megismertetése a tanulókkal, mely lassan kialakítja az összefüggések megértését; az egészséges életmód igényét, valamint elsajátítják az ehhez szükséges készségeket és képességeket is.

Mindezek megvalósítása nagy, de nem elérhetetlen feladat. A cél érdekében a gyermekekben ki kell alakítani a személyes felelősségen alapuló környezetkímélő, takarékos magatartást és életvitelt, a (természetes és mesterséges) környezet értékei iránti felelős magatartást, annak megőrzési igényét és akaratát, a természeti és épített környezet szeretetét és védelmét, mely által fokozatosan kialakul a fenntartható életvitel. Ez a fenntartható fejlődés nélkülözhetetlen eleme.

Beszámoló a Közösségek szekció munkájáról

Takács-Sánta András, biológus, egyetemi oktató

A szekciót a sokféleség jellemezte, annak dacára, hogy végül csupán három előadás hangzott el a kijelölt időkereten belül.

Vásárhelyi Judit (Független Ökológiai Központ) nyitóelőadása (Nemzedékközi környezeti nevelés a táji értékek és a jövő generáció lakosság megtartása érdekében) egy különleges táborról szólt. Különleges, mert a Dörögdi-medencében 2006-ban és 2007-ben megrendezett Mocorgó Puli napközis táborban kizárólag helyi gyerekek vettek részt. A szünidőt is a saját lakóhelyeden tölteni, nem roppant unalmas ez? A tábor tapasztalatai alapján még véletlenül sem az: a gyerekek rengeteg élménnyel gazdagodtak. Feltétlenül mintaeértékű tábor ez, amelyet szerte az országban érdemes volna másolni. Megmutatja ugyanis, hogy a gyerekek saját településükön, illetve annak környékén is számos izgalmas újdonságot tapasztalhatnak (ráadásul alacsony költségekkel). Ennek következtében minden bizonnyal jobban megszeretik lakóhelyüket, kötődésük erősödik, és felnőtt korukban kisebb valószínűséggel költöznek el onnan. Továbbá nagyobb eséllyel kelnek a helyi értékek védelmére, amennyiben azokat fenyegetés éri. Az előadás nem nélkülözte a humort sem: szó esett többek között a Fejfájós Kútról és a művirágöntözőkről is.

Diófási Gabriella (SURVIVE ENVIRO Környezetmenedzsment Tanácsadó Nonprofit Kft.) előadása (Fenntarthatóság és zöld beszerzés), noha nem különösebben kötődött a közösségek témához, nagyon fontos kérdést feszegetett. Éspedig a zöld beszerzését, illetve annak hazai elégtelenségét. Az előadás nem szolgált jó hírekkel: Magyarországon a (köz)beszerzés során gyakorlatilag egyáltalán nem számítanak a fenntarthatósági szempontok, legalábbis egyelőre - legfeljebb néhány szórványos esetben, amikor egy-egy elkötelezett vezető ügyel ezekre

az aspektusokra is. Nem így az Európai Unió hét országában, amelyek példát mutat(hatná)nak számunkra is. A hazai helyzet azért is érthetetlen, mert a külföldi tapasztalatok szerint a zöld beszerzés rendszerint még a költségek csökkenésével is jár. A pozitív változáshoz a felnőttek - vállalkozók! - környezeti nevelésére is szükség volna. Az előadó joggal hangsúlyozta, hogy a kifejezés kapcsán túl gyakran csak a gyerekek nevelésére gondolunk. Mindenesetre az előadó szervezeteinek zöld beszerzés tréningje is segíthet a változások elindulásában.

Nagy Andrea (Szent István Egyetem, GTK Pályatervezési és Tanárképző Intézet) előadásának (Helyi komposztálás - innováció - fenntarthatóság pedagógiája) központi témája a komposztálás volt. Elsősorban az Öko-Fórum Alapítvány úttörő munkájáról hallhattunk ennek kapcsán. Kezdeményezésükre három civil szervezet összefogásával először tavaly október 10-én ünnepelhettük a Komposztálás Ünnepnapját, amely egy új zöld jeles nap az ökológiai fenntarthatóság iránt elkötelezettek naptárjában. Hallhattunk arról is, hogy a komposztálás szórakozásnak sem utolsó, nem véletlenül váltak ismertté a komposztbulik. Az iskolákban innovatív pedagógiai módszerek alkalmazására ad módot többek között azért is, mert az iskola falain kívüli, gyakran akár projektszemléletű oktatást tesz lehetővé. A www.komposztalj.hu oldal pedig gazdag információkat nyújt a komposztálás csínjáról-bínjáról.

A két utolsó előadó késése a tervezettnél több lehetőséget nyújtott a beszélgetésre. A mintegy tucatnyi résztvevő alaposan ki is használta ezt: bő félórán keresztül cseréltünk eszmét jó hangulatban az előadások kapcsán. Mindegyikhez több kérdés, illetve észrevétel is érkezett. Mindez egyértelműen bizonyítja, hogy mindhárom előadás igen inspiráló volt.

A két bejelentkezett erdélyi előadó éppen a szekció végére érkezett meg. Az érdeklődés a helyükön tartotta a szekció résztvevőit. Hajdu Erzsébet (a Focus Eco Center programvezetője) így megtartotta előadását a nyárádmenti kis és közepes gazdaságok esélyeinek javításáról. Szemléletformálás, felnőttoktatás és környezeti nevelés a helyi termékek közvetlen értékesítése révén címmel. Marosvásárhely piacait hagyományosan a nyárádmenti gazdák látták el termékekkel, szoros

kapcsolatot létesítve ezáltal a város és vidék között. A vidéken létrejött kis és közepes gazdaságok, gyümölcsösök, tájökölógiai szempontból különlegesen értékes tájat hoztak létre. Ezek a gazdaságok, ez a táj került veszélybe az utóbbi időben zajló folyamatok révén.

A Focus Eco Center által kezdeményezett program célja, hogy a jelenleg zajló folyamatokat megállítsa, a kis és közepes gazdaságok, valamint a tájökölógiai értékek eltűnését megelőzze, a vidék és a város közötti szolidaritást helyreállítsa. A program cékitűzései közé tartozott:

- a vásárlók folyamatos informálása, nevelése,
- a gazdák folyamatos képzése,
- a gazdák és a vásárlók közötti kapcsolat fenntartása és ápolása, személyes találkozókat szervezése, valamint internetes kommunikációs platform létrehozása révén (www.webkamra.ro).

A program során 20 helyi termelő lépett kapcsolatba kb. 300 vásárlóval, és látta el ezeket a tudatos vásárlókat egészséges, helyi, hagyományos módon előállított termékkel.

A program másik lényeges eleme a Nagyadorjánban kialakított agrobiodiverzitás tanösvény. A tanösvény 9 állomása bemutatja az ember által kialakított táj jellemző elemeit, ökológiai értékeit. A tanösvényt szervezett diákcsoportok, a Nyárádmentét meglátogató turisták és a Nyárádmente tájökölógiai értékei iránt érdeklődő felnőttek látogatják Marosvásárhelyről.

A szekció résztvevőit inkább a helyi termékek támogatásának és piacra juttatásának módja érdekelte. Vérpezsdítő beszélgetés és példák cserélgetése kezdődött a kávészüneten át a webkamra, a nyitott kertek, a „kosaras” és „dobozos” közösség alapú termelési és elosztási (CBA, azaz community based agriculture) modellekről.

Dr. Hajdu Zoltán, a Focus Eco Center ügyvezető elnöke a pusztuló nyárádmenti vizes élőhelyeknek a helyi lakosság bevonásával történő

megőrzéséről végül a panel előadások időkeretében beszélt „Az Adorjánok völgye: a nyárádmenti fenntartható fejlődés forrása, modell a vizes élőhelyek pusztulásának, a tájökológiai értékek eltűnésének megelőzése érdekében” címmel.

A folyó és ember évszázados együttélése a Kárpát medencében az utóbbi időben megbomlott, az ember és a természet harmonikus együttélése által kialakult, ökológiai szempontból értékes táj veszélybe került. A következményeket nehezen tudjuk felmérni, és azt is nehéz felbecsülni, hogy a folyamat visszafordítható-e. A Focus Eco Center által kezdeményezett nyárádmenti program fenntartható gazdálkodási modell kidolgozására tesz kísérletet az Adorjánok völgyében, amely a jelenleg zajló folyamatokkal ellentétes fejlődési lehetőséget tár a helyi lakosság elé.

A vízgazdálkodási program két jelentős eleme:

- a helyi lakosság bevonása a vízgazdálkodás kérdéseibe az integrált vízgazdálkodás bevezetése és a “folyószerződés” és megkötése révén,
- a vizes élőhelyek rehabilitációja.

A 1995-ben indított folyószerződés program célkitűzései: 1. a vízminőség helyreállítása, 2. a folyómenti ökológiai rendszer természetes működésének visszaállítása, 3. a vízgyűjtő környezeti károsodásának megelőzése, 4. a folyómenti természeti, turisztikai stb. értékek érvényesítése, 5. jó kommunikáció a közösséggel, 6. a jellemző adatok és indikátorok állandó figyelése.

A vizes élőhely rehabilitációs program keretében a Nyárádmentén számos vizes élőhely rehabilitációjára került sor. A program cékitűzései közé tartozott a természetvédelem, közösségi szemléletformálás, a helyi identitás megerősítése.

A turisztikai mintaprogram a helyi értékek megőrzésének fontosságát tünteti fel, és ezzel eltűnésüket előzi meg.

Összefoglaló a Művészeti és környezeti nevelés szekció munkájáról

Orgoványi Anikó, festőművész, környezeti nevelő

A bevezető előadás „Természeti nevelés: a művészeti és környezeti nevelés egymásra hatása” címmel a világ megismerésére törekvő (tudományos, művészi és hitbéli) módok említésével kezdődött, majd a művészi-emocionális mód kiemelésével folytatódott. A jobb agyféltekés gondolkodás sajátossága a művészi látásmód, a kreativitás, az intuíció stb., mely tulajdonságok a természeti nevelés során elengedhetetlenek. A szerző felfogása szerint a természeti nevelés tágabb fogalom, mint a környezeti nevelés. Ez utóbbi főként az ember környezetével foglalkozik, és a nézőpontjának fókuszában is az ember áll. A környezeti nevelés szemléletformálás annak érdekében, ami az ember létét egészségesebbé, élhetőbbé, barátságosabbá teszi a környezet iránt érzett felelősségérzet és cselekvés révén. A természeti nevelés holisztikus világnézete szerint az ember csupán része a természet egészének, ennek megfelelően kellő alázattal kell viseltetnie iránta, s döntéseinél figyelembe kell vennie a többi létező - élő és élettelen - érdekeit is. Kulcsszó a harmóniára törekvés. A természeti nevelés sajátossága továbbá a természetempátia, a szelíd megismerési módszerek, a szeretetenergiák áramoltatása, jobb és bal agyfélteke harmóniája. Ennek a folyamatnak a része a művészeti nevelés: a hétköznapi ingerek transzformálása magasabb szintre, a művész - művészi szemmel figyelő diák - személyiségének szűrőjén át. Szerves része továbbá a megelőzés, amely a folyamatok kimenetelének előrelátása révén a problémák és a károkozások elkerülését jelenti. Tanítható és tanulható.

Másodikként Kiss Székely Zoltán a szentendrei Református Gimnáziumban 1994-től évente megrendezésre kerülő nemzetközi Áprily versenyekről számolt be. Áprily Lajos nem csupán rácsodálkozott a természetre, de értette is annak szavát, ezért lett ő versenyé névadója. A verseny célja a természetről, a természet szeretetéről és védelméről vallani; nem csupán rácsodálkoztatás az élő és élettelen természetre,

hanem a természet üzenetének értelmezése a természetet értőn szerető diákok által. A verseny öt kategóriából áll: vers- és prózamondó, népdal-éneklő, képzőművészeti, fotóművészeti (természetfotó) és szépirodalmi verseny. Minden nevezett anyagnak a természetről kell szólnia. Az idén immár tizenegyedik alkalommal megrendezésre kerülő versenyen 4 ország 108 iskolájának 1098 versenyzője vett részt nagy sikerrel. A versenyzők három korcsoportban vetélkednek: öt-hatodikos, hét-nyolcadikos és kilenc-tizenkettedikes osztásban. Vers és prózamondás kategóriában minden évben más nép költészetét mutatják be. A másik szöveg, szintén hagyományosan és kötelezően Áprily Lajos műve. Mindkét anyagnak a természetről kell szólnia. Népdaléneklés csoportban az egyik népdal hagyományosan magyar, a másik az éppen bemutatandó nép zenéje a természet témakörében. Képzőművészet és természetfotó kategóriákban Áprily Lajos szöveg illusztrációját kell elkészíteniük a versenyzőknek az élő vagy élettelen természethez kapcsolódóan. A szépirodalom témaköre szellemében igazodik a verseny általános céljához.

Ezután Gulyás Gabriella és Parragi Márta „Jókaival a Svábhegyen” címmel tartott előadást. A Petőfi Irodalmi Múzeum és a Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság szakértői arra vállalkoztak, hogy bemutatják az írók másik, egy kevésbé ismert oldaláról, a kertészkedés szerelmeseiként. „Jókai Mór és felesége, Laborfalvi Róza az 1850-es évek közepén egy gazos, elvadult földterületet vásároltak a Sváb-hegyen, amelyet hosszú évek gondos munkájával szép, virágzó kertté alakítottak át. Ma, a nyüzsgő, lüktető világváros közepén még mindig áll ez a kicsi, természetes sziget, nagyszerű kikapcsolódást nyújtva a számítógépek zúgásába, az állandó napi rohanásba belefáradt látogatóknak, a madarakkal, fákkal, virágokkal még csak most ismerkedő gyerekeknek.” írta Parragi Márta, a kiállítás kurátora. Céljuk a Jókai emlékkiállítás megtekintése személyes bemutatással, a korosztálynak megfelelő ismeretátadással. A ma is álló régi préház egyik kis szobájában a Petőfi Irodalmi Múzeum „Kertész vagyok, és ez büszkeségem. Jókai Mór a Svábhegyen” című kiállításán a XIX. század végi svábhegyi étellel, a család egykori használati tárgyaival, régi fényképeivel ismerkedhetnek a látogatók. A Jókai kertet különböző korosztályok számára kidolgozott játékokkal átszótt bemutatóval teszik még vonzóbbá: geológiai tanösvény, madárbarát kert berendezései, természeti értékek, Jókai Mórhoz kapcsolódó tárgyak, madárkiállítás a pavilonban stb.

Vajon mennyire ismerik a mai iskolások ezt a sokoldalú Jókait, az író, aki legalább annyira büszke volt a saját maga alkotta svábhegyi kertre, mint 350 kötetnyi életművére? – tették fel a kérdést az előadók, akik előadásukban bemutatták azt az új kezdeményezést, amelyet a svábhegyi Jókai kert felújítása és az új Jókai kiállítás megnyitása tett lehetővé. A Duna-Ipoly Nemzeti Parkkal és a Magyar Madártani Egyesülettel együttműködve olyan komplex múzeumpedagógiai foglalkozást valósítottak meg a 2012/13 tanévben, amely Jókai segítségével az irodalmat és a természetet, annak megbecsülését és védelmét közös egységként kezeli, az irodalmi szöveget, az eredeti helyszín adta kontextusban értelmezi, és megélt valósággá alakítja. A svábhegyi foglalkozás üzenete lehet, hogy Jókai példája alapján, munkával, törődéssel és szeretettel ma is sokat tehetünk környezetünkért, hiszen, amint Jókai mondja: „Mi szeretetti meg ezt a földi világot legjobban a halandó emberrel? A kertészet. A virágok, a fák a legjobb kibékítők az emberi lélek és a sors között. Magamon tapasztaltam.”

Az előadásban szó esett továbbá a nyelv fontosságáról, mely az egyéni, a közösségi, a társadalmi kommunikáció alapja, kultúrát formál, őriz, közvetít, a gondolkodás, a tanulás, az önismeret kibontakozásának közege, előfeltétele, eszköze. Továbbá az irodalom szerepéről, mely nyelvi művészetként a kultúra hordozója, alakítója. Az esztétikai, érzelmi nevelésnek, viselkedési szabályrendszer átadásának eszköze, továbbá lehetőség az ön- és emberismeret, a képzelet, a kreativitás és a kritikai gondolkodás fejlesztésére. Az irodalom segítségével fejleszthetőek a tanulási képességek, az ítélőképesség, az erkölcsi, az esztétikai és a történelmi érzék. Az irodalmi nevelés kitüntetett feladata az olvasási kedv megerősítése, és az irodalomnak mint művészetnek, mint az emberi kommunikáció sajátos formájának megszerettetése, közlésformáinak, kifejezési módjainak élményteremtő megismerése. Amennyiben mindez a természetszeretet és környezetvédelem témájával kapcsolódik, az irodalom, mint művészeti ág, méltó és hatékony része lehet a környezeti nevelésnek.

Záró előadásként Mester Andrea beszámolóját hallgattuk meg „A természet, mint kapu a művészetek és tündérvilág számára a gyermeki lélek fejlődésének nyitogatására” címmel. Az előadó részletes betekintést nyújtott a gyermeki psziché rejtelseibe. Az óvodásokra jellemző emóciók, úgy mint a düh, harag, félelem, dac stb., hogyan oldhatóak a művészet eszközeivel, pl. mese, ének, varázsjátékok, rajzolás, szerepjátékok stb? Az öröm, a szeretet érzését hogyan lehet táplálni az alkotás segítségével, pl. mozgással, tánccal, vizuális kifejező eszközökkel, barkácsolással stb?

A környezeti nevelés esetében is figyelembe kell venni ezeket a sajátosságokat. Mivel az óvodáskorú gyermek képszerűen gondolkodik, a színekhez, formákhoz, ízekhez, szagokhoz köti az élményeit, az ismereteit és az emlékképeit. Megismerési folyamatát is az érzelmek vezérik, mind pozitív, mind negatív értelemben. A gondolkodási műveletek a cselekvő feladatmegoldásokban csiszolódnak. Mindezek figyelembevételével a mese és a tündérvilág a természetszeretet szolgálatába állítható. Ez nem nehéz, mivel a gyermekek mágikus világképe és a természet ösztönös szeretete nyilvánvaló. Ez visszaható folyamat, hiszen a természet jótékony hatása a gyermek személyiségének fejlődésére is kihat (empátia, együttérzés, elfogadás érzésének erősítése, tudatosítása). Az önismeret fejlődését a természet visszajelző tükröként segíti: a gyermek megtanulja, hogyan használja építő módon erejét a természet és az őt körülvevő világ hasznára. A drámajátékok, irodalmi kincseink, zenei örökségünk, vizuális kultúránk támogatják az óvodai nevelés során az egészséges személyiségfejlődést és a természet védelmét. S mindez hogyan valósul meg a Dunaharaszti Hétszínvirág Óvodában? A zöldtündér báb formájában magyaráz, mesél, felfedező utakra vezet a természet és környezet útvesztőjében.

A szekció azzal az egyetértéssel zárta le a munkáját, hogy a művészeti nevelés szerves része kell legyen a környezeti nevelésnek, hiszen a gyerekek szemléletformálásához az érzelmeken keresztül vezet a leghatékonyabb út, s erre a művészeti irányzatok gazdag tárházat kínálnak.

Beszámoló a Környezeti nevelés a múzeumban szekció munkájáról

Vásárhelyi Tamás, biológus, muzeológus

Visszatekintés

Múzeum és környezeti nevelés kapcsolata nem újkeletű gondolat hazánkban. A most 20 éves Magyar Környezeti Nevelési Egyesület működésének korai szakaszától szervezett múzeumi programokat, és az 1995-ös továbbképzés, melynek anyaga kiadványban is megjelent, éppen ezt a címet viselte¹. Ott nemcsak a kérdés elméleti felvezetése történt meg, hanem különböző típusú múzeumok (természettudományi, néprajzi, szabadtéri néprajzi, történeti, művészeti) és különböző szakterületen működő múzeumi szakemberek bizonyították, hogy van, és releváns mondanivalójuk van a környezeti nevelés területén.

Az Iskola a múzeumban és Múzeum az iskolában című konferenciának, és több egyesületi továbbképzésnek volt témája a múzeumok szerepe, lehetősége a környezeti nevelés területén. Ezeket már az egyesület Múzeumi szakmai csoportja szervezte, mint például a Mentés másként műhelymunkát is, amelynek eredménye nagy előfutárunk, Herman Ottó életének új feldolgozása lett, a környezeti nevelésben felhasználható számtalan feladattal. Mindezen törekvések mögött az a módszertani kapcsolat áll, ami a múzeumpedagógiát és a környezeti nevelést összeköti: a valóság, a tapasztalat, a közvetlen élmény bevonása a tanítás-nevelés folyamatába.

Ma már más megközelítésből, más szemléletmóddal is szemléljük a múzeumok jövőbeni szerepét, a jövő iránti elkötelezettségét, ha úgy tetszik, a megelőzés érdekében kötelezően jelentkező változását.

¹Vásárhelyi Tamás (1995., szerk.): Környezeti nevelés a múzeumban. Magyar Természettudományi Múzeum, Budapest.

Múzeumok és a fenntarthatóság

A *fenntartható fejlődés* (sustainable development) gondolatát és első definícióját a Brundtland Bizottság írta le 1987-ben: „kielégíti a jelen szükségleteit anélkül, hogy csökkentené a jövő generációk képességét, hogy kielégítsék a saját szükségleteiket”. Más megfogalmazásban úgy mondhatnánk: utódainknak mindenből, amit mi ma élvezünk és használunk, ugyanannyi jusson, mint nekünk. Nyilvánvaló, hogy a múzeumok első számú feladata, a gondjaikra bízott, a gyűjtőkörükbe, szellemi szférájukba tartozó tárgyak és egyéb bizonyítékok megőrzése, messzemenően szolgálja azt a célt, hogy utódainknak jusson ugyanabból, mint nekünk. De nem lehet mindent begyűjteni (és szinte semmi nem használható ugyanarra, nem is jelentheti ugyanazt, ha már bekerült a múzeumi vagy bármilyen gyűjteménybe vagy akár a kiállításba).

A fenntarthatóságnak három területét különböztethetjük meg, és a múzeumokra is vonatkoztathatjuk². A *társadalmi* fenntarthatóság a múzeumok esetében azt jelenti, hogy az őket fenntartó, őket igénylő társadalommal szerves együttműködésben léteznek és dolgoznak. Bevonják a helyi társadalmat a tevékenységeikbe, sőt, a döntéseikbe is, a tervezés folyamatába is. A *gazdasági* fenntarthatóságra azért kell gondolni, mert ha tönkremegy a múzeum, a közvetlen káron túl nem tudja betölteni alapvető feladatait sem, nem tudja megőrizni sem a gyűjteményét a jövő nemzedékek számára, sem azt bemutatni, miáltal ők is hozzá juthatnak a javakhoz. A harmadik terület, az *ökológiai*, környezeti, „zöld” fenntarthatóság eszméje azt követeli a múzeumoktól, hogy környezettudatos módon működjenek, takarékoskodjanak az energiával, a vízzel, az anyagok használatával az összes múzeumi tevékenység folyamatában (pl. adminisztráció, restaurálás, kiállításkészítés). Ugyanis sem a társadalmak, sem a múzeumok nem maradhatnak fenn egy tönkretett bolygón.

A fenntarthatóság három területe egymással szerves összefonódásban értelmezhető. Miután a múzeumok léte, tevékenysége eleve a

²A NEMO News 2010. 1. száma körüljárja ezt a témát. A www.museumsassociation.org/sustainability weblapon (letöltve 2010. szeptember 1.) egy 2009-ben az Egyesült Királyságban zajlott múzeumi társadalmi vita eredményét találjuk.

fenntarthatóság megvalósulását szolgálja és a társadalmaink, kultúránk fennmaradásától függ, *minden* múzeumnak érdeke, hogy közönségét informálja a fenntarthatóság eszméjéről, gyakorlatáról, és arról is, hogy maga a múzeum hogyan szolgálja ezt. De nemcsak informálásról van szó. A múzeumlátogatás, a múzeumi program, a múzeumi élmény elsősorban nem lexikális ismeretek gyarapításának, elsősorban nem kognitív, hanem affektív, az érzésekre, véleményekre, attitűdökre vonatkozó tanulásnak és változásnak a helyszíne és alkalma. A konferencián előadó szakemberek más-más oldalról tárgyalták ezeket a kérdéseket. Két előadó nem jelent meg, ezért helyettük mások ugrottak be.

Kurta Mihály nagyon időszerű gondolat jegyében, az egész életen át tartó tanulás jegyében vázolta fel nagyívű mondanivalóját. Nemcsak a múzeumpedagógia, a múzeumandragógia is célul tűzheti ki a környezeti nevelést. Az általa vezetett társadalmi szervezet, a Pulszky Társaság - Magyar Múzeumi Egyesület Múzeumandragógiai Tagozata együttműködését ajánlotta fel a kérdés elméleti és gyakorlati oldalainak kidolgozásában. A múzeumokat világszerte megbízható közvetítő intézményeknek tartják, azaz a nem múzeumlátogatók is elismerik, hogy ott tudományosan igazolt ismereteket közvetítenek, illetve felkészült szakemberek lépnek párbeszédbe a közönséggel. A felnőttek informális tanulásának ezért a múzeumok magas színvonalú helyszínei.

Huszár Zsuzsanna a magyar társadalom most már többségének otthont adó város, mint emberi környezet jellegzetességeit, szerepét, és megismerésének, befogadásának egy általa kreált módját ismertette. Az elméleti szempontból is érdekes előadás egyik legfontosabb mondanivalója a jelentésváltozás volt (a „bemutatóhelyé”, „múzeummá” váló utcakép például). A múzeumok körül dúló viták középpontjában van ez a kérdés, és az az átalakulás is, amit a hagyományos, a begyűjtött és megőrzött tárgyakat „muzealizálásuk” felől szemlélő múzeumnak meg kell tennie, ha a mai, nagyon nyitott, részvételt, beleszólást is igénylő társadalommal aktív párbeszédet akar folytatni.

Pató Mária a szolnoki Damjanich János Múzeum tevékenységébe engedett bepillantást. Itt is központi elem a város múltjának, életének

megismerése és megismertetése, amit a múzeum programokkal, nívódíjas kiadványokkal támogat. Örvedetes folyamat az, hogy a hazai múzeumok néhány (Tápiószelétől Szegedig) ugyanúgy „kimozdul a falak közül”, mint amit az iskolától vár el az oktatási politika és a ráció. Az előadás egyébként a környezetet óvó gondolkodásnak a bronzkorból megmaradt nyomait is említette, ilyen módon újabb, több ezer éves távlatot, múltat adva környezeti nevelési tevékenységünknek.

Vásárhelyi Tamás előadása néhány olyan tanuláselméletet mutatott be, amelyek az utóbbi évtizedben a múzeumi tanulás kapcsán előtérbe kerültek, vagy amelyeket a szakmai közvélemény nagyon hatékonynak, eredményesnek gondol. A *Rocard-jelentéssel* vagy a *Science in society* programmal is fémjelezhető az az aggasztó felismerés, hogy a természettudományos tárgyak és ismeretek, illetve gondolkodás háttérbe szorul. Ennek megállításában, megfordításában részt vehetnek a múzeumok és science centerek, ha a felfedezései tanulás módszereit és más érdekes és hatékony tanulási módszereket alkalmazzák³, mellékesen a logikus gondolkodásra, akár a mindennapokban, a környezettudatos vásárlások során hozott döntésekben is megjelenő gondolkodásmódra nevelik a tanulókat.

Bárd Edit bemutatta a szekció témájában novemberre tervezett egy-napos rendezvény szerkezetét, és meghívta a jelen lévőköt. Nagyon örvedetes jelenség az, hogy immár más múzeum is kezdeményezi azt, hogy múzeumi szakemberek a múzeumok számára is létkérdést jelentő témával foglalkozzanak.

A múzeumok egyrészt egyedi, a valóságos tárgyak bemutatásával operáló kommunikációs és tanítási-nevelési lehetőségeik révén, másrészt a társadalomban elfoglalt kitüntetett - és ránk, múzeumiakra felelősséget is ruházó - helyük révén, mint megbízhatónak tartott tudományos, művelődési és szórakozva tanulási helyszínek, predesztinálva vannak arra, hogy a fenntarthatósággal, az emberiség egyik legnagyobb sorskérdésével saját lehetőségeik szerint foglalkozzanak. Mint láttuk, a környezetünkben (a természetben, az ember alkotta környezetben és a társadalomban) végbemenő aggasztó folyamatok feltárása, megelőzése, és fékezése saját érdekük is.

³amihez a tárgyi környezetük, megfelelő előkészítés után alkalmassá teszi őket

Összefoglaló a Nemzedékek együttes nevelése szekció munkájáról

Sólyom Barbara, humánökológus

A szekció előadásai mint egy toboz pikkelyei alkottak közös egészet, amelyek segítségével megtapasztalhattuk, hogy különböző társadalmi szinteken, az önkormányzatok részéről, a civilek oldaláról, valamint az iskolákban hogyan valósítható meg a nemzedékek együttes nevelése.

Juhász Nagy Ágnes előadásából megtudhattuk, milyen sokszínű és átfogó programkínálata van a Tudományos Ismeretterjesztő Társulatnak (közismert nevén a TIT Stúdióknak), amely eseményeken különböző korosztályok ismerkednek ásványokkal, növényekkel és a Feneketlen-tó környékével. A természettudományok iránti érdeklődés tovább örökítése érdekében számos diákversennyel fordulnak a fiatalabb nemzedékek felé. A XI. kerületi Önkormányzat részéről Toldi Tamás mutatta be, hogy a kerület milyen programokkal vonja be a közösségi létbe az idősebb (60+) nemzedéket (csak néhány példa: séta a kerület utcáiban, kulturális programok, klubok, szívességbank, „Nagy, mesélj!” program), és hogy milyen trükkökkel indukálnak a résztvevők között személyes beszélgetéseket. Horgas Judit bemutatta a Liget c. folyóirat Szitakötő nevű oktatási programját és magát a kiemelkedő igényességgel előállított folyóiratot is. Victor András konstatálta a tudás-tanulástársadalmi szereplők hármásának jelenlegi viszonyrendszerét, és bemutatta az egyesület (MKNE) nemzedékek közötti tanulással kapcsolatos eddigi, dévaványai és tiszadobi projektjeit. Sólyom Barbara és Horváth Ágnes beszámoltak a Magosfa Alapítvány és a váci Karolina Katolikus Általános Iskola közös, Nature for Care - Care for Nature című, időseknek és gyerekeknek kidolgozott, együttes környezeti nevelési programjáról.

A szekció előadásai után az időkeret rövid, de tartalmas vitát tett lehetővé, amiben a fő kérdésnek az bizonyult, hogy a jelen korban az oktatásban hogyan viszonyul egymáshoz tartalom és forma. Vajon a

technikai eszközöket csak mechanikusan használni tudó, vagy tartalommal megtölteni is képes fiatal nemzedékek felcseperedésének vagyunk-e szemtanúi. Ez a kérdés azon a gondolatmeneten indult el, hogy az előadásokban elhangzott felvetések szerint az idősektől mindig is lehetett tanulni, ők voltak a tapasztalat és a felhalmozódott tudás letéteményesei, ugyanakkor manapság a technikai eszközök működését a fiatalok jobban értik, tudják, mint az érettebb generáció. Ez új helyzetet teremt a társadalomban (kettős - információs és generációs - szakadék), emiatt kell beszélnünk a nemzedékek közötti tanulás fontosságáról, és az erre hivatott programok népszerűsítéséről. Eltérő vélemények hangzottak el arról, hogy a fiatalok megtöltik-e vajon értékes tartalmakkal a modern technikai eszközöket, vagy csupán a forma (az eszköz használata) önmagában kitölti minden érdeklődésüket. Annyi bizonyos, hogy a tanulás felkészülés valamire, és a jelen időkből másféle tanulási módra van szükség, mint egykor. A megváltozott világban az időseknek is alkalmazkodni kell a változó környezethez.

Az előadók beszámolóiból arra kaptunk választ, hogy az idősek nyitottak az új dolgokra (rendszeresen járnak különféle ismeretterjesztő programra, és számos résztvevője van az informatikai tanfolyamoknak is), a fiatalok pedig szeretnek az idősekkel együtt lenni. Habár a szépség értékelését inkább az idősebb nemzedék tanítja, a fiatal generáció is szereti a gondosan összeválogatott, igényes formában megjelentetett kiadványokat, akár a legszegényebb, hátrányos helyzetben élő családokban is. Újbuda, Dévaványa, Tiszadob, Vác, s az ország többi pontjának tapasztalatai azt bizonyítják, érdemes foglalkoznunk azzal, hogy egymástól tanuljunk, hogy nagyszülők és unokák nemzedéke számára egyaránt érdekes témákra alapozva programokat találjunk ki, és valósítsunk meg.

A különböző programok megismerése lehetőséget adott arra, hogy mindannyian együtt - és a továbbiakban akár magunkban is - tovább gondoljuk ezeknek a jövőjét, és azon kapcsolódási pontokat, amikből kiindulva akár együttműködések is létrejöhetnek. Inspiráló volt hallani az előadásokat, jó volt beszélgetni, amit szívesen folytattunk volna hosszabban.

Talán a következő konferencián?

4. Műhelymunkák

Mit kell tanulnunk, hogyan kell élnünk és dolgoznunk, hogy a fenntarthatóság érdekében megelőzzünk és ne utólag orvosoljunk?

A műhelymunkák során a konferencia résztvevői mindannyian aktív szerepet kaptak. Célunk az volt, hogy közösen fogalmazzunk meg elveket, ajánlásokat a környezeti nevelők és az egész társadalom számára.

Beszámoló az Egész életen át tartó tanulás a fenntarthatóságért műhelymunkáról

**Czippán Katalin, tanár, konzultáns, valamint
Bácskai Zsuzsanna, Huszár Zsuzsanna, Scheitler Adrienn**

Jelen korunk gyorsan változó körülményei között különösen fontos, hogy felkészültségünket, tudásunkat, képességeinket folyamatosan fejlesszük, hogy képesek legyünk közösen megoldások találni az újabb és újabb kihívásokra. Ebben a folyamatban különösen fontos a generációk közötti párbeszéd, az egymástól való tanulás, a fiatalok felkészítése és bevonása a döntéshozatalba. A beharangozott felhívásnak megfelelően a műhely résztvevői közösen azon gondolkodtak, hogy milyen tudásra, képességekre, szemléletre, hozzáállásra van szüksége a fenntarthatóságra való felkészülést, felkészítést célul tűző nevelőknek, képzőknek hogy fenntartható világot építsünk. Milyen tanulási feladatai vannak a környezeti nevelőknek?

A műhely módszere ötvözte a forgószínpad és a „Világkávézó”¹ közös tudás-építő eszköztárát. A rövid gondolatébresztő után három önkéntes témagazda segítségével mindenki mindegyik témában meg tudta jeleníteni a gondolatait, megismerte a többiek véleményét, és még az egyes témák közötti kapcsolatok is felszínre kerültek. A megszületett eredményt a témagazdák segítségével rögzítettük és elektronikusan közösen szerkesztettük a résztvevőkkel. A gondolkodáshoz a felvezetőben bemutatott, az Fenntarthatóságra nevelés ENSz EGB stratégiához kidolgozott „Tanulás a jövőért: a fenntartható fejlődésre nevelés kompetenciái” tartalmi felosztását vettük alapul², ld. a táblázatot.

¹www.theworldcafe.com/translations/hungariancafetogo.pdf

²beszamolo2011.jno.hu/cd/fuggelekek/5_fenntarthatosagra_neveles/fenntarthatosagra_neveles.pdf

Így a résztvevők három téma mentén gondolták át közösen a pedagógusok tanulási feladatait: holisztikus, rendszerben gondolkodás és megközelítés az egyik; a változás előrevetítése valamint a váltás, változtatás előmozdítása a másik kettő. Először kiemelték azokat a kompetenciákat, amelyeket tapasztalataik alapján különösen fontosnak tartanak fejleszteni a sikeres környezeti nevelés, vagy a tágabb jelentésű fenntarthatóságra nevelés érdekében. Azokat emelték ki, amelyekre szerintük általában nincsenek felkészülve, és amit különösen fontosnak tartanak megérteni, megtanulni a jövőben.

A konferencia szellemének megfelelően a fenntarthatóságra nevelés során az egyed, az egyén túlélésének kérdését a populáció, illetve a faj túlélése (társadalmi szempontból a közösségek) szempontjából közelítettük meg, és a fenntarthatóságra nevelés ökológiai alapjait hangsúlyoztuk. Az ökoszisztéma állapotát és állapotváltozásait a társadalmi, politikai, regionális, közösségi és egyéni felelősség és beavatkozás oldaláról is fontosnak tartjuk vizsgálni.

Kiemeltünk néhány alapvető értéket, amelyet mindannyian fontosnak tartottunk: a természet tiszteletét, a természettel összhangra törekvő életvitelt, a testi-lelki egészség ápolását, a mértékletességet, a munka szeretetét, a család és a közösségek tiszteletét. A tévedéshez való jogot³ is fontosnak tartjuk, s a hibákból való tanulás lehetőségét, képességét is.

Természetesen egy műhely másfél órás időtartama alatt csak arra volt lehetőség, hogy a résztvevők által legfontosabbnak tartott elemeket vitassuk meg, és rögzítsük. Az egyes témáknál kérdéseket, szempontokat, helyenként kompetenciákat egyaránt felsoroltunk, ezek kiindulást jelenthetnek az adott területen szükséges hazai kompetencia-lista összeállításához.

³Saly Erika műhelybeszámolójából

	Holisztikus megközelítés Az integrált megközelítések és gyakorlat érdekében
A tudás tanulása <i>A nevelő érti...</i>	<ul style="list-style-type: none"> • a rendszerben való gondolkodás alapjait, • az összefüggéseket a gazdasági, társadalmi, kulturális és környezeti ügyek között, • a kölcsönös függőségeket a jelen generációkon belül és a generációk között ugyanúgy, mint a a szegénység és gazdagság vagy az emberek és a természet között, • saját és mások világképét és kulturális feltevéseit, • a kapcsolatot a fenntartható jövő és jelen gondolkodásunk, életvitelünk és munkánk között, • a saját gondolkodást és cselekedetét a fenntartható fejlődéshez viszonyítva.
A cselekvés tanulása <i>A nevelő képes...</i>	<ul style="list-style-type: none"> • lehetőséget teremteni a különböző szakterületek / helyek /kultúrák / nemzedékek gondolatainak és tapasztalatainak előfeltételek és előítéletek nélküli megosztására, • a kételyek, ügyek, feszültségek, és konfliktusok különböző nézőpontjaival dolgozni, • képes tudatosítani a tanulóknak, hogy miként hatnak a helyi és globális környezetükre és az ezek hogyan hatnak rájuk.
Az együttélés tanulása <i>A nevelő úgy dolgozik másokkal, hogy...</i>	<ul style="list-style-type: none"> • aktívan bevonjuk, kultúrájuk, lakóhelyük, és tudományos meggyőződésük szerint különböző csoportokat.
A létezés tanulása <i>A nevelő olyan, aki...</i>	<ul style="list-style-type: none"> • befogadja a különböző kultúrákat, nézőpontokat és tudományos megfontolásokat.

<p>A változás előrevetítése</p> <p>Múlt, jelen és jövő</p>	<p>A váltás előmozdítása</p> <p>Emberek, oktatás, nevelés, oktatási rendszerek</p>
<ul style="list-style-type: none"> • a fenntarthatatlan fejlődés oksági gyökereit, • a fenntartható fejlődésnek a maga folyamatában alakuló koncepcióját, • a fenntarthatatlan gyakorlatokról az életminőséget, a szolidaritást és környezeti fenntarthatóságot előmozdító sürgős változások szükségességét, • a problémafelvetés, kritikus reflektálás, és előrelátás fontosságát a jövő tervezésében és a változás befolyásolásában, • annak a fontosságát, hogy fel kell készülni az előre nem látható dolgokra, és alkalmazni kell az elővigyázatos megközelítést. 	<ul style="list-style-type: none"> • miért szükséges a tanulást támogató oktatási rendszert átalakítani, • miért szükséges megváltoztatni a nevelés /tanulás módját, • miért kell felkészíteni a tanulókat az új kihívásokkal való találkozásokra, • annak a jelentőségét, hogy az átalakulás alapjai a tanulók tapasztalataira, • a valódi ügyekbe való bekapcsolódás hogyan segíti a tanulás kimenetelét és segíti a tanulók tevékenységének megváltoztatását.
<ul style="list-style-type: none"> • kritikuson feltárni a változási folyamatokat a társadalomban, • a változás sürgősségét érezve és érzékeltetve tud kommunikálni és reményt kelteni, • elősegíti/vezeti a különböző döntések és cselekedetek következményeinek értékelését, • tanulási környezetként használni a természetes, társadalmi és épített környezetet, beleértve azok intézményeit is. 	<ul style="list-style-type: none"> • a kritikus gondolkodást, aktív állampolgárságot segítő tanuló-központú, aktív részvételre alapozott tanulást kialakítani, • feltárni a tanulás kimenetek/eredmények fenntartható fejlődéshez viszonyított változásait és eredményeit.
<ul style="list-style-type: none"> • elősegíti a fenntartható fejlődést célzó új világkép kialakulását, vezeti a folyamatot, • erősíti a különböző jövőképekről szóló párbeszédet. 	<ul style="list-style-type: none"> • Törekszik az oktatási rendszerben meglévő fenntarthatatlan gyakorlatok megváltoztatására, beleértve az intézményi szintet is, • és erre ösztönzi kollégáit is, • segíti a tanulókat, hogy dialógusban tisztázzák saját és mások világképét, és észrevegyék, hogy léteznek alternatív keretek /megoldások.
<ul style="list-style-type: none"> • motivált, hogy helyben és globálisan is pozitívan járuljon hozzá mások életéhez, társadalmi és természetes környezetéhez is, • megfontoltan akar cselekedni bizonytalan helyzetekben is. 	<ul style="list-style-type: none"> • törekszik a fenntarthatatlan gyakorlatot alátámasztó feltételezések megváltoztatására, • a tanulási folyamatban útmutató, segítő és résztvevő is egyben, • alkalmazza a kritikus reflexiót, • kreativitásra, innovációra ösztönöz.

Tanulnivalók a rendszerben való gondolkozás területén

A fenntarthatóságra nevelésben a holisztikus megközelítés érvényre juttatását úgy értelmeztük, hogy bármely rendszer, mint (viszonylagos) egész, csak az egész felől értelmezhető. A rendszer egésze pedig a részek felől úgy közelíthető meg, ha pontosan feltárjuk a részek közötti dinamikus kapcsolatokat, a külső és belső folyamatokat.

A rendszerben való gondolkodás elsajátítása a pedagógusok számára azért is szükséges, hogy tanulók gondolkodását, összefüggés-megértését fejleszteni tudják. Törekedni kell a rendszerszerűség felismerésére és felismertetésére, az adott rendszer leírásának megértésére, megértetésére, elemeinek tisztázására, az elemek közötti kapcsolatok és a rendszerben zajló folyamatok lényegének megértésére, megértetésére valamint az alapvető rendszertípusok felismerésére. Fontos, hogy megtanuljuk:

- felismerni, tudatosítani, hogy a mindennapi élet és a mindennapi munka során saját magunk milyen rendszerek részeiként, milyen rendszerkörnyezetben létezünk, ill. működünk. Munkánkat segíti, ha be tudjuk határolni az oktatási, képzési rendszerben és a tágabb közösségben is azt az alrendszert, melyet meg tudunk változtatni, és arra helyezük, tereljük a figyelmet,
- megismerni a rendszerek ismérveit, sajátosságait, helyét: pld. a pedagógus szerepét az adott közösség vagy például egy iskola életében. Megismerni a családsegítő központokat (mint rendszert); átgondolni, hogy mit is lehetne velük kezdeni, hogyan épülnek fel, mi a feladatuk, hogy használjuk jelzőrendszeri kötelezettségünket. Tanuljuk, alakítsuk együtt a diákokkal, kollégákkal diákönkormányzat helyét, feladatait, helyezük el közösen a nagy rendszer működésén belül. Tanuljunk a rendszerek működéséből, változásaiból, és odafigyelni, hogy a rendszerek működtetése mellett maradjon lehetőség az építő jellegű munkára.

A változás előrevetítésének fejlesztése a pálya során

Pedagógusként, egyetemi tanárként, képzőként, környezeti nevelőként egyaránt a jövőt alakítjuk, hozzájárulunk a következő generációk kultúrájához, világhoz való hozzáállásához. Ezért nagyon fontos, hogy mindezt tudatosan, felkészülten valósítsuk meg. Tegyük önképzésünk, önfejlesztésünk részévé a jövőképalkotást és jövőépítést. Készüljünk folyamatosan, fejlesszük tudásukat, hogy képesek legyünk a következőkre.

- Értékelni a jelen helyzetet, illetve státuszt, hogy meghatározható legyen, mihez képest kívánunk változást.
- Másokkal közös víziót, pozitív jövőképet alkotni illetve jövőkép-alkotási folyamatot indítani, vezetni.
- Meghatározni a változás célját, irányát, hatókörét: minek a változtatásáról van szó, milyen feltételei vannak, ki/mi változzon, milyen irányban.
- Megkeresni a változás feltételeit, hajtóerőit, fékjeit, akadályait.
- Előrevetíteni a változás fázisait, konkrét célokat és részcélokat megfogalmazni.
- Felmérni a várható következményeket, számításba venni a változások lehetséges hatásait.
- Többváltozatú forgatókönyveket készíteni.

A változás előrevetítése belső értékrendünkkel összhangban, illetve egy intézményesített értékrend mentén történhet, s ebben a folyamatban az értékkonfliktusoknak is helye van, és ezeket tudatosan kell kezelni.

A váltás előmozdítása, mint az élethosszig tartó tanulás része

A változás előrevetítésekor általában új helyzetet, akár új paradigmát képzelünk el, mely új kultúra alapjait teremtheti meg. Mi a fentebb felsorolt értékek szerint szeretnénk a jövőben élni. A váltás előmozdításához és az új paradigma szerinti életvitel, közösségi lét kialakításához, a változás megtartásához fontos a következő kompetenciáink folyamatos fejlesztése, az egész életen át tartó tanulásuk.

- Hit a kitűzött célokban, önmagunkban, a többiekben, meggyőződés a várt eredmény előremutató voltában.
- Képesség a sokk és a trauma átértékelésére: továbblépési, fejlődési esélynek tekinteni, és lezárás után újrakezdeni.
- Mások motiválásnak, bevonásának képessége: kommunikációs képességek, értő figyelem; empátia; hitelesség; együttműködési készség és végül szervezőkészség.
- A reflexió képessége, és mások reflexiók képességének fejlesztése: a tapasztalatok értékelése, megértése, a célok, folyamatok - ezek tükrében történő - újbóli átgondolása.
- Társadalmi játszmák felismerése, saját érdekelttségünk és a kölcsönös előnyök felismerése a fennálló működésmód fenntartásában.
- Hitelesség.
- Jó gyakorlatok gyűjtése, megosztása.
- Türelem, empátia, generációk közötti együttműködési készség, egész életen át.
- Kezdeményező készség.
- Fenntartó és intézmények közötti együttműködés segítése, katalizálása, katalizátor közösség létrehozása.
- Nyitottság a változásra, az együttműködésre.
- Minden fejleszteni kívánt területen a példamutatás, hitelesség, őszinteség.
- Motiváció a változtatásra.
- Vezetői, szervezői szerepvállalás, kitartás, elkötelezettség, hivatástudat.
- A váltás, változtatás folyamán szükséges képességek: szembenézni a változástól való félelemmel és mások félelmeit is figyelembe venni; befolyásolni a változás gyorsaságát.

Záró gondolatok a tanulásról

A pedagógiai, képzési célok elérését különösen segíti, ha a tanítók, tanárok, oktatók, képzők képesek:

- egymástól és tanulóiktól/tanulóikkal tanulni,
- együttműködni kollégáikkal és külső partnereikkel,
- az intézményt tanuló-hálózatként használni, működtetni.

A műhely végén tartott reflexiós kör megerősítette, hogy az alkalmazott módszer hasznos volt az egymástól való tanulás segítésére, a közös gondolkodásban új gondolatok születésére. A konferencia egészére is azt jelezték vissza, hogy ezek az események a megismerés, a megosztás, az egész életen tartó tanulás nagyon fontos színterei.

Végezetül – bár a műhely a pedagógusok, képzők fejlesztésére, fejlődésére összpontosított – belátjuk, hogy a fentiek mindenkire érvényesek, mindenki alakítja a jövő kultúráját önmaga mintaadása, a gyermekeivel, munkatársaival, barátaival való kommunikációja révén. Ezért a fentiek elérése érdekében⁴ a képzőknek, nevelőknek, de legfőképpen mindnyájunknak, azoknak, akik új élethelyzetbe lépnek, akik új szakmát tanulnak, akik új tájakra költöznek, akik eladósodnak, akik a lottón nyernek, akik a facebookon kommunikálnak, akik eladnak és akik vásárolnak, akik az erdőben sportolnak, akik a MüPa-ban zenélnak, mindnyájunknak, egész életünkön át képesnek kell lennünk a minket körülvevő régi/új helyzetek sokaságában ügyelni arra, ami fenntarthatatlan; a szóban forgó erőforrás/érték védelmére szolgáló tudás forrását keresni; a megőrzéséhez szükséges képességeket fejleszteni; mindehhez eligazodni az egyre gyorsuló kommunikációban; de legfőképpen örülni a tanulásnak.

⁴Vásárhelyi Judit szerkesztő összefoglalása szerint

Beszámoló a Közösségi lét című műhely munkájáról

Saly Erika, tanító, az MKNE elnöke

Felvezető, gondolatébresztő kérdések:

Helyes-e azt feltételeznünk, hogy ha jók, tartalmasak az emberi kapcsolatok, akkor az ember - az egyén - szelídebben viszonyul a környezetéhez, harmonikusabb az élettere, együttműködőbb, stabilabb értékrenddel él?

Mit jelent számunkra a közösség? Mihez, kihez van *közünk*? Vannak-e közös dolgaink? Mi jellemzi, mi tartja össze a közösségeket, egy családot, baráti társaságot, munkahelyi közösséget, egy civil szervezetet? Miért fontos a közösség, a közösségi lét a környezeti nevelés szempontjából?

Milyen példákat, mintákat látunk a jó közösségi (együtt)létre? Miért van ezeknek a megelőzésben szerepük? Miként, hogyan lehet egy közösségben fenntarthatóbb életet élnünk? Mit tehetünk a *jóléti* közösségekért?

Van-e hatása egy-egy helyi kisközösségnek a nagyobb közösségre, pl. településre? Milyen jó gyakorlatokat, mintákat tudunk bemutatni?

A műhelyfoglalkozás célja:

A résztvevők fogalmazzák meg a teendőket és üzeneteket a környezeti nevelők és a társadalom számára a fenntarthatóság érdekében történő

megelőzésről. Adjanak választ arra, hogy milyen szerepe van ebben a közösségeknek, mit kell tenniük annak érdekében, hogy a fenntarthatóság érték legyen az adott közösségen belül.

Rövid játékos ismerkedés után (pl. kik ismerik egymást, ki tartozik jól működő közösségbe), a téma kapcsán kis papírra írta mindenki a saját gondolatát. Ezek rövid bevezető beszélgetést alapoztak meg arról, hogy kinek mit jelent a közösség. A listánkon szereplő gondolatok:

- kapcsolat,
- kommunikáció,
- melegség,
- valamilyen szempontból összetartozók csoportja (közös tevékenység, pl. sport, vagy közös cél/közös ügy érdekében végzett munka, pl. környezetvédelem),
- együttműködés,
- egymás elfogadása,
- közös érdeklődési kör,
- bizalom,
- alkalmazkodás,
- mosolygó, vidám emberek,
- szimbiózis,
- rendszeresség,
- találkozások,
- számíthatunk egymásra,
- „motor”- szerep,
- nyitottság/zártság,
- kooperáció,
- áramlás (pl. információ, jókedv, kinőtt ruha, sütemény),
- kölcsönösség,
- érzelmi kötődés,
- „egy mindenkiért, mindenki egyért”, végül az
- együtt töltött minőségi idő.

Üzeneteink

I. Mit tehet a környezeti nevelő a közösségekért, melyek a fenntarthatóság tanulása/tanítása miatt fontosak?

1. Legyen számodra fontos, hogy közösség(ek) aktív tagja legyél!
2. Tartsd fontosnak e téren a rendszeresség megteremtését és / vagy megőrzését!
3. Kezdeményezz! Nyugodtan hibázz, tévedj!
4. Ne keress kifogást, van rá idő!
5. Gyere egy fél órával hamarabb, hozz valami finomat!
6. A közös cél ne határ legyen, hanem lehetőség!
7. Vigyél bele egyéni színt!
8. Légy érzékeny és nyitott a világra és társaidra!
9. Tartsd fontosabbnak a jót, mint a rosszat!
10. Kétség helyett bizakodj!
11. Légy büszke rá, és mutasd meg másoknak!

II. Üzenet a társadalomnak

1. „Senki vagy a közösség ereje nélkül!”
2. Lassulj le! A „lassú város” helyi közössége oldja meg a saját fenntartását!
3. Helyi termék - helyi érték - helyi haszon!
4. Tartozz közösséghez! Az együttlét fontos!
5. Ismerd meg a szomszédodat! A szomszédolás is közösségteremtő erővel bír.
6. Rajtad is múlik!
7. Az érték benned van! Mindenki értékes a közösségben.
8. Ami egyedül reménytelennek tűnik, az több emberrel együtt sikert hozhat, sikerélményhez vezethet!
9. Merd megszólítani a másikat!
10. Legyél motor, teremts közösséget!
11. Végy példát a vadludak csapatáról!
12. Adminisztráció nélkül is van világ!
13. Jobbító szándék, jobbító ötlet felkarolása!
14. A politikai/államigazgatási szinten segítsék az öntevékeny lakóközösségek kezdeményezéseit!
15. Ne mindig új közösségeket kelljen létrehozni új ötletekkel! Hosszú távú gondolkodás és gondoskodás!

16. Társadalmi felelősségvállalás!
17. Pályázatfüggetlenség!
18. Adományozási kedv kialakítása! A helyi közösségekben működő cégek helyi célokat, kezdeményezéseket támogassanak!
19. A média ismerje el, támogassa az alulról jövő kezdeményezéseket!
20. Folytassunk párbeszédet a helyi önkormányzattal, helyi vállalkozókkal!
21. Erősítsük az „ellenszlogeneket”, pl. Rajtad is múlik!
22. Ismerjük, erősítsük meg a helyi közösségeket (család, szomszédság, település, civil szervezetek)!
23. Pénz nélkül is létre lehet hozni sok mindent, példa lehet a kaláka szerepe.
24. A munka közösségépítő erővel bír!
25. Cseréld el szaktudásodat pl. kispéért!
26. Küzdj a civil világ partnerként való elismeréséért!
27. Szolidaritás, együttérzés. Képzeld magad mások, egy másik közösség helyébe!
28. Mutass példát!
29. Mérd fel a valós igényeidet, szükségleteidet! Tényleg szükséged van rá? Tényleg erre van szükséged?
30. Tiszában vagy a természet adta javak és szolgáltatások valódi (pénzbeli és nem pénzbeli) értékével?

Összegzés

A műhelyben dolgozók elkötelezettek és lelkesek voltak, így hittel „fűszerezett” lelkesítő üzeneteket fogalmaztak meg mind a környezeti nevelőknek, mind a társadalomnak, a közösségi lét fontosságáról. Természetesnek tartjuk, hogy azok az üzenetek, amiket környezeti nevelőknek (vagyis önmagunknak és másoknak) fogalmaztunk meg, a társadalom számára is érvényesek, hiszen a környezeti nevelő is a társadalom tagja. Ráadásul fontos, aktív állampolgárságra nevelő tagja. Minél többen válunk környezeti nevelővé - vagyis képviseljük a fenntarthatóságot, mint értékrendet, s hiteles mintát mutatunk erre akár a családjukban, akár a munkahelyünkön, vagyis bármely közösségben - annál hatékonyabbak leszünk a megelőzés dolgában.

Ha az üzenetek közül mindenki csak egyetlen egyet is „meghall”, s attól kezdve tudatosabban viselkedik, akkor máris jobban fogja érezni magát, s csupán ettől a „jóléttől” jobb lesz a világ is körülötte.

Összefoglaló a Művészet és kreativitás című műhely munkájáról

Orgoványi Anikó, festőművész, környezeti nevelő

„Művészet és kreativitás” című műhelyünkben az alábbi kérdésekre kerestük a válaszokat:

1. A művészet méltó párja-e a tudománynak a világ holisztikus megismerésének folyamatában?

A műhely résztvevőinek véleménye szerint igen, a művészet méltó kiegészítője a tudománynak, hiszen ott, ahol a tudományos kutatás és tényfeltárás véget ér, a művészet feltárja a dolgok lényegiségét. Gondoljunk például a zenére. Kutathatjuk a zeneelméletet, tisztában lehetünk a partitúrával, elemezhetjük a zenemű ritmusát, hangnemét és hangszerelését, az igazi élmény mégis akkor ér bennünket, ha felcsendül a muzsika. A művészet katarzis átélése útján hat: az ember, mind értelmileg, mind érzelmileg késztetést érez életvitelének megváltoztatására. Sajnos az általános közvélekedés szerint a művészet, – és a lényegiségét jelentő érzelem – mellékes a világ megismerése szempontjából. A tudomány mindenhatóságába vetett hit még ma is erősen él, pedig különösen a környezeti nevelés esetében a száraz ismeretközlésnél jóval hatékonyabb az érzelmi ráhatás. Ugyanakkor az egyensúly megtartására törekszünk, nem pedig a művészet mindenhatóságának bizonygatására. Ennek érdekében valljuk, hogy a folyamat erősítése ellenkező irányban is fontos, vagyis, a humán szakos tanárokkal is meg kellene ismertetni a természettudományok és a környezeti nevelés alapfogalmait, mint például az ökológia, vagy az ökológiai lábnyom fogalmát. Ugyanakkor nem elég a fogalommal tisztában lenni, érzelmileg is azonosulni kell a témával, pl. természetszeretet.

Javaslataink:

- A tankönyvekben nagyobb hangsúllyal jelenjen meg a művészet (irodalom, fotó- és képzőművészet, népművészet stb.).
- A pedagógusok nyomatékosítsák jobban a témához kapcsolható művészeti alkotásokat.
- A pedagógusok kreativitásának erősítése céljából csökkenteni kell a túlterheltségüket, mert energiahányban szenvednek, és a rájuk nehezedő stressz miatt elveszítik az új dolgok iránti nyitottságukat. Ez a folyamat beszűküléshez vezet, aminek többek között a pedagógiai munka minősége látja a kárát.
- A művészetet a szélesebb rétegek számára is elérhetővé kellene tenni, hiszen ez hozzájárul a jobb lelkiállapot eléréséhez is, pl. egy jó könyv, koncert, kiállítás vagy színházi darab kilendíthet a kedvetlen állapotból, de az anyagi vonzata miatt sokak számára elérhetetlen.
- A gyerekek részére is biztosítanunk kell az igényes művészeti élményt a lélekgyógyító hatás érdekében, pl. meseolvasás, rajzolás, szerepjátszás, éneklés, zenélés stb. formájában.

2. A bal agyfélteke logikai gondolkodását hogyan segíthetik a jobb félteke intuíciói és kreativitása?

Agyunk két féltekéje mind felépítés, mind működés szempontjából különböző. A bal féltekénk felelős a logikus gondolkodásért, a matematikai képességekért, itt van a beszéd- és a nyelvérzék központja is. A jobb féltekénk az álmodozó, térérzékelő, a művészi látásmódra képes, itt születik meg az intuíció és a kreativitás.

Hasonlóképpen különbség van a női és a férfi agy működésében a féltekék dominanciájának tekintetében is. Nők esetében a két agyfélteke közötti kapcsolódás általában erős, így szinte szimultán tudnak működni. S bár a művészi hajlamokat is meghatározó jobb féltekéjük domináns, egyszerre több dologra is képesek figyelni. A férfiak laterizáltnak használják agyukat, tehát egyszerre csak az egyik oldal működik, ennek következtében viszont sokkal jobban tudnak koncentrálni. A bal agyféltekéjük a domináns, ezért könnyebb számukra

a logikus gondolkodás, az asszociáció, a racionalitás, az elemző, analitikus gondolkodás. Ez előnyt jelenthet a természettudományokban és az egzakt tudományokban általában. Ez persze nem jelenti azt, hogy bármelyik nem képviselői ne tudnának kimagaslót alkotni a másik területen. A jobb- és bal agyféltekénk úgy működik, mint a jó párcapcsolat. Kölcsonösen kiegészítik egymást.

A művészet az intuáció gyakorlásában, a képzelet gazdagításában, az önkifejezés szabad gyakorlásában, a rugalmasságban, az újításra való hajlamban, a forma-, szín-, ritmus-, arány-, stílusérzék kialakításában tud hatni a tudományos gondolkodásra. A racionális oldal pedig az elvont gondolkodásban, a logikus megoldásokban, a rendszerezésben, a kutatási módszerek kidolgozásában, az új ismeretek megszerzésében és a technikai eszközök fejlesztésében segíthet a művészi oldal képviselőinek. Az együttműködés rendkívül hatékony. Tudományos kutatások igazolták, hogy azok a tudósok és művészek válnak a leg-sikeresebbé, akik mindkét agyféltekéjüket egyaránt használják. Például, Arkhimédész akkor fedezte fel a felhajtóerőt, amikor a kádba merült, és a jobb agyféltekéje nyitottá vált az intuáció (az „isten szikra”) befogadására. Leonardo da Vinci alig tudta követni és megvalósítani a jobb féltekéjéből záporozó ötleteket, Einstein hegedüléssel pihente ki a gondolkodás fáradalmait, Csapody Vera a tudományos elméletét élethű grafikákkal és festményekkel illusztrálta.

Javaslataink:

- Használjuk többet a jobb agyféltekénket, hogy eredményesebbek legyünk a racionális gondolkodásunkban is.
- Érzékenyíteni kell a diákokat is „a kicsi szép” felfedezésére és átélésére, hogy nyitottabbak legyenek.
- Szükség van a művészi látásmódra, hogy segítsük a kreativitást.
- Nyitottaknak kell lennünk a pozitív élmények befogadására, hogy boldogabbak legyünk.
- Az oktatás minden szintjén nagyobb hangsúlyt kell fektetni a bal mellett a jobb agyféltekés gondolkodás fejlesztésére is.
- Igyekezzünk harmóniát teremteni két agyféltekénk között, vagyis gyakoroljuk mindkettő harmonikus működtetését.

3. Miképpen segíthet a művészet a környezeti gondok megelőzésében, a figyelemfelhívásban, és a problémamegoldásban?

A megelőzés nem vonatkozhat csupán a problémák elkerülésére, de tudatos egyben életstratégia is kell legyen. A konfliktus kezelésének legszelídebb módja, ha megelőzzük a kialakulását.

A környezetvédelmi kérdéseket rendszerint tudományos, illetve szakmai úton közelítik meg. A megelőzésben, és a figyelemfelhívásban azonban kiemelkedő szerepe lehet a művészeteknek. Egy jó plakát, humoros grafika, hatásos fotó, elgondolkodtató vers vagy megrázó novella, katarzist kiváltó zene esetleg festmény gyökeres szemléletváltozást válthat ki. A problémamegoldásban is segítséget jelenthet az érzelmi ráhatás révén.

Javaslataink:

- A környezeti gondok megoldására irányuló törekvések mellett nagyobb gondot kell fordítani a megelőzésre. Ebben nagy szerepe lehet az érzelmi ráhatásnak, és a művészet eszközeinek felhasználásával történő szemléletformálásnak.
- A figyelemfelhívás terén a pusztá tények felsorolásán kívül hatékonyabb lenne a művészeti eszközök bevonása pl. performansz, természetfilm, színjátszás stb.

4. Az EGY-SÉG és az EGÉSZ-SÉG szellemében hogyan járulhat hozzá a művészet a harmónia megteremtéséhez, a testi, lelki és szellemi egészségünk visszaállításához?

Az ember háromféle módon kapcsolódik a világhoz: test, lélek és szellem útján. Testünkkel közvetlenül kapcsolódunk a világhoz, lelkünkkel érzelmileg kötődünk hozzá, míg szellemünkkel a dolgok mögötti összefüggéseket kutatjuk. Hogyha mindhárom harmóniában áll egymással és a környezettel is, akkor *egész-séges* a működésük. A művészet sokat segíthet a harmónia megteremtésében.

Már önmagában a jobb agyféltekés művészi látásmód is sokat segít. Egy séta a természetben, az ott jelenlévő ingerek (pl. a táj szépségének látványa, a virágok illata, a víz csobogása stb.) pozitív befogadása olyan örömforrás, mely pozitív energiával tölt fel. Az érzelmileg gazdag ember, különösen, ha kellő természetempátiával is rendelkezik, döntéshozóként valószínűleg mérlegeli a környezetterhelés mértékét, és a szelídebb technológia mellett fog dönteni. Ezért fontos, hogy már kisgyermekkortól erre szocializáljuk a gyerekeket. Mindebből következik, hogy egészséges környezetet csak önmagával harmóniában álló ember – és közösség – képes teremteni, vagy még inkább megőrizni, hiszen a természet eredendően harmonikusan működik, egészen addig, amíg az ember durván bele nem avatkozik. A megelőzés tehát ebben az esetben is rendkívül fontos.

Javaslataink:

- A környezetbe való beavatkozásunk révén a lehető legkevesebbet ártsunk, alkalmazkodjunk a természet működéséhez, s ne akarjuk mindenáron megváltoztatni azt.
- Törekedjünk a harmónia fenntartására mind a személyünket, mind a környezetünket illetően.
- A művészet eszközeivel is segítsük a harmonikus működést mind egyéni, mind közösségi szinten.
- Már kisgyermekkortól törekedjünk az egészséges életmód, a szellemi frissesség, és az érzelmi gazdagság fejlesztésére.
- Mindezek elérése érdekében fejlesszük hatékonyabban a jobb agyfélteke működését is.
- Jelöljük meg célként az EGÉSZ-séges működést, a művészi látásmód, az érzelmi intelligencia, és a testi-, lelki-, és szellemi szintek harmóniába rendezésével.

5. Hozzá tud-e járulni a művészet az egészséges környezet megőrzéséhez, tágabb értelemben a Földanya egészséges működéséhez?

Véleményünk szerint igen. A művészetnek számtalan eszköze van. A legalapvetőbb az érzelmi ráhatás. Akinél a szeretet alapértéket képvisel, az valószínű nem akar uralkodni sem embertársain, sem a környezetén. Igyekszik mértéket tartani életmódjában és a lehető legkevesebbet ártani. Képes a természetempátiára, vagyis át tudja érezni a többi létező - élő- és élettelen helyzetét, például egy patak állapotát természetes vagy kibetonozott állapotában. Az analitikus gondolkodás helyett a szintetizáló jellemzi a jobb agyféltekés gondolkodást. Globálisan gondolkodik, mindig szem előtt tartja a rész-egész kapcsolatát. Tisztában van vele, hogy a dolgok összefüggnek egymással, és cselekedeteinknek következménye van, amivel számolni kell.

Javaslataink:

- Próbáljunk hatni a művészet eszközeivel is a döntéshozókra, a környezetkárosító technológiák felhagyására.
- Vessük be a művészet eszközeit a mindennapi életben a környezetbarát attitűd beépülésére.
- Törekedjünk rá, hogy egészséges környezetben, egészséges életmód szerint éljünk.
- Segítsük ezt a törekvést a művészi eszközökkel is.

6. A környezeti nevelés terén hogyan tud együttműködni a tudomány és művészet – a racionális és érzelmi oldal?

A környezeti nevelés kiváló terep a két szóban forgó terület együttműködéséhez. Ez egyrészt a környezeti nevelők nyitottságából, másrészt a téma körüljárhatóságából adódik. A mérleg nyelve azonban erősen a tudományos megközelítés és a szakmaiság felé billen, a művészet itt is csupán, mint színesítő program szerepel legtöbbször. Pedig az érzelmi töltet, a játék, a művészi látásmód a gyerekek, mint célközönség számára elengedhetetlen. Egy környezeti témájú színdarab, mese vagy vers élvezetével sokszor nagyobb hatást lehet elérni, mint az ismeretanyag száraz bemagoltatásával.

A gyerekek a mesehős karakterek példáján tanulják meg, hogy a megpróbáltatások elől nem szabad meghátrálni, a jó végül elnyeri jutalmát, a rossz megbűnhődik. Így bevésődik mi a helyes, amivel azonosulni tudnak, és mi a helytelen, amit jobb elkerülni.

A legnagyobb tanítómester maga a természet. A szabadban szerzett tapasztalatok semmivel sem pótolhatóak. Az ismeretszerzést itt is élményszerűbbé tehetik a játékos feladatok, a felfedezve tanulás. Élményeiket, megfigyeléseiket rajzban megörökítve még inkább rögzül a szerzett tudásanyag, különösen, ha erős érzelem is kötődik hozzá. A növények, állatok nevei is jobban megmaradnak a gyerekek memóriájában, ha nem kész tényként közli a pedagógus, hanem körít hozzájuk egy érdekes történetet, mesét. Az élményekben dús ismeretszerzés serkentőleg hat a kreativitásra is, melynek következtében izgalmas műalkotások jöhetnek létre, ezek pedig további ismeretszerzésre csábítanak. Így válik a folyamat öngerjesztővé, melynek eredménye egy élethossziglani tanulás során folyamatosan fejlődő, a világ kérdéseire nyitott, érzékeny, sokoldalú személyiség.

Javaslataink:

- A környezeti nevelés során ügyeljünk a racionális és az érzelmi oldal egyensúlyára.
- Az ismereteket élményszerűen tálaljuk.
- Részesítsük előnyben a felfedezve tanulást.
- Meséljünk sokat a gyerekeknek.
- Fejlesszük a kreativitásukat.
- Adjunk rá lehetőséget, hogy a művészet nyelvén is kifejezzék véleményüket a világról.

Összefoglalás:

- Kölcsönösen ismerjük el egyenrangúnak a tudományt és a művészetet, mint a megismerés két különböző módját.
- Az oktatásban egyenlő súllyal fejlesszék a jobb és bal agyféltekét.
- A környezetvédelem alapja a hatékony környezeti nevelés, ennek alapja pedig a művészeti (érzelmi) nevelés.
- A művészeti (érzelmi) nevelés a legkorábbi, leghathatósabb és legrövidebb út a másik ember szívéhez és értelméhez.
- Az érzelmi ráhatással sok esetben többet érhetünk el, mint agresszióval (törvényi tiltás, tüntetés stb.), vagy száraz tudományos adatokkal.
- Az élményszerűen átadott tudás maradandóbb, és ezt erősíti a művészet.
- Az EGÉSZ-séges emberek tudnak EGÉSZ-séges környezetet megtartani, tisztelni, szeretni és megóvni.
- Az EGÉSZ-séges környezet gyógyító hatású, így visszahat az ember egészségére is. Ezzel a KÖR bezárult.

Beszámoló a Mindennapi élet, egyéni cselekvés című műhely munkájáról

Bátyi-Földesi Dóra, közgazdász
Némethné Kavecsánszky Alexandra,
környezetgazdálkodási agrármérnök

A konferencia szervezőbizottsága fontosnak tartotta, hogy a közös útkeresés mellett az egyéni útkeresés témája is megjelenjen valamilyen formában. Gondoljuk végig, mit tehetünk mi egyénileg és mindezt hogyan tesszük. A környezetkímélő életmód kialakítása és a fenntarthatóságra nevelés közben vajon a saját életünkben megvalósul-e a jóllét? Fenntartható-e a környezetvédő életmódunk, tudunk-e hiteles, követendő példák lenni mások számára? Tudjuk-e holisztikusan szemlélni a fenntarthatóság témakörét vagy a ma oly gyakran tapasztaljuk értelemben foglalkozunk a környezetvédelemmel és „csak” a megspórolt víz, energia, hulladék mennyiségével és a megmentett élőhelyek számával foglalkozunk? Észre vesszük, hogy a fenntartható életmódnak más dimenziói, feltételei is vannak? A konferencia több programján is érintettük ezt a témakört. Például „A környezeti nevelők rekreációja” és a „Művészet és kreativitás” műhelymunkákon, valamint a „Hit, lélek, tudatosság” szekción. A „Mindennapi élet, egyéni cselekvés” műhelymunkát a fenti gondolatok inspirálták. Montázsok készítésével és azok elemzésével néztük meg a résztvevőkkel, hogy gondolkodunk ezekről mi, mint környezetvédők, és mire szeretnénk felhívni más környezeti nevelők, környezetvédők figyelmét a saját „zöldségük” megélése kapcsán.

Mire figyeljünk, hogy testi, lelki és szellemi szinten is fenntartható jóllétben éljünk és követendő, hiteles példát mutassunk a környezetünk számára?

Egyénre szabottan cselekedjünk!

Ez különösen a nevelés területén fontos. Nem várhatjuk mindenkitől ugyanazt, nem szólíthatunk meg mindenkit ugyanúgy, ha változást szeretnénk elérni. Keressük meg azt, ami őt megszólítja, és segítsünk neki megtalálni a saját útját!

Többféle út, többféle megoldás létezik

Nem biztos, hogy nálunk van a mindentudás köve. Lehet, hogy valaki a csap elzárásában, más a demonstrációkban, megint más a szükségletek kielégítésén alapuló, mértékletes, kiegyensúlyozott életben, vagy az imában, a meditációban találja meg a fenntarthatóság felé vezető utat. Ki tudná megmondani, melyik a leginkább célravezető?

Legyünk nyitottak!

Megértésre törekedjünk megítélés helyett!

Kreativitás

Használjuk a kreativitásunkat, így magunk és mások számára is vonzóbbá tehető a környezetvédelem, ami, valljuk be, sokszor lemondással, nehézségekkel jár. Megoldandó problémák helyett próbáljunk izgalmas kihívásként, jó játékként tekinteni a zöld alternatívák keresésére.

Szelíd módszerek

Az emberek, a természet és a fizikai környezetünk felé fordulásban egyaránt alkalmazzuk ezt a megközelítést! Tartsuk tiszteletben mások szabad akaratát akkor is, ha az homlokegyenest különbözik a mi véleményunktől! Az erőszak erőszakot szül. A természettől azt vegyük el amire valóban szükségünk van, és azt is oly módon, hogy azzal minél kevesebb kárt okozunk! A háztartásban alkalmazzunk „szelíd szereket”!

Lazítsunk!

Érezzük jól magunkat, töltődjünk fel! E nélkül a fenntarthatóságért folytatott munka bizonyos területeken könnyen kiegészítéshez, kiábránduláshoz vezethet. Általában az sem vezet jóra, ha mereven ragaszkodunk az elveinkhez.

Kifogások helyett a lehetőségeket keressük!

A környezetvédelemben nagyon gyakori, hogy a kifogásokat keressük, és megmagyarázzuk, miért nem tudjuk a közösségi közlekedést használni autózás helyett, vagy miért rendelünk előre csomagolt, házhoz szállított ebédet más megoldások helyett, vagy hogy miért nincs értelme küzdeni a globális éghajlatváltozás ellen. Ne azokra a dolgokra helyezzük a hangsúlyt, amit ma még nem tudunk megtenni, hanem keressük meg azokat, amiket igen! Vegyük észre azokat a problémákat, melyek egyéni szinten, számunkra is kezelhetőek, keressük meg a megoldást, oldjuk meg és terjesszük a módszert, tapasztalatokat, hogy mások is megtehessék/megtegyék a maguk részét.

Közérthetően kommunikáljunk!

Elvont, tudományos magyarázkodás és távoli vagy épp túl általános példák helyett, hozzuk közelebb az emberekhez a környezetvédelmet.

Aktív társadalmi szerepvállalás

Lépünk ki a saját házunk falai közül és vegyünk részt a közösségi ügyekben is! Ne hagyjunk rá mindent a megválasztott képviselőinkre vagy egyéb hivatalokra! Ők is csak akkor fogják tudni, hogy mit szeretnénk, ha elmondjuk nekik. Bizonyos ügyekben pedig csak akkor tudják képviselni érdekeinket, ha kiállunk mellettük, hiszen ők is sokszor kerülhetnek kisebbségi szerepbe álláspontjukkal. *Ha nem cselekszik, akkor mások fognak dönteni ön helyett saját érdekeik szerint, de a következményeket önnek is viselnie kell.* A panaszkodás és szidalmazás pedig nem segít semmit.

Jogok és kötelezettségek

Kötelezettségeink vannak és bizonyos jogok csak ezek teljesítésével keletkeznek. Manapság hajlamosak vagyunk állandóan a jogainkat szajkózni és elfeledkezünk a kötelezettségeinkről. Többnyire tisztában vagyunk vele, hogy jogunk van az egészséges környezethez, de azt például tudjuk-e, hogy a szelektív hulladékgyűjtés nem lehetőség, hanem kötelezettség (mindenütt, ahol van rá lehetőség)? Eszünkbe jut-e ez, amikor a lefolyóba önjük az olajat és az égetőbe / lerakóba vitetjük a szemetünket, mert túl messze van a szelektív hulladékgyűjtő?

Éljünk teljes életet!

A mai világunkra jellemző túlfogyasztás részben a bennünk lévő hiányoknak köszönhető. A szeretetet, kényeztetést csokoládéval, a gyerekkel töltött idő hiányát ajándékokkal szeretnénk pótolni, az egyedüllétet, szomorúságot vásárlással orvosoljuk, a feszültségünket internetes játékokon vezetjük le, a szellemi túlterheltséget a televízió előtt szeretnénk levezetni, a szabadság és izgalom utáni vágyunkat extrém sportokkal próbáljuk kielégíteni, mert ilyenkor érezzük, hogy élünk. A hiányérzet azonban nem múlik, a közérzetünk csak időszakosan javul és napról-napra újabb pótszerek után nyúlunk, mert ez könnyebb, mint elfogadni azt, ami nekünk jutott ebben az életben. Könnyebb, mint megkeresni az okot, tenni azért, amire valóban szükségünk van. Fejezzük ki szeretetünket, beszélgessünk, tegyünk a közösségünkért, találjuk meg újra rég elfeledett álmainkat, és pihenjünk! Ha a szükségleteink kielégítésére valódi megoldásokat találunk, megszabadulhatunk az élvezeti cikkek és a fogyasztási kényszer fogságából.

Lépjünk ki a komfortzónánkból!

A tanulás, a fejlődés sokszor erőfeszítéseket követel. Ha jobban szeretnénk tenni a dolgunkat, ahhoz bizony néha ki kell lépni a komfortzónánkból. Legtöbbünk jelenlegi életvitele meghaladja a fenntartható szintet. A jövő generációk lehetőségeit éljük fel. Nem nyugtathatjuk meg magunkat azzal, hogy én már annyi mindent tettem, nekem ez már kijár. Meg kell keresnünk azokat a lehetőségeket, ahol még tennivalónk van. Ez valakinek azt jelentheti, hogy lemond a kényelméről, és kevesebbet autózik, míg másnak azt, hogy megkeresi a családjához vezető utat, és több időt tölt velük.

Nézzünk rá az életünkre, és keressük meg azt, ahol nekünk még tennivalónk van! Mindenkinek egyéni útja van, amit neki, magának kell megtalálnia. Legyünk elszánt és türelmes útkeresők és segítsük ebben a környezetünkben élőket is úgy, ahogy nekik a legjobb!

Receptet adni nem tudtunk, de reméljük, kapaszkodót, gondolkodni valót sikerült. Bennünk valami ismét megmozdult itt, ezen a konferencián, ahol régi és új ismerősökre lertünk, lelki, szellemi és testi táplálékot kaptunk egymástól és fáradtság helyett feltöltődve mentünk haza. Mindenkinek hasonló jókat kívánunk!

Összefoglaló a Környezeti nevelők rekreációja műhely munkájáról

Vásárhelyi Tamás, biológus, múzeológus

A műhelymunkának mintegy 16 résztvevője volt. Óvónő, tanító, tanár, felsőoktatási tanár, civil szervezeti vezető, múzeumpedagógus egyaránt volt közöttünk, a nők túlsúlyban voltak, mint az egész konferencián is. Az elhangzottak és a kis jegyzetlapokon átadott gondolatok összegzése szerepel itt.

A programban meghirdettem néhány kérdést, akkor még nem tudtam, hogy Komlói Piroska plenáris előadásában - Buda Béla egy munkájára hivatkozva - ezeknek teljesebb listáját és szakértő megnevezését fogja idézni (a tanároknak segítséget kell adni a következő területeken: „stresszvédelem, copingfejlesztés, vagyis megküzdésre nevelés, burnoutprevenció, avagy a kiégés megelőzése, mood enhancement azaz kedélyjavítás és szervezetfejlesztés”, 42. old. itt a kiadványban). A műhelymunka során azután Magyar Annának az egészségmegőrzés lépéssorrendjével kapcsolatos alapgondolata (önmagunk megismerésével kezdődik a megelőzés) köszönt vissza. A többi műhelymunka beszámolóiból pedig az derült ki, hogy több párhuzamos műhelyben kerültek elő a mi témáink, más-más aspektusból. Így a címben említett kérdés több íráshoz is kapcsolódik ebben a kiadványban.

Önmagunk szinten tartására, egészségünk, közérzetünk, egyensúlyunk helyreállítására illetve megőrzésére mindnyájunknak szüksége van, nemcsak a környezeti nevelőknek. Ők nagyobb részben pedagógusok, ezért nyilván érdemes pl. a pedagógusokat sújtó stressz- vagy kiégésekkel foglalkozni itt. Ugyanakkor találtunk olyan tényezőket is, amelyek foglalkozástól függetlenül jellemzően érintenek minden környezeti nevelőt.

Az ülés végén az egyik résztvevő megjegyezte, hogy rekreációval egyáltalán nem foglalkoztunk, már abban az értelemben, hogy a szabadidős, rekreációs tevékenységekről lett volna szó.

A rekreáció

A wikipediában (hu.wikipedia.org/wiki/rekreáció [ékezetes webcím!]) közzétett szócikket érdemes itt is idézni:

„A rekreáció a **szabadidő** kulturált eltöltési formája. Azon belül is a jó **közérzet**, a jól érzés, a jóllét, a jó minőségű **élet** megteremtése. A **munkában** vagy más tevékenységben el-, megfáradt **ember** aktív kikapcsolódását, **pihenését**, felfrissülését, munkaerejének, munkavégző képességének (bővített) újratermelését jelenti.

A rekreáció egyik célja az ember **egészségének** megszilárdítása, illetve szükség szerinti megújítása; harmonikus életvitel kialakítása. A jól megélt hosszú **élet**, alkotókedv, a pszichomotoros megújulási képesség és készség. Az az optimális fizikai, **lelki** és szellemi teljesítő képesség állandósítása. Eszközül a drámai katarzis élményétől a **szórakozás** legkülönbözőbb válfajain, a **táncon**, a **játékon** és a **hobby** tevékenységeken át a **sport** legkülönbözőbb változatait használjuk.

Ennek értelmében azokat az egyéni és társadalmi érdekeket (**szükségleteket**) kielégítő pozitív magatartásformákat nevezünk kreatívoknak, amelyek az ember jó **szomatikus**, pszichés és **szociális közérzetének** megteremtésére, a kreatív **cselekvő**, és az optimális **teljesítőképeség** meg-,vagy újratermelésre valamint megújításra irányulnak.”

Ez a szócikk leírja mindazt, amit valamennyien fontosnak tartunk, megérdemlünk. Minden mondata fontos nekünk is - ugyanakkor tipikus „csővégi” gondolkodással íródott (megnéztem, többen dolgoztak rajta). Úgy gondoltam, hogy a konferenciánknak, amely a megelőzést, annak tanulását helyezi középpontba, a minket, környezeti nevelőket sújtó stressz-okok felmutatása, és amennyire lehet számba vétele, esetleg elhárításuk felvetése felel meg a műhely témájaként. Azaz a megelőzés lehetőségeinek keresése. A résztvevők - ezt meg is kell

írnom - figyelemre méltóan konstruktív módon vettek részt a beszélgetésben, és egyben nem változtatták panasznaprá a műhelyt (amire pedig predestinálható voltunk sok tényező és a sajnos szokássá vált hazai mentalitás). Utólag elgondolkodva nem zárhatom ki, hogy a témák felvetésében saját munkamániás voltom is közrejátszhatott, és ezt csak azért említem meg, mert a műhelyben is, és a tágabb környezeti nevelői társadalomban is számosan vagyunk ilyenek, és ez is a „megoldása előtt kimondandó” problémák körébe tartozik.

Milyen stresszek érik a környezeti nevelőket, milyen jellemző hatások ellen kell védekezniük?

Vannak „globális” stressz-okok és vannak helyiek, személyesek. Mindenkit érint például a politika, az, hogy túlpolitizált országban élünk, és ez ellen nagyon nehéz egyénileg védekezni. A pénzihiány (ami nem a legfontosabb, mondta ki valaki) is általános gondja a mai magyar társadalomnak. A környezeti nevelők önzetlenségére jellemző lehet, hogy senki sem a saját vékony pénztárcáját említette, hanem hogy az iskolában milyen nehéz a környezeti nevelési programokra előteremteni a szükséges összeget. Néhány ötlet: jó, azaz hiteles cél érdekében adnak a szülők; működő alapítvány segíthet; a folyamatos papírgyűjtés bevételeit közös célokra fordítják. A pénzihiányban az is rossz, mondta valaki, hogy amikor van, az is kiszámíthatatlansággal jár együtt. Így nehéz tervezni, építkezni, például rendszeresen visszatérő programokat csinálni az egymást követő tanévekben.

A „digitális pörgés” is az egész emberiséget érintő stressz-ok, de ennek is az iskolai, környezeti nevelői vetületéről beszélgettünk. Arról, hogy ha valaki valamilyen tevékenységre akar gyerekeket rávenni, egyre többször a képernyő előtt kell őket elvonszolni, pedig ott szeretnek lenni, másokkal virtuálisan összekapcsolódva. „Nevelési elveink kihullanak a digitális bennszülöttek figyelmének hatósugarából.” Lássuk be, a konferencián még kevés laptop volt a résztvevők kezében, de ez is egyre gyakoribb helyzet, hogy valamilyen eseményre összejövő felnőtt (tehát nem bennszülött) emberek nem egymással

foglalkoznak, hanem a változatos digitális lehetőségek valamelyikének használatával távol lévő további személyekre fordítják a figyelmüket. A helyzetben egy megoldás az informatika pozitív beépítése a környezeti nevelési tevékenységbe, ilyen például a *geoláda* keresése GPS segítségével, és pont ezt igyekeznek támogatni a Mindenki Múzeuma projekt is. Bizonyos értelemben futunk a jelenség után, pedig a megelőzésnek itt is szerepe lehetne. Biztos, hogy az emberiség érdekét szolgálja a valóságos környezettel való élményszerű találkozás, és *tartós együttlét* szorgalmazása, amire nekünk figyelmünk és technikáink is vannak. Azért fontos nem feladni ezt, hogy a létezésünk, a kapcsolataink, a jövőnk valóságos, természetes legyen.

A környezetvédőket, környezeti nevelőket súlyosan érinti az a probléma, hogy a mindenkori politikusok, a média, a reklámpar által hatékonyan és töményen kommunikált paradigmával ellentétesen, vagy legalábbis attól eltérően gondolkodnak. (Hogy is mondja Klein Ibolya a konferencia honlapján? Mi zöldek nagyon sokféle színűek vagyunk.) Az akadémikus az akadémikusok között, a pedagógus a tanári karban, a családtag a családban érezheti magát elszigetelődve, magányos farkasként, legalábbis az ár ellen úszóként. És ez még az enyhébb eset, de vannak közösségek, ahol „hülyének nézik azt, aki ráadásul többet dolgozik”. Ez nagyon nagy teher, még a konfliktuskereső személyiség számára is, ha hosszú időn át tart. A tanári karon belüli magányosság, az elszigeteltség feloldására is többféle megoldást javasoltak a jelenlévők. Ha a munkahelyi vezetőt „be lehet zöldíteni”, mindjárt könnyebb dolga van mindenkinek, és hatékonyabb is lesz a munka. Ha bárkinek friss zöld lépését észleljük, ne fukarkodjunk az elismeréssel. Általában mindnyájunkra ráfér, hogy a megérdemelt babérokat valaki átadja, azt fogadjuk el örömmel, és adjunk mi is, ha látjuk, hogy megérdemli valaki. „Oda kell lépni, ahova beengednek - vagy ahová be lehet szivárogni” - hangzott el a jó tanács arra a kérdésre, hogyan lehet a munkahelyi közösség körében figyelmet kapni, partnereket találni. Érdemes nem egyszerre egy egész tantestületnek vagy munkahelyi közösségnek nekimenni, hanem egyenként fordulni a kollégákhoz, ha valamit akarunk tőlük, mert ritkán mondanak nemet, ha egyedül szólítjuk meg őket. Bármilyen „macerás” dolgokkal kell

is foglalkozni a zöldítés során, a kitartó jó példa előbb-utóbb vonzóvá válik többek szemében. Fontos, hogy megtartsuk saját identitásunkat, és törekedjünk erre társadalmi méretekben is.

Eldöntendő, hogy a következő kérdés, a túlterheltség, „globális” vagy személyes gond. A konferencián jelen volt nevelők közül igen sokról köztudott, hogy milyen sokat dolgozik, mennyire leterhelt, mennyi áldozatot hoz. Ennek súlyos ára van, ki-ki máshogy fizeti meg anyagi, erkölcsi, érzelmi deficiteket hozva össze. Igaz ez a magyar pedagógus társadalom jó részére is, és mindazokra, akik „húznak”, és akikre ezért többet tesznek, többet tehetnek. Ennek a problémának a megoldása egyéni. Mindenkinek magának kell megismernednie önmagával, felmérni, miben tud legjobban a közösség segítségére lenni, és mi felel meg legjobban egyéni hajlamainak, képességeinek. Meg kell tanulni kisebb körben dolgozni, ha nincs eszközünk tömegekhez szólni. Meg kell tanulni elengedni feladatokat, esetleg anélkül, hogy megkeresnénk azt, aki majd átveszi őket. Meg kell tanulni másnak átadni, delegálni a feladatokat. Annak, aki átveszi, nemcsak terhet jelenthet, hanem büszkeség, kiteljesedés forrása is lehet, és lehet, hogy jobban fogja csinálni, mint ahogy mi tudtuk volna sok egyéb kötelezettségünk mellett.

Kinek milyen megoldása van arra, hogyan lehet sikeres, hatékony, eközben laza, boldog?

A megküzdésről is szól ez a kérdés, enyhén provokatív megfogalmazásban. Ki is váltott reakciókat. Többek számára fontos és hatékony az, hogy a munkahelyi közösségben rendszeresen kibeszélik akár a globális problémákat és megoldásokat is. Előbbieket le kell fordítani a közösség, a tanítványok nyelvére, mert anélkül kezelhetetlenek maradnak. A környezeti nevelők pozitív kisugárzása rettenetesen fontos, ráadásul a pozitív beállítódás saját magukra nézve is jótékony hatású. Fontos tisztázni magunkban, kinek az elismerésére vágyunk és kiére nem. Fontos, hogy magunknak is okozzunk, adjunk jót. Van, akinek sikerül néha kikapcsolnia abból, hogy „zöld”, másnak

ezen a tudaton belül is sikerül a megelégedettség állapotába jutni, bár egyre jobban érezzük, hogy sűrű az idő. A környezeti nevelés területén - munkahelyi, civil, vagy egyéni keretekben legyen - az önkéntes munka végzése, légköre nagyon sokszor rekreatív hatású.

Kérjük visszajelzést! Ha hibát jeleznek, tudunk javulni, ha elismerést kapunk, az megerősítő, amire szükségünk is van. Elhangzott a „Flow” kifejezés. Egyszerűen fogalmazva: ha jó cél érdekében dolgozunk, és „a lécezt sem túl alacsonyra, sem túl magasra nem tesszük”, akkor tudunk boldogan gürizni. Türelemre van szükség, ki kell várni, amíg beérik a vetésünk. Egyensúlyt kell teremteni a tevékenységeink között, nem lehet mindig csak adni. „Nem lehet mindig kielégedni, belélegetni is kell.” Egy másik közhelyeszerű példabeszéd nem hangzott el, de a levegőben volt. A favágó dilemmájáról van szó, aki látja, hogy fejszéje kopik. Megálljon megélezni, vagy kettőzött erőfeszítéssel vágjon oda, és saját erejével pótolja az eszköz hiányosságát? Az első esetben addig áll a munka, a második esetben hamarabb kimerül. Mindenkinek magának kell felmérnie, megéri tudatosítania magában, hogy mekkora fába mennyire jó fejszét vágott, és hogyan dagad az izomzata.

A konferenciáról szólva többen említették, hogy - legyen bár fárasztó - megerősítést jelent a résztvevők számára. Az új ismereteken, a megismert módszereken, elsajátított készségeken túl is. Jó néha szusszanni egyet, kiengedni, kimondani dolgokat, amiket ebben a hasonló gondolkodású körben olyan könnyű, könnyebb. A problémák megfogalmazása, kimondása előfeltétele annak, hogy a megoldások felé mozduljunk, vagy a megoldást érzük is el.

Értékelés a résztvevők szemével

Bárd Edit, a Duna Múzeum munkatársa

„Olyan jó itt lenni!”, „Micsoda kiváló előadásokat hallottunk!” – a lelkesedés és a gratuláció szavai már a konferencia alatt eljutottak hozzánk. De vajon tényleg mindennel elégedettek voltak a résztvevők? Mi motiválta őket, hogy 1-2-3 napot együtt töltsenek, miért tartották fontosnak és időszerűnek a konferencia témáját? Hogy érezték magukat valójában, mennyire voltak elégedettek a szervezők munkájával, az előadókkal, a műhelymunkákkal? Mit csinálnának másképpen? Ezekre a kérdésekre szerettünk volna őszinte válaszokat kapni tőlük, a közönségtől – lehetőleg már kissé távolabbról nézve, de még az élmény hatása alatti állapotban.

A konferencia zárását követő napon online kérdőívet küldtük el a regisztrált résztvevők címére. A kérdőív kitöltése ezzel a módszerrel egyszerű és anonim volt, mindössze 10 percet vett igénybe. A konferencia 129 regisztrált és 7 önkéntes résztvevője közül 53-an válaszoltak a kérdéseinkre. A következőkben a válaszokból kirajzolódó értékelés rövid összefoglalója olvasható, a bővebb, részletesebb változat az MKNE honlapján található meg.

Motiváció, tájékozódás

A válaszadók többsége azért jelentkezett a konferenciára, hogy „képen legyen”, tanulni, új ötleteket szerezni jött vagy inspirációt, lendületet szeretett volna meríteni további munkájához. Sokak számára volt érdekes a megelőzés témája, és szép számban voltak olyanok, akik számára a szervező MKNE volt a hívószó; az egyesület munkájába szerettek volna bekapcsolódni, az egyesületi közösséggel találkozni. Általában a személyes kapcsolatok építése, a találkozás lehetősége, esetenként a személyes invitálás legalább annyira mozgósító hatású volt, mint az előadók, a vonzó program, illetve előadóként a saját tapasztalatok megosztása.

A bizonyítványunk

Megkérdeztük a résztvevőket, mennyire voltak elégedettek a konferencia szervezésével és a lebonyolítással. Valamennyi szempont értékelésekor jó vagy annál magasabb osztályzatot kaptunk. Az osztályzatokat az alábbi táblázat mutatja:

Előzetes tájékoztatás	4,17
Regisztráció, befizetés módja	4,53
Helyszín	4,77
Helyszíni tájékozódás	4,65
A program időbeosztása	4,37
Étkezések	4,00
Kísérőprogramok	4,07
Hangulat	4,83

A plenáris előadások hasznosságáról már jobban megoszlottak a vélemények. Itt az osztályzatok 3,45 és 4,93 között szóródtak.

Általánosságban talán elmondható, hogy nagyobb népszerűségnek örvendtek azok az előadók, akik a környezeti nevelés rutinjaitól távolabbi témákkal foglalkoztak, bővítve a szemhatárt – de hiszen ez volt a konferencia célja!

A szekciók közül a Környezeti nevelés bemutatóhelyeken, a Művészet és környezeti nevelés, A fenntartható fejlődés és a pedagógia, valamint a Biodiverzitás nyerte el leginkább a válaszadók tetszését. A műhelymunkák és a terepi séták esetében szöveges értékelést kértünk. Ezek általában pozitív kicsengésűek; a résztvevők jól érezték magukat a közös munka, az együttgondolkodás, illetve a közös terepi kirándulás során, fontos gondolatokkal, hasznosítható tapasztatokkal, új módszerekkel gazdagodtak. A kritikai megjegyzések egy-egy műhelymunka irányítására, szervezési nehézségekre mutattak rá.

„Nagyon emberi és nagyon szakmai volt.”

Lehetőséget adtunk a válaszolóknak arra is, hogy szabadon kifejthesék, mi tetszett a konferencián, mit hiányoltak vagy mit csinálnának másképpen. Sokan írták azt, hogy a konferencia hangulata, oldottsága, az egymásra figyelés és az együttlét volt számukra a legnagyobb élmény, ez tetszett leginkább. A szöveges értékelések sok esetben visszaigazolták, megerősítették, néhány esetben árnyalták is a korábban adott osztályzatokat - például egyes előadók név szerinti említése a „legjobban tetszett”, avagy a „hiányoltam” rovatban az időgazdálkodásra vonatkozó kritika. Többen megjegyezték, hogy jó lett volna több külföldit látni, nemzetközi kitekintéssel is gazdagítani a rendezvényt.

„...úgy zárt le egy szakaszt, hogy egyben kijelölte a folytatást.”

A kérdőív végén két elkezdett mondat befejezését kértük a válaszadóktól: a konferencia fontosságáról és időszerűségéről kértük gondolataikat. Ezekből a mondatokból a rendezvény legsűrűbb, legkomplexebb és legizgalmasabb értékelését kaptuk meg. Néhány jellemző válasz az alábbiakban olvasható:

A konferencián a legjobban az tetszett...

...hogy volt egy csomó fiatal (nemcsak önkéntes), és volt egy csomó régi bútor darab, együtt, vidáman, szeretetben, türelemmel, egymás felé fordulással.

...hogy a programok sokszínűsége, az előadók felkészültsége, a szervezés magas foka, a meglepetések - kavics, cserép bögre, idézetek, ajándékok a szatyorban, a találkozások, a sok mosoly és jókedv - képes volt mozgósítani/megszólítani különböző professzióval bíró embereket, intézményeket.

...hogyan emelkedett, bizakodó, lelkes, jövő-ígérő hangulat volt.
...hogyan sokféle és gazdag volt a program.
...hogyan az étkezések példamutatók (és az ételek ráadásul finomak is) voltak.
...hogyan a „régiek” és a társszervezetek is ott voltak.
...hogyan kellő arányban volt az ünneplés és a szakmai tartalom, a komoly munka és a vidámság.

Találkozhattam olyanokkal, akik hasonlóan gondolkodnak, régen találkoztunk.

Olyan új kapcsolatot kezdtem el építeni, ami meghatározó lesz a további szakmai életemben, szakmai fejlődésemben és a hétköznapi napokban is.

Egyesítette a komoly szakmai konferencia, a szakmai feltöltődés ismerveit az izgatott, érzékeny szakmai közösség informális, érzelemdús életével.

A konferencia során hiányoltam...

...hogyan nem reagált a fórum aktuális (szakma) politikai döntésekre, folyamatokra!

Nagyobb átjárhatóságot a szekciók között! Túl szoros volt a program, így gyakorlatilag egy helyen maradt mindenki.

Több módszertani bemutatót, több folyadékot és több kínálószigetet a szünetekben, több műhelymunkát-közös gondolkodást!

A szorosabb időtartást, szerintem erre a levezetőknek kicsit jobban kellett volna ügyelniük, betartatniuk a keretidőket.

Ha Önnek kellene hasonló konferenciát szerveznie, mit csinálna másképp?

Több, a Szervezőktől „távolabb levő” szervezetet, személyiséget hívnék meg - együtt gondolkodni.

Ezt a konferenciát elvinném sok sok helyszínre, hogy akik a távolság miatt nem tudtak eljönni, ők is részesüljenek mindebben.

Nagyobb hangsúlyt fektetnék a meghirdetésére, emailt küldenék valamennyi zöld szervezetnek.

Kevesebb szekciót terveznék, nagyobb intervallummal, hogy több idő juthasson tapasztalatcserére, „új dolgok” kitalálására

Megpróbálnám úgy szervezni, hogy ne kelljen olyan sokszor választani a programok között.

A konferenciát fontosnak tartom, mert...

...szükségünk van meghallgatni egymást, tanulni egymástól.

...tudnunk kell hogy a másik hogyan gondolkodik mert így tudjuk a saját dolgainkat megfogalmazni felé.

...az idő sürget bennünket, de a tettek a fontosak. A tettekhez elhatározás kell és tenni akarás.

Ha ünnep van, ünnepeljünk egészen. Ez egy kitűnő alkalom volt a nagy találkozásokra, szakmai épülésre, együttgondolkodásra.

Most már a szervezőkre vár a feladat, hogy a kutatás eredményeit, a résztvevők visszajelzéseit elemezve értékeljék saját munkájukat, és a tapasztalatokat, javaslatokat felhasználják az elkövetkező évek rendezvényeinek tervezésekor, az egyesület tevékenységének fejlesztésénél. Köszönjük ezt az útravalót - még sokáig fogunk csemegézni belőle!